

FAMILIA SILESIAE

T. 2

**POLSKIE TOWARZYSTWO HISTORYCZNE
ODDZIAŁ W CIESZYNI**

**FAMILIA SILESIAE
T. 2**

CIESZYN 1997

KN II 15255/2

KN 15256

Redakcja:

Idzi Panic, Waław Gójniczek, Mariusz Makowski

Redakcja techniczna:

Erwin Dziadek

**Wydano przy finansowym współudziale
Urzędu Miejskiego w Cieszynie**

**© Copyright by Polskie Towarzystwo Historyczne
Oddział w Cieszynie**

**28 publikacja Polskiego Towarzystwa Historycznego
Oddziału w Cieszynie**

ISBN 83-88204-01-7

**Skład: „Fotoskład” Erwin Dziadek, Cieszyn, ul. Węgielna 3/32
Druk: „Offsetdruk” S.C. Stanisław Stoszek, Cieszyn, ul. Majowa 98**

D 107/00
10,00

SPIS TREŚCI

<i>Wacław Gojniczek</i>	
Tschammerowie z Iskrzyczyna w drugiej połowie XV wieku i w XVI wieku	5
<i>Jiří Stibor</i>	
Skrbenští z Hřiště a jejich náboženské vyznání	24
<i>Mariusz Makowski</i>	
Rodzina baronów von Mattencloitów na Zebrzydowicach	47

TSCHAMMEROWIE Z ISKRZYCZYNA W DRUGIEJ POŁOWIE XV WIEKU I W XVI WIEKU

Spośród wielu rodzin szlacheckich żyjących w księstwie cieszyńskim, tylko niektóre były związane z tą ziemią przez okres pięciu wieków. Do grona tych nielicznych należeli Tschammerowie z Iskrzyczyna, herbu Rogala. Ich protoplastami byli Samborowice z Kazanowa w księstwie ziebickim, których pierwszym źródłowo potwierdzonym przedstawicielem był rycerz Szambor, znany z 1248 r. W ciągu XIV i XV w. nastąpiło znaczne rozrodzenie rodziny, w wyniku czego Tschammerowie rozsiedlili się na obszarze całego Śląska¹. W drugiej połowie XV w. ukształtowały się trzy linie Tschammerów. Zamieszkująca księstwo głogowskie linia z Osetna posiadała znaczniejszą pozycję od pozostałych, czego dowodem był w 1725 r. baronat Królestwa Czeskiego dla dwóch jej przedstawicieli. Jej potomkowie żyją obecnie w Niemczech i Stanach Zjednoczonych². Z kolei linia z Łambinowic żyła na Opolszczyźnie i Opawszczyźnie,

¹ L. Białkowski, *Ród Czamborów-Rogalów w dawnych wiekach*, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego”, 6, 1921—1923, s. 81—115; K. Eistert, *Die Bedeutung der Ritter Czambor für die frühmittelalterliche schlesische Kirchengeschichte*, „Archiv für schlesische Kirchengeschichte”, 4, 1939, s. 46—69; H. J. Rehdiger-Winzendorf, *Die Tschammer und die Stosch*, „Jahrbuch der schlesischen Friedrich — Wilhelms — Universität zu Breslau”, 8, 1963, s. 7—21; T. Jurek, *Sambor z Kazanowa* [w:] *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB), T. 39, z. 3, s. 407—408.

² Dzieje tej linii opracował F. W. Raczek, *Geschichte der freiherrlichen Familie von Tschammer*, Breslau 1868; zob. też J. Sinapius, *Des schlesischen Adels, Anderer Theil oder Forzezung Schlesischer Curiositäten*, T. 1, Leipzig 1720, s. 983—998, T. 2, Leipzig 1728, s. 1069—1071; Grosses vollständiges Universal-Lexicon, wyd. H. J. Zedler, T. 44, Leipzig-Halle 1745, s. 1363—1365; L. Ledebur, *Adels Lexicon der Preussische Monarchie*, T. 3, Berlin 1955, s. 34—35; E. H. Kneschke, *Neus allgemeines Deutsches Adels-Lexicon*, T. 9, Leipzig 1929—1930, s. 292—294; Do genealogii Tschammerów z Osetna z XIX i początków XX wieku zob. tzw. Kalendarze Gotajskie — *Genealogische Taschenbuch der freiherrliche Häuser*, 1862, s. 980—983, 1867, s. 972—974, 1879, s. 867—869, 1883, s. 902—903, s. 941—942, 1894, 1885, s. 955—957, 1900, s. 785—786, 1914, s. 855—856, 1938, s. 560—562, 1942, s. 534—535 oraz *Gothaische Genealogisches Taschenbuch der Uradel Häuser*, 1914, s. 815—818, 1942, s. 528—530.

istniała najkrócej, gdyż wymarła już w połowie XVII w.³ Trzecią była linia iskrzyczyńska z księstwa cieszyńskiego, której ostatni męski potomek zmarł w końcu XIX w. Na przestrzeni kilku wieków różnie było pisane ich nazwisko: Szambor, Zamborius, Szamborius, Czambor, Czamer a w końcu Tschammer.

Przedmiotem naszych badań będzie genealogia pierwszych sześciu pokoleń z linii iskrzyczyńskiej, żyjących w księstwie cieszyńskim oraz na Podolu w Królestwie Polskim. Cezury czasowe niniejszego opracowania wyznaczają rok 1453, kiedy Franciszek protoplasta Tschammerów z Iskrzyczyna kupił Iskrzyczyn, oraz wymarcie gałęzi Tschammerów pochodzących z Iskrzyczyna i Dębowca w początkach XVII w. W opracowaniu tym przyjęto wersję pisowni nazwiska, najczęściej używaną w literaturze przedmiotu.

Jak dotąd brak jest monograficznego opracowania dziejów tej rodziny. Najobszerniejszą a zarazem najlepszą informację o nich sporządził Josef Pilnáček, autor herbarza szlachty śląskiej⁴. Poza tym opracowaniem, w literaturze dotyczącej dziejów Śląska Cieszyńskiego znajduje się szereg drobnych informacji o Tschammerach, jednak są one często błędne i stale powielane. Odtworzenie ciągu genealogicznego od połowy XV aż do XVII w. pozwoliła kwerenda archiwalna przeprowadzona głównie w Archiwum Państwowym w Cieszynie oraz Archiwum Państwowym w Krakowie⁵, Książnicy Cieszyńskiej, Österreichisches Nationalbibliothek w Wiedniu i Zemskym archiwum w Opawie.

W sąsiedztwie z księstwem cieszyńskim morawskim Přivozie, który był lennem biskupów ołomunieckich, osiadł w 1412 r. Franciszek Tschammer pochodzący z opolskich Tschammerów⁶. Majątek ten odziedziczyli zapewne trzej jego synowie: Kunesz, Hanusz i Franciszek wzmiankowani w 1440 r., z których najmłodszy Franciszek przeniósł się do księstwa cieszyńskiego⁷. W 1453 r. zakupił on od Jana Frydrychowskiego z Dębowca wieś Iskrzyczyn za 460 marek⁸. Dwa lata później był starostą księcia cieszyńskiego Przemysława II. Możliwe jest, że posiadał również wieś Śmiłowice, gdyż z 1460 r. znany jest starosta cieszyński Franciszek, piszący się właśnie z tej miejscowości. Później

³ Ta linia jest praktycznie nie znana w literaturze. Wyjątkiem jest skromna notatka J. Pilnáčka zob. przyp. 4 (s. 182).

⁴ J. Pilnáček, *Rody stareho Slezska*, T. 1, wyd. 2, Brno 1991, s. 181—184.

⁵ Kwerenda w wypadku tego archiwum jest niepełna ze względu na trwający tam remont.

⁶ K. Lechner, *Die ältesten Belehnungs—und Lehnngerichtbücher des Bisthums Olmütz*, T. 1, Brünn 1902, s. 31, 43; *Dějiny Ostravy*, pr. zbior., Ostrava 1993, s. 533.

⁷ J. Kapras, *Pozustatky knih zemského práva knížetstvi Opavského. Knihy přední (1413—1484)*, T. 1, Praha 1906, s. 37; Tenże, *Pozustatky ...Desky zemské (1431—1536)*, T. 2, Praha 1908, s. 44.

⁸ G. Biermann, *Geschichte des Herzogthums Teschen*, Cieszyn 1894, s. 89, przyp. 1; podana przez G. Biermanna informacja pochodziła z rękopisu G. H. Lorenza, *Privilegia aus Fürstenthumben Teschen, Troppau und Jägerndorf*, który był przechowywany przed II wojną światową w Staatsarchiv we Wrocławiu (Rep. 135, D 339). Niestety rękopis ten nie zachował się. Tytuł ustalono w oparciu o: G. Biermann, j.w..., s. 61; P. Pfottenhauer, *Die Ritterschaft von Teschen im XVI Jahrhundert*, Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 1884, s. 272, przyp. 1.

utracił tę funkcję na rzecz Jana z Szumbarku, lecz w 1469 r. występuje na dokumencie księżnej Anny, żony księcia Przemysława, jako *starosta nasz w ty czasy buduczy*⁹. Dalszych informacji o nim brak.

Kolejnym dziedzicem Iskrzyczyna był Jan, piszący się również Iskrzycki, prawdopodobnie syn Franciszka. Po raz pierwszy pojawił się w źródłach w 1498 r., kiedy to Zuzanna Zbysławska zapisała w księgach sądowych księstwa opawskiego jako spadkobierców wsi Zbysławice w księstwie opawskim, Jana Tschammera z Přivozu oraz Hynka Kępina ze Zwola. W przypadku śmierci spadkobierców i ich potomków, spadek miał przejść na Jana Iskrzyckiego oraz siostrę Hynka, Katarzynę ze Zwola. Po śmierci Zuzanny około 1513 r. wieś odziedziczyli Henryk z Děhylova i na Plesne, Jan Iskrzycki i Katarzyna ze Zwola. Zaraz po otrzymaniu Zbysławic spadkobiercy odsprzedali je Waclawowi z Bitova¹⁰.

Pomiędzy zaginionymi dzisiaj archiwaliami z parafii św. Marii Magdaleny w Cieszynie, znajdował się dyplom z 21 sierpnia 1508 r., w którym stroną był wspomniany Jan Iskrzycki. Źródła te zostały omówione w opracowaniach cieszyńskiego historyka Mathiasa Kasperlika, dyrektora Komory Cieszyńskiej. W świetle tej umowy Jan otrzymał pożyczkę w wysokości 100 guldenów węgierskich od Zycha Husa z Kremže, zapisaną na hipotecę majątku Tschammera na części Dębowca (zapewne chodzi o Dolny Dębowiec). Widzimy więc, że już wcześniej wszedł w posiadanie tej miejscowości. Pożyczka była oprocentowana na 8% w stosunku rocznym, czyli 8 guldenów, które miały być przeznaczone na ołtarz Umęczonego Ciała Bożego we wspomnianej świątyni, przy którym altarysta odprawiał dwa razy w tygodniu mszę za rodzinę Husów

Herb Tschammerów
KCC, DD V 38

⁹ E. Němec (ed.), *Listinář Těšínska. Codex diplomaticus Ducatus Tessinensis* (dalej *Listinář*), T. 1—10, Český Těšín 1955—1986 (T. 9 opracował E. Němec wraz z E. Šefčíkem, natomiast T. 10 przygotował E. Šefčík), nr 215, nr 226; nad taką identyfikacją zastanawiał się V. Prasek zob. *Zemsky archiv v Opavě* (dalej: ZAO), *Pozustalost Vincence Praska* (dalej: PVP), sygn. 6; *Kodeks dyplomatyczny klasztoru tynieckiego*, opr. W. Kętrzyński, S. Smolka, Lwów 1875, s. 489.

¹⁰ J. Kapras, *Pozustatky knih zemskeho prava knížectvi Opavskeho*, T. 2, Praha 1908, s. 137—138, 169; *Příspevky k historické topografii knížectvi Opavskeho a Krnovskeho (Z pozustalosti Leopolda Svobody)*, „*Vestník Matice Opavske*”, 15, 1907, s. 45—46; por. ZAO, PVP, sygn. 3 (*Topografia opawszczyzny*); L. Hosák, j.w. cit., s. 766—767.

z Kremże. Jeżeli Henryk, syn Jana Tschammera zostałby duchownym, wtedy te procenty miały się jemu należeć dożywotnio. Dłużnik miał owe 100 guldenów zwrócić Radzie Miejskiej Cieszyna, która powinna zainwestować je w identyczny sposób, *aby ten testament wiecznie niezahynul*.¹¹ W 1509 r. Jan występuje na liście świadków dokumentu księcia cieszyńskiego Kazimierz II¹². Ostatni raz pojawił się w roku 1515, także na dokumencie Kazimierza II¹³. W 1517 r. Jan wraz z małżonką są wspomniani jako zmarli. Żoną Jana była bliżej nie znana Marusza, występująca jedynie w dokumencie z 1517 r. Miała z nim synów Mikołaja, Kunesza, Jeremiasza i Henryka, i być może Pawła oraz prawdopodobnie córkę Małgorzatę (Marketę).

Szczególnie cennym źródłem dla początków genealogii Tschammerów z Iskrzyczyna jest dokument księcia Kazimierza II z 1517 r., potwierdzający fundację dla kościoła w Hażlachu. Ustanowili ją bracia Kunesz i Jeremiasz Tschammerowie, wraz z Beneszem Wielkopolskim z Hażlacha i jego bratankiem Stiasnym, dla uczczenia pamięci Jana i Maruszy Tschammerów. Dzięki tej fundacji proboszcz hażlaski otrzymał nowy staw rybny¹⁴.

W początkach XVI w. w Królestwie Polskim pojawiło się dwóch Iskrzyckich: Paweł i Mikołaj¹⁵. Prawdopodobnie byli oni braćmi. Za tą hipotezą opowiedział się już Zbigniew Spieralski¹⁶. Z kolei Marek Plewczyński sugeruje, iż Mikołaj trafił do Królestwa Polskiego za pośrednictwem króla polskiego Zygmunta Starego, z którym poznał się w czasie jego pobytu w Opawie¹⁷. Za tym przypuszczeniem przemawia fakt, że należał on do nielicznej grupy cudzoziem-

¹¹ M. Kasperlik, *Die kirchlichen Zustände und Einrichtungen in Teschen vor Einführung der Reformation*, „Notizen-Blatt der historisch — statistischen Section der kais. königl. mährisch — schlesischen Gesellschaft”, 1874, s. 78—79.

¹² *Listinař*, nr 382.

¹³ Tamże, nr 402.

¹⁴ KCC, Rękopisy pomuzealne, F. Chalík, *Status Archipresbyteratus Freystadiensis et Ecclesiarum ad eudensis pertinentum*, s. 119—120; edycja i omówienie dokumentu W. Gojniczek, *Szlachecka fundacja na rzecz kościoła w Hażlachu z 1517 r.*, „Pamiętnik Cieszyński”, 1992, T. 4, s. 80—82; postać autora rękopisu księdza F. Chalika i jego dzieło omawia B. Těšinsky, *P. Bedřich Chalík, Vlastivedna příloha „Obrana Slezska”*, 1928, nr 10, s. 2—3; A. Sowa, *Frysztacki rękopis łaciński z lat 1679—1682*, „Zwrot”, 5, 1953, nr 6, s. 8—9.

¹⁵ Informacje o Tschammerach na Podolu podał już J. Sinapius, j. w., T. 1, s. 983, jednak są one błędne, ponieważ umieszcza owych Tschammerów w XIV w. Wg niego było trzech braci, z których dwóch poległo jako polscy żołnierze. Trzecim z nich był Jerzy, którego można identyfikować z Mikołajem z Jagielnicy (por. s. 3—4). Zgadza się jego funkcje ziemskie i bardzo zbliżona jest pisownia jego Jagielnicy, z majątkiem owego Jerzego-Jugelwitz. Błędy te przejęła tak starsza literatura F. W. Raczek, j. w., s. 20, jak i najnowsza H. J. Wittendorff-Rehdiger, *Die Tschammer*, s. 20. Prawdopodobnie wiadomości te były legendą rodziny.

¹⁶ Z. Spieralski, *Iskrzycki Mikołaj* [w:] PSB, T. X, z. 2, Wrocław-Warszawa-Kraków 1964—1965, s. 171; w późniejszej pracy pisze bez zastrzeżeń, że byli braćmi. Tenże, *Z dziejów wojen polsko-moldawskich*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, T. 11, cz. 2, Warszawa 1965, s. 116.

¹⁷ M. Plewczyński, *Obertyn 1531*, Warszawa 1994, s. 139.

skich żołnierzy zaciężnych, którym powiodła się kariera polityczna i wojskowa a także materialna w Królestwie Polskim. Drugim faktem potwierdzającym to przypuszczenie są związki Mikołaja z dworem królewskim w Krakowie, na którym był dworzaninem, pomimo że, szlachta polska utrudniała awans obcy¹⁸. W 1506 r. bracia Iskrzyccy służyli w polskim wojsku jako rotmistrzowie i brali udział w zwycięskiej wyprawie hetmana Kamienieckiego przeciw gospodarowi mołdawskiemu Bogdanowi¹⁹. W źródłach Paweł pojawił się jeszcze w 1521 r., kiedy to był pełnomocnikiem wojewodziny sieradzkiej, Anny z Kurozwęckich Łaskiej²⁰. Prawdopodobnie miał jakieś potomstwo, ale brak na to dowodów.

O wiele lepiej udokumentowane są losy Mikołaja²¹. W 1508 r. poświadczony jest jego pobyt w polskim obozie pod Mińskiem, kiedy to dowodził chorągwią jazdy, walczącej z państwem moskiewskim. W następnych latach walczył w szeregach królewskich rycerzy dworskich, tzw. *curienses*. W 1509 r. wziął udział w kolejnej wyprawie hetmana Kamienieckiego do Mołdawi, zakończonej zwycięską bitwą pod Chocimiem. Po tej wyprawie pozostał w województwie podolskim, gdzie w 1512 r. zawarł małżeństwo z Katarzyną, wdową po Andrzeju Milczanowskim, córką i jedyną sukcesorką Jana z Jagielnicy. Żona wniosła mu w posagu dobra jagielnickie w powiecie czerwonogrodzkim, które stały się główną siedzibą znacznych posiadłości Mikołaja, oraz majątek w podkrakowskim Stradomiu. Małżeństwo to wprowadziło go do elit szlacheckich Podola²².

Urzędy ziemskie pełnił Mikołaj od 1513 r., kiedy został stolnikiem kamienieckim. W 1529 r. był szafarzem podatkowym województwa podolskiego. W roku następnym awansował na podkomorzego kamienieckiego. Starostą śniatyńskim został w 1534 r., a w dwa lata później objął urząd starosty kamienieckiego, który pełnił aż do swojej śmierci w 1540 r.²³

Mikołaj Iskrzycki wraz z Pawłem Sebastianem z Krasowa, kanonikiem

¹⁸ Tenże, *Armia koronna 1506—1572. Zagadnienia struktury narodowościowej*, Warszawa 1991, s. 149—156; lista cudzoziemców w naczelnym dowództwie armii koronnej s. 205, przyp. 5.

¹⁹ Z. Spieralski, j.w.; M. Plewczyński, *Obertyn 1531*, s. 71; Tenże, *Materiały do zagadnienia liczebności i organizacji wojska polskiego w latach 1506—1572*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”. T. 31, Warszawa 1988, s. 314.

²⁰ A. Boniecki, *Herbarz Polski*, T. 8, Warszawa 1905, s. 63 — hasło Iskrzyccy.

²¹ Postać Mikołaja Iskrzyckiego jest dobrze znana w literaturze przedmiotu. Jego biogram zestawił Z. Spieralski, j.w.; zob. także Tenże, *Jan Tarnowski 1488—1561*, Warszawa 1977, s. 155; cenne uzupełnienia podał ostatnio M. Plewczyński, j.w., s. 139—141.

²² Z. Spieralski, *Iskrzycki*, s. 171; A. Boniecki, j.w., s. 63; M. Plewczyński, *Obertyn 1531*, s. 139.

²³ L. Białkowski, *Urzędnicy ziemscy podolscy wieku XVI i początków XVII*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, T. 8, 1926—1927, s. 175, 178; Z. Spieralski, j.w., s. 171; K. Przyboś, *Urzędnicy województwa podolskiego XV—XVIII wieku. Spisy*. Kraków 1994, s. 91, 111, 115, 178.

lwowskim, przyjął w 1511 r. do swojego herbu Rogala, Wolfganga z Nowego Kościoła, koniuszego księcia cieszyńskiego Kazimierza II²⁴.

Oprócz pełnienia urzędów publicznych brał Mikołaj też udział w innych wydarzeniach politycznych i wojennych tego okresu, zwłaszcza na pograniczu polsko-mołdawskim. W 1514 r. uczestniczył w kampanii przeciwko państwu moskiewskiemu pod dowództwem księcia Konstantego Ostrogińskiego, w czasie której wojska polskie stoczyły zwycięską bitwę pod Orszą²⁵. W 1517 r. wraz z wojewodą ruskim Ottonem z Chodcza zawarł w Suczawie traktat graniczny z Mołdawią. W czasie wojny z Zakonem Krzyżackim w Prusach w 1520 r. służył jako rotmistrz rotty pieszej. Po opanowaniu Olsztyńka został mianowany jego starostą²⁶. Na Podolu Tschammer był związany z obroną potoczna, pełniąc na przemian obowiązki dowódcy rotty pieszej oraz chorągwi jazdy²⁷. W 1528 r. Mikołaj wraz z rotmistrzem Jazłowieckim rozbił pod Kamieńcem czambuł tatarski w sile tysiąca ludzi²⁸. Sytuacja na pograniczu polsko-mołdawskim stale się pogarszała. W grudniu 1530 r. apelował na sejmie piotrkowskim o szybkie uchwalenie podatków na zaciąg wojsk, dla obrony zagrożonych wschodnich województw. W czasie jego pobytu w Piotrkowie Trybunalskim Mołdawianie najechali Podole i rozbili wojska polskie. Wśród złupionych wówczas miejscowości były również należące do niego Lestkowce²⁹. W czerwcu następnego roku uformowano nowe oddziały. Iskrzycki na czele rotty pieszej, w sile 300 piechurów i sześciu koni, wziął udział w wojnie przeciwko gospodarowi Piotrowi Rareszowi. W bitwie pod Obertynem, 22 sierpnia 1531 r. dowodził hufcem czelnym, który odegrał główną rolę w wiktorii obertyńskiej³⁰.

²⁴ *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, ed. T. Wierzbowski, T. 4, Warszawa 1919, s. 313 (nr 23143); por. L. Białkowski, *Ród Czamborów*, s. 88.

²⁵ Z. Spieralski, j.w., s. 171.

²⁶ *Ibidem*; Przed walkami o Olsztynek brał udział w oblężeniu Braniewa, w czasie którego został ciężko ranny, M. Plewczyński, j.w., s. 140; tytułem starosty Olsztyńka posługiwał się jeszcze w 1525 por. A. Boniecki, j.w., s. 63; M. Plewczyński, j.w.

²⁷ L. Kolankowski, *Roty koronne na Rusi i Podolu 1492—1572*, „Ziemia Czerwieńska”, 1935, z. 2, s. 150—160; na temat obrony potocznej zob. Z. Spieralski, *Obrona potoczna [w:] VIII Powszechny Zjazd Historyków Polskich, VIII Historia wojskowości*, pod red. S. Okęckiego, Warszawa 1960, s. 75—89.

²⁸ M. Bielski, *Kroniki...*, Warszawa 1764, s. 559.

²⁹ L. Kolankowski podaje, że w czasie tego najazdu Iskrzycki dostał się do mołdawskiej niewoli (j. w., s. 153), tymczasem przebywał on w Piotrkowie (Z. Spieralski, *Iskrzycki Mikołaj...*, s. 172; zob. też W. Uruszczak, *Sejm walny koronny w latach 1506—1540*, Warszawa 1980, s. 157, 177; M. Bogucka, *Bona Sforza*, Warszawa 1989, s. 86).

³⁰ Literatura przedmiotu poświęcona temu problemowi jest bogata. Skład rotty Iskrzyckiego wymienia L. Kolankowski, *Rycerstwo obertyńskie 1531 r.*, „Ziemia Czerwieńska”, 4, 1938, z. 1, s. 6, 23, jednocześnie krytycznie ustosunkowując się wobec ustaleń J. Macurka, *Čechové v Polskem Vojsku v Podněstři v letech 1531—1538*, Brno 1931, s. 10—11, dotyczących liczby Czechów na Podolu; do najważniejszych prac należy zaliczyć publikację Z. Spieralskiego, *Kampania obertyńska 1531 roku*, Warszawa 1962 (o roli Iskrzyckiego w tej bitwie zob. s. 143—144; Tenże, *Jan Tarnowski...*,

Po śmierci wojewody ruskiego Ottona z Chodcza, Mikołaj Tschammer przy poparciu hetmana J. Tarnowskiego ubiegał się o ten urząd. Jednak ze względu na chorobę Stanisława Lanckorońskiego, wojewody podolskiego, zmuszony był zabezpieczyć Kamieniec przed wypadami Mołdawian. Wtedy też Tarnowski mianował go doradcą w rokowaniach z hospodarem. Do jego obowiązków należało przyjmowanie mołdawskich posłańców. W sierpniu 1533 r. w Suczawie osobiście pertraktował z Piotrem Rareszem³¹. W czasie konfliktu między królem Zygmuntem I Starym, królową Boną a J. Tarnowskim, udał się w sprawie swojego dowódcy z pod Obertyna do Wilna, do króla, lecz za sprawą królowej nic nie wskórał³². W 1538 r. miał miejsce kolejny najazd wojsk hospodara, w czasie którego została zniszczona Jagielnica Iskrzyckiego. W odwecie hetman Tarnowski, m.in. z rotą Tschammera rozbił Mołdawian w bitwie pod Chociem. W 1540 r. Mikołaj ostatni raz był wymieniony wśród rotmistrzów obrony pocztowej. Zmarł przed końcem 1540 r.³³

W 1531 roku pojawia się Melchior, piszący się Czamer, będący curenem, wysłanym przez króla na Podole. Nie jest pewne, czy to on był Ślązakiem Czamborem, koniuszym na dworze hetmana Tarnowskiego w Tarnowie³⁴. Bywał tam również Mikołaj, co może wskazywać na jakieś pokrewieństwo między nimi. Możliwe, że Melchior był trzecim z braci Tschammerów związanych z Królestwem Polskim, o których wspominał J. Sinapius³⁵.

Z potomstwa Mikołaja znana jest tylko córka Anna, jedyna sukcesorka spadku po Mikołaju. Pojawia się ona pierwszy raz w 1539 r.³⁶ Pierwszym jej mężem był Jan Jordan z Zakliczyna, który zmarł około 1548 r.³⁷ Drugim małżonkiem był Hieronim Lanckoroński, starosta skalski, zmarły 6 stycznia 1569 r.³⁸, z którym zawarła w 1551 r. umowę o dożywotnim zabezpieczeniu. W posagu wniosła drugiemu mężowi dobra jagielnickie, które znajdowały się

s. 178—181). Najnowszym opracowaniem jest monografia autorstwa M. Plewczyńskiego, j. w., który stwierdza: *Rotmistrz (Iskrzycki — W. G.) był najwybitniejszym dowódcą piechoty obertyńskiej* (s. 139). Obie prace zawierają przegląd starych opracowań tego zagadnienia.

³¹ Z. Spieralski, *Iskrzycki...*, s. 172; relacja z pertraktacji Tenże, *Jan Tarnowski...*, s. 214.

³² W. Dworzaczek, *Hetman Jan Tarnowski. Z dziejów możnowładztwa małopolskiego*, Warszawa 1985, s. 63; por. Z. Spieralski, *Jan Tarnowski...*, 234.

³³ Z. Spieralski, *Iskrzycki...*, s. 172.

³⁴ S. Spieralski, *Kampania obertyńska...*, s. 196; W. Dworzaczek, *Hetman Jan Tarnowski...*, s. 260, 264.

³⁵ J. Sinapius, j.w., T. 1, s. 983.

³⁶ *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, ed. T. Wierzbowski, T. 4, Warszawa 1919, s. 140 (nr 20062).

³⁷ Jan był synem Mikołaja Jordana i Katarzyny Pielgrzym. Prawdopodobnie jego matka pochodziła z Pelhrzímów z Trzenkowic znanej rodziny szlacheckiej z księstwa cieszyńskiego i państwa pszczyńskiego (A. Boniecki, op. cit., T. 9, Warszawa 1906, s. 75 — hasło Jordanowie).

³⁸ B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, Kraków 1584, s. 636.

w rękach Lanckorońskich do początku XX w.³⁹ Anna zmarła w 1567 r.⁴⁰ Majątek pozostawiony przez nią był znaczny, o jego części upominały się różne osoby. Po jej śmierci w latach 1567 i 1568 został zawarty układ między jej rodziną ze Śląska tj. Janem Tschammerem, Wawrzyńcem Lupą i Kasprem Szobiszowskim, a Stanisławem i Mikołajem, braćmi Lanckorońskimi, synami Hieronima, którzy przejęli wszystkie dobra po Annie leżące w Królestwie Polski⁴¹. Z tego okresu znana jest jeszcze jedna Iskrzycka (nieznana z imienia), pierwsza żona Jędrzeja Kurowskiego. Jednak przy dzisiejszym stanie badań nie można potwierdzić jej filiacji z Tschammerami⁴².

Kiedy Mikołaj Tschammer robił karierę w Polsce, w księstwie cieszyńskim, Kunesz — w źródłach polskich znany jako Konrad⁴³ — młodszy brat Mikołaja, skupił w swych rękach cały majątek po ojcu. Gospodarował on na Iskrzycynie i Dolnym Dębowcu⁴⁴. Pierwszą żoną Kunesza była nieznana z imienia Skrzyszowska z Trzczkowic. Jedyną informację o tej koicji przynosi epitafium jej prawnuczki — Marii Rudzkiej z Rudz z 1629 r.⁴⁵ Z tego związku urodził się Jan i Małgorzata (Marketa). Drugą małżonką Kunesza była Anna Boryńska z Rostropic, z którą miał Adama i Dorotę⁴⁶. Kunesz kilkakrotnie występował jako świadek na dokumentach z lat 1528—1540; ostatni raz pojawił się w 1545 r.⁴⁷ W związku z ponownym ożenkiem wdowy, która wyszła za Krzysztofa starszego Simoradzkiego z Simoradza, doszło do ugody między nią a ich dziećmi w sprawie spadku po Kuneszu⁴⁸.

Czwarty z braci, Jeremiasz, jest postacią mniej znaną. Dwukrotnie występował w 1517 r., przy okazji wcześniejszej omawianej fundacji dla kościoła w Hażlachu, oraz na dokumencie księcia cieszyńskiego Kazimierza II przy sprzedaży państwa

³⁹ Hieronim był synem Mikołaja Lanckorońskiego i Katarzyny ze Żmigrodu (A. Boniecki, j.w., T. 13, Warszawa 1909, s. 335 — hasło Lanckorońscy).

⁴⁰ W tym roku krewni z księstwa cieszyńskiego występują o spadek po Annie ÖNB, SN, nr 342; natomiast W. Dworzaczek, *Genealogia*, T. 2, Warszawa 1959, tab. 101, błędnie twierdzi, że zmarła ona w 1568 r.; Wg. B. Paprockiego z tego związku nie narodziło się potomstwo (*Herb rycerstwa...*, s. 958.)

⁴¹ APKr, Terr. Crac., sygn. 41, f. 1203—1210; por. A. Boniecki, j. w., s. 335.

⁴² K. Niesiecki, *Herbarz Polski*. T. 4, Lipsk 1839, s. 406 — hasło Iskrzyccy; ibidem, T. 5, Lipsk 1840, s. 460 — hasło Kurowscy.

⁴³ W języku czeskim Konrad to również Kunesz (M. Moldanová, *Naše přiměni*, Praha 1983, s. 121; M. Knappová, *Jak se bude jmenovat?*, Praha 1978, s. 113.) co w zestawieniu ze źródłami pozwala stwierdzić, że jest to filiacja pewna.

⁴⁴ L. Hosák, op. cit., s. 882—883.

⁴⁵ J. Pilnáček, *Schlesische Ahnen...*, s. 197.

⁴⁶ APKr, Terr. Crac., sygn. 41, f. 1203; APC, KC, sygn. 259, f. 9.

⁴⁷ *Listinař*, nr 454, 460, 464, 474, 494; wydawca kodeksu E. Něméc błędnie odczytał imię Tschammera na pergaminie z 1528 r. (nr 454), zamiast Kunesz jest Hanesz (zob. APC, ZDP, sygn. 55). Ostatni raz wymieniony w 1545 r. (zob. KCC, Szersznik, DD V 2 — Lambert Klönn, *Deductio iuris bara candai Orloviensis contra inivstos eurumden detentores*, b. p.; por. ibidem, DD VIII 6a.

⁴⁸ ÖNB, SN, nr 331; APC, KC, sygn. 258, f.22.

pszczyńskiego Aleksemu Thurzo z Betlehemsfaldu⁴⁹. W następnym roku występował jako właściciel Dębowca⁵⁰. Ze źródeł znamy jego dwie córki Katarzynę i Barbarę, zrodzone z nieznannej nam matki⁵¹.

Henryk (Jindrzych), syn Jana Iskrzyckiego jak już wspomniano pierwszy raz pojawił się w źródłach w 1508 r. Ponownie występuje w latach dwudziestych lub trzydziestych XVI w. kiedy był klerykiem, prawdopodobnie we Wrocławiu. Być może, powrócił on do księstwa cieszyńskiego jako *pastor Czambor Iskrzycki z Dębowca* i w 1545 r. występował u boku księcia Wacława III Adama, gdy ten wprowadzał w swym księstwie wyznanie luterzańskie jako religię panującą. Ów pastor był pierwszym przedstawicielem kleru ewangelickiego w księstwie⁵².

Prawdopodobnie jedyną córką Jana Tschammera była Małgorzata (Marketa), która była żoną Jana Bludowskiego z Dolnych Bludowic, starosty księstwa cieszyńskiego. Prawdopodobnie ich synem był Kacper (Kasper) Bludowski, dziedzic majątku w Hażlachu. Jedyna informacja o Małgorzacie znajduje się na epitafium rodziny Bludowskich z 1666 r., które potwierdza jej przynależność do linii iskrzyczyńskiej, ponieważ pod herben Rogala widnieje opis: *Erb Urozene P. Margety Czamerowne z Giskrzyczyna*⁵³.

W 1539 r. u Mikołaja Tschammera w Jagielnicy przebywał *Harnasth Czamber de Dubowecz, fratris patruelis germani*⁵⁴. Imię Harnasth nie występuje wśród szlachty księstwa cieszyńskiego. Według L. Białkowskiego chodzi tu o Ernesta⁵⁵, jednak takie imię nie pojawia się wśród szesnastowiecznych Tschammerów z Iskrzyczyna. Z przekazu źródłowego wynika, że chodzi tu o syna brata Mikołaja, pochodzącego z Dębowca. Kunesz, brat Mikołaja miał syna Jana, który po śmierci ojca odziedziczył Dolny Dębowiec⁵⁶. W szesnastym wieku Jan był również nazywany Hanuszem. W związku z tym, że pisownia imienia Hanusz

⁴⁹ L. Musioł, *Dokument sprzedaży księstwa pszczyńskiego z dnia 21 lutego 1517 r.*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku”, 2, Katowice 1930, s. 232–243; *Listinař*, nr 405.

⁵⁰ ÖNB, rękopis sygn. 14618; źródło to jest trudno czytelne.

⁵¹ APKr, Terr. Crac., sygn. 41, f.1203.

⁵² *Listinař*, nr 508; G. Biermann, *Geschichte des Protestantismus in Oesterreichische-Schlesien*, Prag 1897, s. 14; por. W. Kuhn, *Die evangelischen Pastoren der Reformationszeit im Teschner Schlesien*. „Deutsche Monatshefte in Polen”, 1 (11), 1934, z. 6, s. 293; *Cieszyn*, pod red. J. Chlebowczyka, Katowice 1973, s. 101; J. Broda, *Dzieje parafii diecezji cieszyńskiej*, Warszawa 1978, s. 11; Tenże, *Materiały do dziejów Kościoła Ewangelickiego w księstwie cieszyńskim i państwie pszczyńskim w XVI i XVII wieku [w:] Z historii Kościoła Ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim*, Katowice 1992, s. 266, 278.

⁵³ J. Pińńáček, *Rody...*, s. 184; Tenże, *Schlesische Ahnen...*, s. 195; J. Spyra, *Szlachecka rodzina Bludowskich z Dolnych Bludowic herbu Koziół i zabytki sztuki z nią związane*, „Familia Silesiae”, T. 1, Cieszyn 1997, s. 15; Omawiane epitafium znajduje się w Muzeum w Cieszynie, Dział Sztuki, sygn. MC/S/2262.

⁵⁴ *Matricularum Regni Poloniae*, ed. T. Wierzbowski, T. 4, Warszawa 1919, s. 140 (nr 20062).

⁵⁵ L. Białkowski, *Ród Czamborów...*, s. 88–89.

⁵⁶ L. Hosák, *Historický mistopis ...*, s. 882.

zbliżona jest do pisowni Harnasth, możemy przypuszczać, że w tym wypadku chodzi o Jana Tschammera z Dębowca.

Czwarte pokolenie Tschammerów otwiera wyżej wspomniany Jan, syn Kunesza, który w 1567 r. wraz z rycerstwem księcia cieszyńskiego złożył hołd księżnej Katarzynie Sydonii poślubionej przez księcia cieszyńskiego Wacława III Adama⁵⁷. Z ksiąg ziemskich krakowskich wiadome jest, że bywał w Królestwie Polskim, w dobrach swojego wuja, a także w Krakowie. W 1567 r. Jan wraz z Wawrzyńcem Lupą i Kasprem Szobiszowskim pożyczył Hieronimowi Lancorońskiemu kwotę 2200 fl., którą ten zobowiązał się przed sądem grodzkim krakowskim spłacić w dwóch ratach do 1569 r.⁵⁸ Od 1575 do 1578 r. w sądzie ziemskim w Cieszynie Tschammer sądził się z sąsiadem z Górnego Dębowca, Janem Goczalkowskim z Goczalkowic o przepływ i prawo czerpania wody⁵⁹. Podobny spór miał w 1580 r. z Mikołajem Karwińskim z Karwiny⁶⁰. O pierwszej żonie Jana, która była matką Jerzego, niestety nie mamy żadnych informacji. Około 1570 r. jego drugą żoną została Małgorzata (Margeta), córka nieznanych z imienia Zolga z Koruny i Kostelnickiej. Opiekunkami jej wiana byli Jerzy Thurzo, Franciszek Thurzo i Achacy (Achacz) Czelo z Czechowic i na Dziegielowie. Ze związku Jana i Małgorzaty przyszły na świat Anna i Ewa oraz syn Jerzy⁶¹. Jan zmarł około 1589 r. Dwa lata później sąd ziemski wyznaczył na opiekunów jego małoletnich dzieci z drugiego małżeństwa Jeremiasza Tschammera (który był wnukiem Jana, a synem wspomnianego wyżej Jerzego), Jana Rudzkiego z Rudz i Piotra Markłowskiego z Żebraczy⁶².

Wdowa, Małgorzata Zolg, ponownie wyszła za mąż za Kaspra Szobiszowskiego z Szinowic, z którym gospodarowała na Dębowcu, do momentu osiągnięcia pełnoletności jej dzieci z pierwszego małżeństwa. W 1599 r. Szobiszowscy nabyli połowę wsi Kocobędz od Mikołaja Rudzkiego z Rudz, który był mężem Ewy, córki Jana Tschammera, w zamian odstępując Dolny Dębowiec⁶³. Drugi

⁵⁷ P.Pfotenhauer, *Die Ritterschaft von Teschen im 16. Jahrhundert*, ZIGS, 28, 1884, s. 277; A. Markłowski, *Urkunden und Nachrichten über die Familie derer von Markłowski, Pernstein von Markłowski*, Wien 1909, s. 51.

⁵⁸ APKr, Terr. Crac. sygn. 63, f. 1596—1598.

⁵⁹ APC, KC, sygn. 257, f. 62, 65, 67, 87—88, 90; Spór odżył po śmierci Jana zob. tamże, f. 218—221, sygn. 258, f. 8—9.

⁶⁰ J. Nirtl, *Zur Geschichte des Teschner Adels „Adler“*, 4, 1942, 1—3 folge, nr 4.

⁶¹ ÖNB, SN, nr 347; o rodzinie Zolg z Koruny i Małgorzacie zob. J. Pilnáček, *Heraldik und Genealogie alter Geschlechter des Ostrauer Gebietes* [w:] Siegel und Wappen des Stadt-Archivs Mährisch Ostrau, Mährisch Ostrau 1943, s. 27—28; Jadwiga, żona Mateusza Kominka z Cieszyna zapisała w testamencie w 1585 r. 33 talary *Pani Czamborowej z Dubowczy* zob. APC, AMC, sygn. 482, f. 92.

⁶² APC, KC, sygn. 259. f. 1. por. L. Hosák, j.w., s. 882.

⁶³ J. Nirtl, *Zur Geschichte*, nr 27; por. F. Popiołek, *Studia z dziejów Śląska Cieszyńskiego*, Katowice 1959, s. 39; Na temat Dębowca w rękach Zolgowej zob. APC, KC, sygn. 258, f. 5-5V; edycja dokumentu A. Grobelny, *Zemske knihy Těšinske ze 16. a 17. století*, „Těšinsko”, seria 1, nr 11—12, s. 22; por. J. Pilnáček, *Heraldik und Genealogie ...*, s. 27.

małżonek Małgorzaty zmarł około 1613 r. i wówczas wdowa przeniosła się do Cieszyna, gdzie kupiła dom od cieszyńskiego złotnika Marcina Sachsa⁶⁴.

Siostrą Jana Tschammera z Dębowca była Małgorzata (Margeta), w 1569 r. żona Jana Sztriwnickiego⁶⁵. Źródła nie przekazują o niej innych informacji. Możliwe, że jej mąż pochodził z rodziny Szczawnickich ze Szczawnic, mało znanej rodziny żyjącej w rejonie państwa wodzisławskiego.

Kunesz miał także dwoje dzieci z drugiego małżeństwa. Adam przejął po ojcu Iskrzyczyn. W 1567 r. podobnie jak jego przyrodni brat Jan z Dębowca, złożył hołd księżnej Katarzynie Sydonii, żonie księcia Wacława III Adama⁶⁶. W tym też roku została zawarta umowa między Adamem a Krzysztofem starszym Simoradzkiem z Simoradza, drugim mężem matki Adama, o sprzedaży części Iskrzyczyna. W 1592 r. K. Simoradzki dwukrotnie oskarżył Adama przed sądem ziemskim w Cieszynie. Pierwszy raz o to, że nie spłacił hipoteki ciężącej na części wsi Simoradzkiego, drugi raz, że nie chciał przedstawić dokumentu Doroty Ruseckiej, siostry Adama, z 1577 r., w którym stwierdziła, że otrzymała należną jej część po rodzicach i nie rości do spadku więcej pretensji. Obie sprawy zostały załatwione na korzyść Simoradzkiego⁶⁷. Jest to ostatnia informacja o Adamie. Nie wiemy nic o jego żonie i ich dzieciach. Po 1592 r. obie części Iskrzyczyna nie należały już do Tschammerów.

Siostra Adama, Dorota była żoną Wacława Ruseckiego z Eiwani, syna Augustyna i Doroty Skrzyszowskiej z Trzeczkwic⁶⁸. Ruseccy gospodarowali na wsi Cierlicko⁶⁹. Po śmierci Wacława około 1573 r. Dorota była dwukrotnie wzywana przez sąd ziemski w Cieszynie przez Jerzego Pilcha z Pilchu, męża Zofii Ruseckiej, siostry Wacława w sprawie uregulowania wypłaty wiana należnego Zofii⁷⁰. Z kolei Dorota dwukrotnie, w 1578 r. a następnie w 1591 r. skarżyła swojego ojczyrna Simoradzkiego, o wypłacenie jej części spadku po matce⁷¹. Drugim mężem Doroty był Fryderyk Szip z Branic, do którego należały w 1591 r. Żywocice⁷². Jest to zarazem ostatnia informacja o Dorocie.

Barbara, córka Jeremiasza, była żoną Krzysztofa Szobiszowskiego z Szynowic⁷³. W 1567 r. Kasper Szobiszowski w imieniu swej matki, Barbary, zwrócił się do sądu w sprawie należnej jej części spadku po Annie Lanckorońskiej

⁶⁴APC, KC, sygn. 85, f. 46—47 (edycja dokumentu *Listinař*, nr 792); tamże, AMC sygn. 484, f. 200v.

⁶⁵ÖNB, SN, nr 348.

⁶⁶P. Pfotenhauer, j.w., s. 272.

⁶⁷APC, KC, sygn. 257, f. 177—178; ZAO, PVP, sygn. 6; por. L. Hosák, op. cit., s. 885.

⁶⁸APC, KC, sygn. 257, f. 13; Wacław miał siostrę Zofię i brata Jana.

⁶⁹L. Hosák, *Historický mistopis okresu Český Těšín* (cz. 1), „Těšínsko”, seria 1, nr 5, s. 12.

⁷⁰APC, KC, sygn. 257, f. 34.

⁷¹Tamże, f. 83, 175.

⁷²Tamże.

⁷³APK, Terr. Crac., sygn. 41, s. 1203.

z Jagielnicy⁷⁴. Po śmierci matki, Kasper w 1592 r. ubiegał się przed sądem ziemskim o należne mu pieniądze po niej⁷⁵.

Drugą córką Jeremiasza z Dębowca była Katarzyna. Wiemy o niej, że w 1535 r. Mikołaj Iskrzycki z Jagielnicy zapisał *synowicy swej Katarzynie Krzysztofowej Nacieszawskiej pewną sumę na wsi Myszów nad Seretem (Podole)*⁷⁶. Owa Katarzyna, córka brata Mikołaja była żoną Krzysztofa Lupy vel Fragsteina z Nacieszawic, który był sędzią państwa pszczyńskiego⁷⁷. Koicję tę potwierdza zapis z 1572 r. w księdze ziemskiej pszczyńskiej, według którego Wawrzyniec, syn wdowy Katarzyny Lupowej z domu Tschammerowej przywiózł z Królestwa Polskiego pieniądze ze spadku po Annie Lanckorońskiej, dla sierot po zmarłym Jerzym Tschammerze (o której niżej)⁷⁸.

Jan Tschammer z Dębowca miał liczne potomstwo. Jego najstarszy syn Jerzy (Jirzik) był właścicielem działu Wielkiej Syryni koło Pszowa w księstwie opolsko-raciborskim, który kupił w 1551 r. za dwieście zł od Stanisława Sudiwoja z Boronina⁷⁹. W 1550 r. w Wodzisławiu Jerzy wdał się w bójkę z poddanym Jana Plankara z Kynszperku, zarządcy państwa wodzisławskiego. Świadkiem zdarzenia był Baltazar Leskowski z Czerwonej Lhoty, który jednak nie chciał potwierdzić przebiegu tego konfliktu. Z tego względu Jerzy oskarżył Leskowskiego przebywającego u Jakuba Wolskiego z Kaleni i na Leskowcu, że nie chce zeznawać w tej sprawie, i zażądał odszkodowania w wysokości jednej kopy groszy⁸⁰. Po kilku latach, w 1559 r. zawarł umowę zamiany z Sebastianem Rudzkim z Kiczyc, na mocy której wymienił Syrynię za Małą Rudzięcą w księstwie cieszyńskim. Transakcja ta została potwierdzona wpisem do ksiąg ziemskich księstwa opolsko-raciborskiego i cieszyńskiego⁸¹. Jerzy był dwukrotnie żonaty. Pierwszą małżonką była Zuzanna, córka nieznanego z imienia Mleczki z Hłownicy i Ewy Wilczek z Dobrej Ziemi. Koicję tę potwierdza epitafium Zuzanny Rudzkiej z Kiczyc, żony Jana Bludowskiego z Dolnych Bludowic, zmarłej w 1678 r. Z epitafium wynika, że Zuzanna Tschammerowa miała córkę Salomeę, która była matką Zuzanny Rudzickiej. Ze związku Jerzego i Zuzanny Mleczko przyszły na świat: jedyny syn Jeremiasz, wcześniej wspomniana

⁷⁴ ÖNB, SN, nr 324.

⁷⁵ APC, KC, sygn. 259, f. 10, 11v.

⁷⁶ L. Białkowski, *Podole w XVI wieku. Rysy społeczne i gospodarcze*, Warszawa 1920, s. 150.

⁷⁷ L. Pilnáček, *Rody...*, T. 2, s. 579—582 (hasło Fragsteinowie).

⁷⁸ APP, AKP, sygn. X—286 (Regestrum 1521—1582), f. 160; informację tą podał J. Pilnáček, *Rody...*, s. 184 w błędnej interpretacji, jakoby Katarzyna była żoną Tschammera.

⁷⁹ APWr, Księstwo opolsko raciborskie (rep. 35), sygn. 35, s. 21; z tego dokumentu wynika, że S. Sudiwoj kupił ten majątek od Bartłomieja (Bartolomege) Hynala z Kornic; por. ZAO, SSA, sygn. 782, f. 336; J. Zukal błędnie podał, że Tschammer posiadał Vfesine (księstwo opawskie), Pomylił także sygnatury akt. zob. ZAO, PJZ, sygn. 196.

⁸⁰ ZAO, SSA, sygn. 782, f. 336.

⁸¹ APWr, Księstwo opolsko raciborskie (Rep. 35), sygn. 37, s. 343—345; ÖNB, SN, nr 86.

Salomea, oraz prawdopodobnie Zofia i Katarzyna⁸². Po śmierci Zuzanny, około 1566 r., Jerzy pojął za żonę Katarzynę Lhotską z Lhoty. Opiekunkami jej wiana byli Kacper Rudzki z Rudz i Kacper Jaworski z Jaworza⁸³. W pierwszych miesiącach 1567 r. Jerzy został postrzelony przez Jana Jaworskiego z Jaworza i w wyniku odniesionych ran zmarł. Tegoż roku i w następnym sąd ziemski rozpatrywał sprawę sierot, które otrzymały zapisy na Małej Rudzicy, a także prawo do części spadku po Janie Jaworskim. Jaworski zaś został skazany na 13 tygodni więzienia w Bielsku i musiał wypłacić 200 zł. Jeremiaszowi, synowi Jerzego⁸⁴.

Ewa, córka Jana Tschammera z Dębowca, zrodzona z drugiego małżeństwa, została żoną Mikołaja Rudzkiego z Rudz. Małżonkiem jej był młodszy syn kanclerza Waclawa Rudzkiego i Magdaleny Kloch z Kornic⁸⁵. W posagu Ewa wniosła ojcowską część Dębowca. Małżeństwo zostało zawarte przed rokiem 1600 r., bowiem w tymże roku Ewa otrzymała zabezpieczenie od męża z tej wsi w wysokości 3000 zł⁸⁶. Majątek ten Rudzcy już w 1603 r. odsprzedali Mikołajowi Gureckiemu z Kornic⁸⁷. Z małżeństwa Ewy i Mikołaja urodziło się czterech synów: Jerzy, Bernard, Mikołaj i wcześniej zmarły nieznanymi z imienia, oraz dwie córki: Maria i Magdalena. Mąż Ewy zmarł przed 1612 r., gdyż Ewa i jej dzieci otrzymały zabezpieczenie ze wsi Stanisławowice⁸⁸. W cztery lata po śmierci córki Marii (+ 1625) pochowanej w kościele św. Trójcy w Cieszynie, Ewa ufundowała epitafium które zostało umieszczone we wspomnianym kościele⁸⁹. Ostatni raz Ewa pojawiła się w źródłach w 1631 r. przy zawarciu umowy przedślubnej córki Magdaleny z Krzysztofem młodszym Ruseckim z Ejwani⁹⁰.

⁸² J. Pilnáček, *Schlesische Ahnen ...*, s. 196.

⁸³ ÖNB, SN, nr 244.

⁸⁴ APC, KC, sygn. 257, f. 124v; ÖNB, SN, nr 325, 369; por. ZAO, PVP, sygn. 6.

⁸⁵ APC, KC, sygn. 259, f. 16v—17; szerzej o Rudzkich z Rudz zob. J. Pilnáček, *Rody ...*, wyd. 1, T. III, s. 788.

⁸⁶ APC, KC, sygn. 79, f. 68; edycja dokumentu *Listinař*, nr 708; por. F. L. Rieger, *Slovník naučný*, T. 7, Praha 1904, s. 788 (hasło Rudzki z Rudz); L. Hosák, *Historický místopis...*, s. 880.

⁸⁷ APC, KC, sygn. 79, s. 126—128; L. Hosák, op. cit., s. 880.

⁸⁸ J. Nirtl, *Zur Geschichte*, nr 104; o zabezpieczeniu wdowy APC, KC, sygn. 259, f. 51v.

⁸⁹ J. Pilnáček, *Schlesische Ahnen ...*, s. 197; Dziś omawiane epitafium już nie istnieje. Zachowała się jedynie tablica fundacyjna przechowywana w Muzeum Archidiecezjalnym w Katowicach, bez sygnatury; natomiast jedyna fotografia omawianego epitafium znajduje się w APC, Spuścizna Wiktora Kargera, sygn. 173.

⁹⁰ J. Nirtl, *Zur Geschichte*, nr 104; J. Pilnáček (*Rody stareho ...*, s. 183) podał zastrzegając się, iż drugim mężem Ewy mógł być cieszyński mieszczanin Jerzy (Jirzik) Salentarius. Ta filiacja jest jednak niemożliwa, gdyż w 1628 r. została spisana umowa ślubna Jerzego Salentariusza z Marianną Reiss, wdową po Krystianie (Chrystianie) Buhlu (APC, AMC, sygn. 486, f. 321—323). Z inskrypcji z epitafium Jerzego Salentariusza (Muzeum Archidiecezjalne w Katowicach, Dep. 95) wynika, iż zmarł on 2 maja 1648 r. Trzy lata później został wpisany do ksiąg sądowych Cieszyna podział majątku po Jerzym, pomiędzy wdową Marianną, a ich trójką dzieci (APC, AMC, sygn. 487, f. 701—702). Tak więc, Ewa wymieniona w 1632 r. jako Rudzka z domu Tschammerowa nie mogła być żoną Jerzego Salentariusza.

Siostra Ewy, Anna, została żoną Rafała (Rafaela) Bludowskiego z Dolnych Bludowic. W 1628 r. małżonkowie Bludowscy sprzedali swój dwór w Skoczowie, nie podlegający prawu miejskiemu, Mikołajowi Rudzkiemu z Rudz i na Wielkich Górkach⁹¹.

Jan Tschammer z Dębowca miał jeszcze drugiego syna o imieniu Jerzy, którego matką była Małgorzata Zolg. Jest on postacią mniej znaną, ponieważ w źródłach występuje tylko dwukrotnie. W 1598 r. wniósł sprawę do sądu ziemskiego o przyznanie należnego mu majątku, lecz sąd oddalił tę sprawę, uzasadniając, że nie jest on pełnoletni⁹². Drugi raz wystąpił przed sądem w Cieszynie w 1634 r., kiedy odkupił od Jana Skoczowskiego z Kojkowic część Cierlicka⁹³.

Szóste pokolenie tworzą czterej potomkowie Jerzego z Małej Rudzicy. Jak już wspomniano miał on jednego syna Jeremiasza, zrodzonego z pierwszego małżeństwa. Jego żoną była Ewa, córka Stiasnego Kisielowskiego z Kisielowa. Około 1584 r. Jeremiasz odkupił od Aliny, siostry żony, wsie Nierodzim i Bładnice za kwotę 800 zł⁹⁴ i na tym majątku w 1594 r. zapisał żonie wiano w wysokości 800 zł. W kilkanaście lat później, w 1611 r., umowa ta została ponownie potwierdzona przez księcia Adama Waclawa⁹⁵. Od 1584 r. toczył spór przed sądem ziemskim w Cieszynie z Waclawem Skoczowskim z Kojkowic, właścicielem sąsiednich Wilamowic o przepływ wody ze stawów. W tej sprawie zawarł z nim trzy ugody w latach 1600, 1603 i 1608⁹⁶. W rok po ostatniej umowie Jeremiasz wraz z Ewą odsprzedali Nierodzim swojemu synowi Jerzemu, który był przedstawicielem następnej gałęzi gospodarującej na Nierodzimiu i Ustroniu⁹⁷. Według postanowienia sądu ziemskiego w Cieszynie Jeremiasz został zobowiązany do wypłacenia swoim siostronom po 100 zł, przysługującym im ze spadku po ojcu z majątku Mała Rudzica. Po śmierci ich macochy Katarzyny, wyrokiem sądu ziemskiego w 1598 r. jego siostra Salomea otrzymała od niego jeszcze 200 zł⁹⁸. W 1591 r. znalazł się pomiędzy szlachtą cieszyńską, która podpisała nowelizację ordynacji ziemskiej księstwa cieszyńskiego. Jeremiasz zmarł około 1613 r.⁹⁹ Wdowa gospodarowała na

⁹¹ APC, KC, sygn. 85, f. 283—286; wyciąg z tego dokumentu zob. Listinař, nr 247.

⁹² Tamże, sygn. 258, f. 247.

⁹³ J. Nirtl, *Zur Geschichte*, nr 118.

⁹⁴ Pochodzenie Jeremiasza z pierwszego małżeństwa potwierdza wpis w księdze ziemskiej (APC, KC, sygn. 258, f. 87v) *Po Smerti Nebozczky Pani Katarzyny Lhotskej, Moczochy gegi*; zob. też ÖNB, SN, nr 244; potwierdzenie nabycia Nierodzimia zob. APC, KC. 78, s. 21; Hosák, s. 889 błędnie podał, iż w latach 1592—1594 Nierodzim należał do Jerzego Tschammera i jego żony Ewy Kisielowskiej.

⁹⁵ Tamże, sygn. 79, f. 11 (edycja dokumentu *Listinař*, nr 686); tamże, sygn. 85, f. 130—131 (regist dokumentu J. Nirtl, *Zur Geschichte*, nr 43 i *Listinař*, nr 764).

⁹⁶ APC, KC, sygn. 78, s. 21; tamże ZDP, sygn. 117 (edycja dokumentu *Listinař*, nr 713); tamże, KC, sygn. 2003, s. 11—14; tamże, sygn. 78, s. 45—46.

⁹⁷ APC, KC, sygn. 80, f. 92 (edycja dokumentu *Listinař*, nr 744).

⁹⁸ APC, KC, sygn. 258, f. 87, 124; tamże, sygn. 257, f. 178—178v, 195v; tamże, sygn. 259, f. 10;

⁹⁹ Tamże, sygn. 85, f. 130—131.

połowie wsi Nierodzim i wymieniona jest jeszcze w 1619 r. w spisie podatkowym¹⁰⁰.

Jerzy z Małej Rudzicy miał prawdopodobnie trzy córki: Salomeę, Katarzynę i Zofię. Pierwsza z nich, Salomea była żoną Jerzego młodszego Rudeckiego z Kiczyc, współwłaściciela Harbutowic¹⁰¹. Salomea kilkakrotnie w 1592 r. wzywała przed sąd ziemski swojego brata Jeremiasza, który nie wypłacił jej należnych kwot z majątku ojca i ze spadku po ciotce ojca Annie Lanckorońskiej, oraz części sumy z odszkodowania należnego jej od Jana Jaworskiego z Jaworza¹⁰². Salomea miała córkę Zuzannę, której epitafium jest pierwszym źródłem do odtworzenia genealogii tej gałęzi Tschammerów¹⁰³.

Kolejną siostrą Jeremiasza była zapewne Katarzyna, żona Mikołaja Rudeckiego z Kiczyc, brata wcześniej wspomnianego Jerzego młodszego¹⁰⁴. Pierwsza informacja o niej pochodzi z 1608 r., kiedy była już wdową. Otrzymała wtedy zabezpieczenie na wsi Lipowiec. Po pięciu latach sprzedała tę miejscowość Bernardowi Jaworskiemu z Jaworza za sumę 840 talarów¹⁰⁵. Występuje jeszcze w 1620 r., kiedy wystawiła weksel na kwotę 100 talarów, pożyczonych od Jerzego Tschammera z Nierodzimia¹⁰⁶. Była wtedy żoną nieznanego z imienia Rudzkiego z Rudz¹⁰⁷.

Trzecią siostrą Jeremiasza była prawdopodobnie Zofia, którą poślubił Henryk (Jindřich) Grodecki (Grodziecki) z Brodu, pan Grodźca, syn Macieja i Aleny ze Starowiejskich ze Starej Wsi¹⁰⁸. Grodecy byli wpływową i wykształconą rodziną, z której kilku przedstawicieli pełniło wysokie funkcje w hierarchii kościoła katolickiego na Morawach. Należeli oni do nielicznej wówczas szlachty katolickiej osiadłej w księstwie. Henryk Grodecki był związany z dworem książęcym w Cieszynie, gdzie w 1586 i 1587 r. pełnił obowiązki hetmana dworu. Zapewne dla ułatwienia tych kontaktów Grodecy posiadali w Cieszynie dwa

¹⁰⁰ J. Radimsky, *Berni sumaf Těšinska z r. 1619*, „Slezsky Sbornik”, 51, 1953, z. 1, tabl. 1b (dodatek).

¹⁰¹ L. Hosák, j.w., s. 883; J. Pilnáček, *Rody ...*, s. 108.

¹⁰² APC, KC, sygn. 257, f. 178, 195; tamże sygn. 258, f. 87, 124.

¹⁰³ zob. niżej s. 15.

¹⁰⁴ J. Pilnáček, *Rody ...*, s. 108.

¹⁰⁵ APC, KC, sygn. 80, f. 81; tamże, sygn. 85, f. 67v—68v; regest tego dokumentu zob. E. Němec, *Kopie těšinských knižat Adama Vaclava, Bedřicha Vilema a Alžbety Lukrecie z let 1613—1638*, cz. 1, „Zpravy Okresního Muzea v Českym Těšíně” 1969 (39), nr 43.

¹⁰⁶ APC, KC, sygn. 2019.

¹⁰⁷ APC, KC, sygn. 85, f. 284v.

¹⁰⁸ B. Paprocki, *Zrcadlo...*, s. 187—187v; J. Pilnáček, *Rody ...*, s. 176 (hasło Grodecy); L. Hosák, j.w., s. 92; Zofia jest również znana literaturze poświęconej św. Melchiorowi Grodzieckiemu, choć często w błędnej filicji, np. M. Czermiński, *Błogosławieni męczennicy koszyccy. Błogosławieni o. Melchior Grodziecki o. Stefan Pongracz kapłani Towarzystwa Jezusowego i Marek Stefan Križ kanonik ostrzychomski umęczeni za wiarę św. r. 1619 zaliczeni w poczet błogosławionych d. 15 stycznia 1905 r.*, Kraków 1905, s. 32, że Zofia była żoną Krzysztofa Grodeckiego, który jednak był synem Henryka i jego pierwszej małżonki.

domy, pierwszy od 1578 r., kupiony za 210 zł., od krewnej matki Zofii, Anny Mleczkowej z Iłownicy, drugi od 1586 r. na ulicy Srebrnej nabyty od Wacława Jedlowskiego i Adama Wintergrüna za 100 zł. Z relacji B. Paprockiego dowiadujemy się, że Henryk Grodecki zmarł w 1587 r. Z małżeństwa z Zofią osierocił córki Annę i Alenę. W 1591 r. sąd ziemski wyznaczył im opiekunów Fryderyka Mleczkę i Jeremiasza Tschammera, krewnych ze strony matki. Dom przy ulicy Srebrnej przejęły dzieci z pierwszego małżeństwa Henryka, synowie: Fryderyk, Piotr, Krzystof i córki Ludmiła (Ludmilla), żona Jana Lhotskiego z Lhoty. Bracia zrzekli się swoich części na rzecz siostry¹⁰⁹. Henryk Grodecki został pochowany w starym kościele w Grodźcu, po rozbiórce którego w końcu dziewiętnastego wieku płytę nagrobną przeniesiono do nowo wybudowanego kościoła, gdzie znajduje się do dzisiaj¹¹⁰. Wdowa mieszkała w Cieszynie w ich pierwszym domu jeszcze w 1591 r., o dalszych jej losach brak jest informacji w źródłach. Jeszcze jedną sprawę związaną z tą Tschammerówną należy wspomnieć. Mianowicie w literaturze poświęconej świętemu Melchiorowi Grodzieckiemu podawane jest, iż był synem Henryka Grodeckiego i Zofii Tschammerowej skoro urodził się na początku lat osiemdziesiątych XVI w. Jednak w świetle przekazów źródłowych filiacja ta jest niepewna. Problem ten szerzej zostanie omówiony w innym opracowaniu, dlatego w tym miejscu go pomijamy¹¹¹.

Reasumując, możemy stwierdzić, iż ustalono ciąg genealogiczny czterdziestu pięciu przedstawicieli Tschammerów z Iskrzyczyna i ich małżonek od drugiej połowy XV do początków XVII w. Jednocześnie powyższe ustalenia są zachętą do kontynuowania badań nad dziejami tej rodziny, oraz mogą być punktem wyjścia do badań nad szlachtą księstwa cieszyńskiego w czasach panowania ostatnich Piastów.

¹¹² APC, AMC, sygn. 483, f. 41, 241; tamże, KC, sygn. 259, f. 2—3; czwartym synem z pierwszego małżeństwa Henryka nie wymieniony w tym dokumencie był Ludwik zob. B. Paprocki, j.w.

¹¹⁰ W. Iwanek, *Renesansowa plastyka nagrobna na Śląsku Cieszyńskim*, „Cieszyński Rocznik Muzealny”, T. 2, 1970—1971, s. 71.

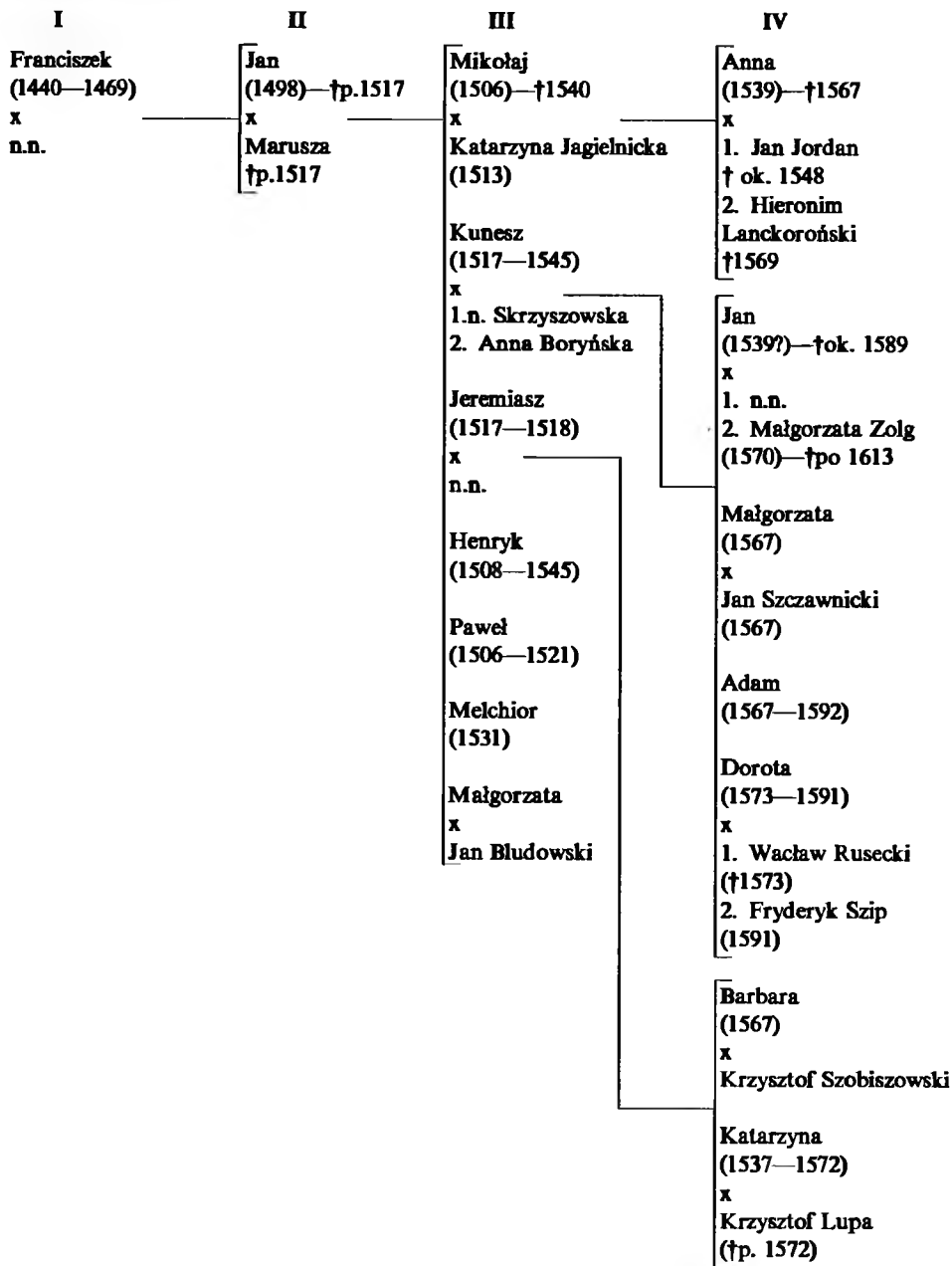
¹¹¹ W. Gojniczek, *Krąg rodzinny św. Melchiora Grodzieckiego. Przyczynek do genealogii rodziny mieszczańskiej Grodzkich z Cieszyna*, (w przygotowaniu).

ZUSAMMENFASSUNG

Waclaw Gojniczek: Die Familien Tschammer von Iskrziczin in der 2. Hälfte des 15. Jahrhundert und im 16. Jahrhundert

Die Familie Tschammer von Iskrziczin sind eine Linie des Geschlechtes Tschammer des Stammes Rogala. Der Stammvater war der Ritter Szambor, der aus einer Urkunde von 1248 bekannt ist. Im 14. und 15. Jh. kam es zur Zestreung der Vorfahren der Tschammer auf dem Gebiete von ganz Schlesien. 1453 kaufte Franz Tschammer das Dorf Iskrziczin im Herzogtum Teschen. Die ersten sechs Generationen der Tschammer von Iskrziczin bildet eine Linie auf Iskrziczin und Baumgarten. Sie gahörten nicht zur der Oberschicht des Teschener Adels, sondern sie waren Vertreter des „Ein-Dorf-Adels“. Am Anfang des 17. Jh. starben die mit den zwei Orten verbundenen Vertreter der Familie aus und die Familie zog zu den südlich von Skotschau gelegenen Besitzungen um. Einige Vertreter dieses Zweiges dienten in Söldnertruppen im Königreich Polen, von denen Nikolaus die Größte Karriere machte. Er war Landwehroffizier, Starost von Kamieniec und Senator.

TSCHAMEROWIE Z ISKRZYCZYNA

IV

Jerzy
(1550—†1567)
x
1. Zuzanna Mleczeko
(†p. 1566)
2. Katarzyna Boryńska
(1567—†p. 1598)

Anna
(1591—1628)
x
Rafał Bludowski
(1628)

Ewa
(1591—1631)
x
Mikołaj Rudzki
(1600—†p. 1612)

Jerzy
(1591—1634)

V

Jeremiasz
(1584)—†ok. 1613
x
Ewa Kisielowska
(1584—1619)

Salomea
(1592)
x
Jerzy Rudecki
(1592)

Katarzyna
1608—1620)
x
1. Mikołaj Rudecki
(†p. 1608)
2. n. Rudzki
(1620)

Zofia
(1578—1591)
x
Henryk Grodecki
†1587

VI

Gałąz na Dolnym
Ustroniu
i Nierodzimiu

SKRBenŠTÍ Z HŘÍŠTĚ A JEJICH NÁBOŽENSKÉ VYZNÁNÍ

Pro své vystoupení ve zdech historického centra knížectví Těšínského jsem si nikoliv náhodou vybral právě rod Skrbenských z Hříště, jehož erb je dodnes součástí znakové galerie těšínské šlechty v této radniční síni. Prvním důvodem mého výběru je možnost pozorovat, jak z původně bezvýznamných vladyk a rytířů, jakých byly v Čechách a na Moravě stovky, povstal časem zámožný panský rod. Lze jistě namítnout, že to nebylo ničím neobvyklým a mohli bychom najít řadu podobných příkladů, po stránce majetkového vzestupu i daleko výraznějších.

Přidám tedy druhý důvod: Skrbenští, ač byli tvrdě postiženi pobělohorskými konfiskacemi, dokázali se vyrovnat bez servility vůči vítězům s nově konstituovanou situací upevněním svých pozic v knížectví Těšínském a Opavském a udrželi si přitom víru svých předků po několik generací. I přesto, že se pouhou shodou okolností podařila rekatolizace obou majetkově nejsilnějších větví, hošťálkovské a šenovské koncem 17. století, máme řadu zajímavých dokladů o dalších, velmi málo známých rodových liniích, které i potom ve své víře setrvaly, jimž rovněž budeme věnovat svou pozornost. V souvislosti se sledováním dokladů o náboženském vyznání rodu je nutno připomenout, že z potomstva *heretiků* vzešel pražský arcibiskup a primas český, kardinál Lev svob. pán Skrbenský z Hříště (n. 2.VI.1863 Hukovice, okres Nový Jičín, †24.XII.1938 Dolní Dlouhá Loučka, okres Olomouc, a pohřben v dómu sv. Václava v Olomouci).

Třetím pádným důvodem je ovšem také relativně značné množství dochovaných pramenů, namnoze ještě téměř vůbec nevyužitých. Abych nechodil pro příklady daleko, uvedu jeden ze základních pramenů, jimž jsou matriky. V nich nacházíme celou řadu přesných dat a informací, které sice jednotlivě neunikly pozornosti farářů, nikdo z dosavadních autorů statí a článků o tomto rodu (a nejen o něm) jich však nikdy komplexně nevyužil. Na tomto místě je

ovšem třeba zdůraznit význam plodně se rozvíjející spolupráce mezi těšínskou pobočkou AP Katowice a Zemským archivem v Opavě, bez které by nemohla tak komplexní sonda vzniknout.

Nyní mi dovolu, abych vymezil téma své práce a vysvětlil užitý postup. Rozhodně tu nepůjde o výčet všech členů rozvětveného rodu, o snůšku suchopárných základních dat, jež by za chvíli vyčerpala pozornost čtenářů. V souladu se zvoleným názvem se zaměřím na přímé i nepřímé důkazy, pomáhající osvětlit ve své konečné podobě všední život vybraných osob a rodin, jejich názory a postoje. Pro lepší orientaci je přílohou článku schematický rodokmen.

Vladykové z Hříšttě se psali pravděpodobně podle stejnojmenné vsi u Přibyslavi (okres Havlíčkův Brod) na českomoravském pomezí, původ predikátu však může souviset i s bývalou tvrzí u Doudleb n. Orlicí (okres Rychnov n. Kněžnou).¹

Později užívané **příjmení** je odvozeno od vsi Skrbně (Skrbeň, okres Olomouc), když tento drobný statek v 1. čtvrt. 16. stol. zdědili po vladycích z Kostelce.

Původní znak, ve stříbrném štítě černý kůl, v klenotu hořící kotouč, později nahrazený kotoučem posázeným 11 kohoutími péry, užívala trvale rytířská rodová linie v pruském Slezsku (ale i v knížectví Těšínském), pocházející od Zikmunda Jaroslava.

Polepšeného znaku užívalo potomstvo Jana st. na Šenově a Hošťálkovech, když byl jmenovaný povýšen do starého panského stavu (25.XI.1658). Týž kůl ve stř. štítě je provázen vpravo nahoře a vlevo dole zlatými korunami, z nichž vynikají oválná zrcadla, posázená 11 černými kohoutími péry, k původnímu klenotu přidány zprava a zleva další dva, a to rostoucí zl. korunovaní gryfové. Pro úplnost je třeba dodat, že panský stav byl také udělen (6.V.1694, Vídeň) Maxi Erdmannovi, Gottliebu Arnoštovi a Maxi Bernartovi, bratřím a strýcům Skrbenským ze slezské větve.²

Ve vymezeném tématu nás nebudou zajímat osudy nejstarších generací, zastavíme se teprve u Jana, syna Jindřicha a Anny z Kostelce, který se stal podle odkazu své báby Markéty z Ojnic (dat. 25.VIII.1531) dědicem Skrbně a zároveň byl manželem Elišky z Petřvaldu, dcery Hanuše a Aleny Pražmové z Bílkova.³ Chci upozornit, že už v této rodové alianci lze spatřovat základ náboženské orientace dalšího potomstva, neboť těžko si představíme výrazně reformační a jmenovitě bratrskou orientaci všech jejich synů bez prvotního impulsu rodinné výchovy.

¹ *Moravské zemské desky* (dále *MZD*), III, *Kraj olomoucký*, 1657—1624, Praha 1953, jmenný a místní rejstřík, s. 693

² V. Král z Dobré Vody: *Heraldika*, Praha 1900, s. 272; K. Blažek: *Der Adel von Österreichisch-Schlesien*, Nürnberg 1885, popis erbu s. 81, vyobrazení v tabulce č. 42

³ *MZD* II, *Kraj olomoucký*, 1480—1566, Brno 1948, s. 274—275. Mocný list cis. Ferdinanda I, dat. Linec 4. IX. 1529, poručení Markéty z Ojnic, dat. Olomouc 23. VIII. 1531.

Synové Jan, Petr, Václav a Jaroslav jsou natolik významní, že jim budeme postupně věnovat další řádky.

Jan, zvaný později na rozdíl od svého synovce starší, zasluhuje v kontextu této práce mimořádnou pozornost. Když jeho bratři prodali statek Skrbeň Petru st. Pražmovi z Bílkova (vklad 1574)⁴, byl krátký čas držitelem statku Slavičina (okres Zlín), který prodal Ladislavu Bánfymu z Dol. Lindvy (vklad 1581)⁵ pro jeho odlehlou polohu, neboť mu již patřily Hošťálkovy (okres Bruntál) v knížectví Opavském, které spolu s Vel. Hošticemi (okres Opava) vyženil se svou první manželkou Bohunkou Kravařskou ze Šlevic, dcerou Bartoloměje a Magdaleny z Fulštejna. Od roku 1576 zastával úřad sudího menšího zemského práva v kraji olomouckém. Značně později bylo vlastnictví Hošťálkov Skrbenským upíráno s poukazem na to, že Jan prý Hošťálkovy postoupil darovacím listem z roku 1580 Janu Kravařskému ze Šlevic, po jehož smrti údajně statek dědil Adam Kravařský ze Šlevic a na Novém Zámku, který jako aktivní účastník stavovského povstání propadl všim majetkem ve prospěch královského fisku. Žaloba komorního prokurátora Pavla Albrechta z Teyburku však byla odmítnuta zemským soudem s poukazem na dřívější nález téhož soudu, jímž byla smlouva z roku 1580 prohlášena za nepořádnou.⁶ A ještě jednu zajímavou skutečnost musíme zmínit; podle značně pozdějšího svědectví přijala Bohunka Kravařská svého manžela na Hošťálkovy na spolek, který předložili manželé ke schválení zemskému soudu těsně před Vánoce 1585⁷.

Tato zpráva, pokud nedošlo k omylu v dataci, je ovšem v rozporu s běžně udávaným rokem Bohunčiny smrti (1581) a s datem druhého Janova sňatku, jemuž na Hošťálkovech požehnal bratrský kněz Václav Preys (13. V. 1582). Nevěstou byla Maruše Okrouhlická z Kněnic⁸. Ačkoliv pocházela z nevýznamné rytířské rodiny, nebyla nevěstou nemajetnou, když mohla vnést do koupě fulneckého panství celých 14 000 zl., tedy polovinu celkové kupní ceny. Její manžel nabyl v dubnu 1584 Fulneka od svého příbuzného a známého ochránce Jednoty bratrské, Petra Pražmy z Bílkova⁹. Maruše zemřela 19. II. 1597 a 4. března byla pochována v kostelíku, vystavěném r. 1590 pro účely rodinné hrobky¹⁰.

Z žádného z obou manželství neměl Jan děti, a tak je pochopitelné, že byly na Fulneku vychovány děti příbuzných, jmenovitě pak již od dětství Alena, dcera

⁴ MZD III, c. d., s. 58.

⁵ dtto, s. 103. Jednalo se o vsi Horní a Dolní Mladotice, Hrádek s mlýnem a Rokytnici.

⁶ Zemský archiv Opava (dále ZAO), Slezský stavovský archiv (dále SSA), Půhony a nálezy (dále PaN), inv. č. 808, 1666—1670, f. 132, 133.

⁷ ZAO, SSA, PaN, inv. č. 810, 1676—1682, f. 96.

⁸ A. Turek: *Fulnecko*, Brno 1940, s. 71.

⁹ MZD III, c. d., s. 186, 187. Vklad věna, nadvěna a spolku z roku 1590; B. Paprocký: *Zrcadlo slavného margkrabství Moravského*, Olomouc 1593, f. 285—289. Jmenovaná byla dcerou Jana Okrouhlického z Kněnic a Doroty Švikovny z Lukonos.

¹⁰ A. Turek: c. d., s. 77.

jeho bratra Jaroslava. Kromě ní tu žila i šlechtična rakouského původu, Alena Mašvanderová ze Švanav, zničená dokonce jako „dcera“ Janova. Tato zmínka dovoluje soudit, že Maruše Okrouhlická již byla vdovou a Alena Mašvanderová byla její dcerou z prvního manželství. Ještě zajímavější je zpráva biskupa Stanislava Pavlovského z konce roku 1597 zemskému hejtmanovi, že „...*Pán Bůh toho dopustiti nechtěl, aby to manželství nepořádné, v kteréž (Jan) stoupiti minul, průchod svůj mělo...*“¹¹. Spojíme-li obě informace, je nasnadě vysvětlení, že se chtěl dvojnásobný vdovec Jan ještě roku 1597 znovu oženit s touto svou schovankou, provdanou později za Hynka Syrakovského z Pěrkova na Paskově.

Vidíme tedy Jana Skrbenského jako rytíře, který se z celkem bezvýznamného majetkového a společenského postavení probíjoval mezi zámožné a vlivné příslušníky moravské i opavské stavovské obce. Hrdost na svůj vzestup nezapřel ani ve chvíli, kdy pořizoval závěť, o čemž svědčí i zmínka „...*požehnajíc mně Pán Bůh zmála a takový statek do rodu našeho dadouc...*“¹². Tato myšlenka poněkud zastiňuje zbožnost, pokoru a otcovský vztah k poddaným, jimiž měl příslušník Jednoty z řad šlechty vynikat zejména. Ač byl rozhodným ochráncem zdejší početné bratrské komunity, o jeho vztahu k poddaným se nedochovaly příliš kladné reference. Jako bezdětný vdovec myslel při sepsání závěti na potomstvo svých bratrů, mezi kterým si vybral svého nástupce a dědice Fulneka. Byl jím Jan, sirotek po bratru Václavovi (†13. IX. 1590, pochován Fulnek) a jeho manželky Alžběty Cedlarové z Hofu. Kritériem výběru byly nepochybně rozhodnost, průbojnost a přirozená inteligence, rozvíjená předpokládaným dalším studiem a poznáním cizích zemí. Fulnecké panství, respektive jeho výnosy, měly ovšem sloužit prospěchu celého rodu Skrbenských, takže se měl zůstavitelův vyhládnutý nástupce ujmout po dosažení věku 24 let Fulneka ne jako svého osobního majetku, ale rodinného svěření, v jehož spravování měl následovat vždy nejstarší muž z rodu¹³. Jan st. zemřel 9. X. 1597, pochován byl 29. října v rodinné hrobce¹⁴.

Z jeho bratrů se jen stručně zmíním o Petrovi na Dřínově (okres Kroměříž), Březolupech a bisk. léně Bílovicích (okres Uh. Hradiště), který se spolu s bratrem Jaroslavem stal po smrti Jana st. spolujednatelům Hošťálkov. Jeho manželství s Kateřinou Onšíkovou z Bělkovic bylo bezdětné. Zajímavým dokladem jeho náboženské orientace je zpráva, že r. 1579 datoval list podle svátku M. Jana Husa¹⁵.

¹¹ ZAO, Pozůstalost Josefa Zukala (dále PJZ), Šlechtické rody, heslo Skrbenský z Hřiště, výpis z bisk. kopiáře S. Pavlovského.

¹² MZD III, c. d., s. 321.

¹³ dtto, s. 320—321.

¹⁴ A. Turek: c. d., s. 77 kostelík měl později patrocínium Zvěstování Panny Marie.

¹⁵ Ch. d'Elvert, *Zur mähr.-schles. Adelsgeschichte, LXXXIII, Die Freiherren Skrbensky von Hrzistie*, „Notizen-Blatt, 1877, nr 9, s. 65—71.

K výše zmíněnému bratru Václavovi (manž. Alžběta Cedlarová z Hofu, syn Jan mladší, dědic Fulneka) pouze doplňuji, že byl od roku 1576 prvním držitelem Šenova (okres Frýdek-Místek), panství, podle něhož se pozdější členové rodu psali a které náleželo potomkům až do roku 1867. K objasnění příčiny příchodu Skrbenských na území knížectví Těšínského opět pomůže genealogie. Sestra těchto sourozenců, Alena Skrbenská, se stala manželkou Albrechta Sedlnického z Choltic na Vratimově¹⁶.

Václavův syn Jan, zvaný napřed mladší na rozlišení od svého fulneckého strýce, po jeho smrti „starší“, na rozdíl od svého bratrance Jana, se skutečně ujal roku 1604 Fulneka, narodil se tedy roku 1580. Dostalo se mu pečlivé výchovy i přiměřeného vzdělání na některé z blízkých bratrských škol na Moravě. Roku 1601 je doložen jeho pobyt na ženevské univerzitě, která svým přísně kalvínským charakterem i vynikajícími profesory plně vyhovovala mladým šlechticům z bratrských rodin. Strýcova volba se ukázala jako zcela správná; v jeho osobě dostal Fulnek pána nevšedního kulturního a politického rozhledu i štědrého mecenáše všech stavebních podniků zdejší bratrské obce a města, vychovaného ovšem ve stejně málo tolerantním duchu, jakým své odchovance vybavovaly soudobé školy jezuitské; jeho postup vůči fulneckému klášteru augustiniánů a katolíkům na panství dokládá, že bojovnost a nesmiřitelnost, v níž byla tato mladá generace obou stran vychována, nemůže vyústit ve smírné řešení konfliktu. S Karlem z Žerotína si názorově nemohl rozumět, daleko blíže měl k nejradikálnější moravské skupině, utvářející se v okruhu Ladislava Velena z Žerotína.

Ve Fulneku uzavřel 5.II.1608 sňatek s Alžbětou Petřvaldskou z Petřvaldu, dcerou Hanuše na Račicích a jeho první manželky Libuše z Valdštejna. Alžběta pocházela z rodu rovněž úzce spjatého s Jednotou, snoubenci spolu byli příbuzní, když ženich byl vnukem Elišky z Petřvaldu, nevěsta vnučkou jejího bratra Jetřicha.

Blíže toto příbuzenství osvětluje poručenství Bernarta Petřvaldského z Petřvaldu na Račicích (1586), jehož bratry byli Jetřich, držitel Petřvaldu, a †Jan mladší. Dědicem Račic se stane syn Jetřicha a Josefy Žabkové z Limberka, Hanuš, — pozdější otec nevěstin. Pokud by však zemřeli Jetřich i jeho syn Hanuš bez potomků, dědici se stanou Bernartovi vlastní ujci, Ctibor Syrakovský z Pěrkova na Staré Vsi a Paskovč, nejvyšší písař markrabství Moravského a Václav Skrbenský z Hříště na Šenově, tedy oba synové po Bernartových sestřích¹⁷.

¹⁶ J. L. Mikoláš, *Skrbenští z Hříště pány statků na Těšínsku*, „Těšínský kalendář“, 1939, s. 113—117.

¹⁷ Za poskytnutí základních údajů k Janu II Skrbenskému z Hříště děkuji Mgr. Radku Fukalovi z katedry historie Ostravské univerzity, který je zpracoval pod názvem „Jan starší (II) Skrbenský z Hříště na Fulneku a Dřevohosticích-předpoklady k politické činnosti (příspěvek k biografii)“; *MZD III*, c. d., s. 140—142. dat. Račice 27. I. 1586, vklad z téhož roku.

Pěkným dokladem příslušnosti Petřvaldských k Jednotě je pergamenová listina Jana ml. z Petřvaldu na Zábřeze n. Odrou, již potvrzuje „...že jest mne bratr Jan Rychnovský, lékař, na ten čas zpravce zboru zábřežského, s poddanými mými a bratřími, kteříž se tu k slovu Pána Boha všemohúcího i k svatým modlitbám a božím poctám i službám scházejí, žádal, abych dům ode mne spolu s týmiž bratřími nákladem vystavený k svrchu psaným svatým potřebám bratřím i jich budoucím oddal a osvobodil...” Majitel Zábřeha k prosbě svoluje a předává bratřím tento dům se zahradou, loukou a kusem rolí, aby v něm konali pobožnosti, a zároveň jej osvobozuje od všech platů, berní a robot¹⁸.

Od roku 1614 zastával Jan Skrbenský úřad sudího menšího práva (čímž ovšem nebyly jeho ambice zdaleka naplněny) a smlouvou, datovanou na Přerově 23. V. 1617, koupil od Karla st. z Žerotína za plných 95 000 zl. panství Dřevohostice.¹⁹

Patřil k předním strýcům aktivního podílu Moravy na stavovském povstání a účastnil se prakticky všech důležitých jednání a akcí s ním spojených (korunovace Frydrycha Falckého, jednání s Gáborem Bethlenem, účast při výsleších Jana Sarkandra v Olomouci atd.). Po bělohorské bitvě nemohl doufat v odpuštění či velkorysost vítězů, proto uprchl do Slezska s pevnou vírou, že konečné řešení není ještě ztraceno. Byl odsouzen hrdla, cti a statků a jeho jméno spolu se jmény jeho nejbližších druhů bylo přibito na šibenici²⁰. Přestože se netěšil dobrému zdraví, neváhal bojovat proti Habsburkům až do smutného konce, kdy padl o Kostřina (vsi u Granova) 27.VII.1627. Tato suchá zpráva na čtenáře se značným odstupem let asi příliš nezapůsobí. Jinak však tyto převratné změny a události vnímali sami Skrbenští a snad nebude na škodu citace z dopisu, který zaslal Bernart z Opavy 9. října 1627 svému bratru Janovi na Šenov: „...*Můj pane bratře, oznamuji Vám novinu lítostivú a žalostivú, že sem dnes psaní jedno četl, kteréž někdo z Berlína do Fulneka Hanss Czoblovi píše, že jest 24 Julii náš pan strejz v tej Pechmanovské bitvě hrozně zamordován nedaleko Kistřina v nějaké vsi řeče Kro... s Pavlem Sivým? ... do naha svlečen, do jakés propasti s mnohými jinými mrtvý těla vmetena, 3 čeledi jest zajato a střeštěný Jíra se předce vymotal a ku králi švédskému táhl*”. Na rubu si příjemce poznamenal: „*V tom psaní dokládá, že jest strýc náš p. fulnecký zabit u nějaké vsi Zu Cron, jak Pechmann z nepřitelem činit měl v mansfeldské*” (nedopsáno)²¹. Ani po něm nezůstalo trvalé potomstvo, jeho neznámé děti zemřely nejpozději krátce po vyličené události.

¹⁸ ZAO pobočka Olomouc, Repertorium des Lehensarchiv, I Band, (1251—1599), f. 287 (německý regist); tamtéž, Lenni dvůr Kroměříž, Pergamenové listiny, sign. R Xb4 ze dne 15. VIII. 1561 (český originál).

¹⁹ MZD III, c. d., s. 479.

²⁰ A. Turek: c. d., s. 79—82; týž, *K historii školství a vzdělanosti ve Fulneku v 16. a 17. stol.*, „Časopis Slezského zemského muzea, B, 41, 1992, s. 11—21; R. Fukala, viz pozn. 17.

²¹ ZAO, Hejtmanský úřad kn. Opavsko-Krnovského (dále HÚOK), kart. 44, inv. č. 215. List je v inkriminované části na několika místech potřísněn rozmazanými skvrnami.

Poslední z těchto bratří, Jaroslav, byl držitelem Velkých Kunčic (dnes Kunčice, část Ostravy), zastával úřad maršálka knížectví Těšínského. Byl pravděpodobně dvakrát ženat; jeho první manželkou byla Anna Morkovská ze Zástřizl, nar. 1558 na Buchlově, dcera Jaroše Morkovského a Johanky z Drnovic, druhou byla Maruše Sedlnická z Choltic. Často je zobrazován a zmiňován jeho náhrobník v šenovském kostele, podle jehož nápisu zemřel roku 1602, údajně v 86 letech, kterýžto údaj při troše kritické úvahy neobstojí. Jestliže by skutečně dosáhl tohoto věku pak by se byl narodil roku 1516, což je v rozporu se známými daty o jeho rodičích. Těžko by ho ustanovil bratr Jan poručníkem nezletilého dědice Jana ml. a správcem rozlehlého panství. Tak zodpovědná činnost, spojená se soupisem inventáře a vyúčtováním za dobu poručenské správy by určitě nebyla svěřena osmdesátiletému starci. Je tu ještě jedna „maličkost“; poslední z jeho dětí, syn Jan Jetřich, se narodil jako pohrobek! Omyl v nápisu tedy vznikl v pozdější době, snad v polovině 18. stol. při opravě a přestěhování náhrobníku do nově zbudovaného kostela v Šenově.

Proti tomu existují důkazy o jeho častém pobytu ve Fulneku, kde dokonce provdal dceru Johanku (11. XI. 1601) za Frydrycha Laryše ze Lhoty na Karviné. Zpráva o jeho smrti (10. III. 1603) a pohřbu ve Fulneku však odporuje výše zmíněným skutečnostem. Roku 1597 se spolu s bratrem Petrem ujal zděděných Hošťálkov, o něž vznikly po jeho smrti spory²².

Právě Jaroslav je praotcem všech pozdějších Skrbenských. Je naprosto nemožné napsat o všech jeho dětech a rozhodně by taková snaha vybočovala z rámce této práce.

Zmíníme se proto jen o jeho synech. Zcela nevýznamný je nejstarší syn Jaroslav na Hošťálkovách a Mokřem, jehož krátká životní pouť je pouhou epizodou.

Václav Slavibor obdržel po otci Kunčice s Vratimovem a v letech 1616—1620 se spolu s bratrem Janem ujal bisk. léna Zábřeha n. Odrou, aby své sestře Aleně zajistili na zcela zadluženém statku věno 8500 zl. po jejím prvním manželovi Janu Syrakovském z Pěrkova. S manželkou Evou Čelovou z Čechovic měl celkem pět dětí, z nichž tři chlapci a nejstarší, dvanáctiletá dcera Anička zemřeli záhy po

²² Książnica Cieszyńska w Cieszynie (dále KCC), Archiwalia Szersznika (dále ASz), DDVIII2, heslo Skrbensky; H. Lankoči: *Obec a panství Šenov*, Polská Ostrava 1913, s. 12. Po něm prakticky opisuje a opakuje veškeré údaje se shodnými chybami L. Kiška: *Starší historie a pamětihodnosti obce Šenova ve Slezsku*, Ostrava 1991, s. 18, 19, 24; L. Igálffy—Igály, *Stammtafel der Ritter, Freiherrn, Grafen u. Fürsten Lichnowsky v. Woszczyk von 14. Jahrhundert bis zur Gegenwart, Anhang, Beiträge zur Genealogie der Freiherrn Skrbensky*, „Adler“ 3(XVII) Band, 1954, h. 9/10, s. 139—143. Autor zde tvrdí, že Anna Morkovská ze Zástřizl byla Jaroslavovou vdovou ještě roku 1623, necituje však pramen této informace; ZAO, Sběrka fotokopii (dále SbF), Repertář listin rodinného archivu hr. Wilczků v Kreuzensteinu v Rakousku 1410—1864, s. 34, regist. č. 136, dat. Opava 24. IV. 1610, Jan st. Vlček vyznává, že si půjčil 2200 zl.sl. od Marie Sedlnické z Choltic, vdovy po Jaroslavu Skrbenském z Hříště. Omyl Igálffyho je tím spolehlivě vyvrácen; A. Turek: *Fulnecko*, c.d., s. 78.

něm. Je nesporné, že ještě Szersznik měl v rukou jeho pozůstalost, datovanou 25.XI.1619, dnes již nenávratně ztracenou. Dospělosti se dožila pouze nejmladší dcera Hedvika Kateřina (n. 1614), později manželka Jindřicha Matušky z Topolčan, zem. hejtmana knížectví Krnovského²³.

Nejmladší syn Jan Jetřich, pohrobek, narozený roku 1602, pocházel z 2. manželství. Zajímavá zpráva o jeho studiu a pobytu v cizině pochází z již citovaného listu Bernarta bratru Janovi: „...Podle toho před Vámi netajím, že mám velikou a těžkou starost ve dne i v noci nad naším panem Jetřichem, že jej posavad tak málo penězi fedrujeme, pročež on k mnohým a velikým škodám přijíti musí, nebo jakž píše, že se v Leydu, vyjíždějice do Frankreychu, na tu cestu vdlužil v naději té, že jeho časně od nás peníze dojdou, a tak že credit svůj zdrží...”. Prosi tedy bratra, aby rychle zpeněžil některý dlužní úpis nebo si půjčil od dobrého přítele částku 1000 zl., když je pro zpusťování svých statků vojskem nemůže vyplatit z ročních důchodů, a Jetřichovi potřebnou částku urychleně zaslal, „...neboť nikoli nám náleží jeho v cizích zemích v takovém nebespečenství zanechávati a tam kdo peněz nemá, ani žádného sobě přítele nezachová...”²⁴.

Po návratu z kavalírských cest mu starší bratr Jan jako poručník mladých pánů Plaveckých na Vladislavi (Wodzislaw) vybral za životní partnerku Helenu Plaveckou z Plavče, s níž je doložen v Opavě, kde se mu narodily dvě známé děti, dcera Maria Sidonia (14.III.1641) a syn Jiří Jaroslav (2. IV 1642)²⁵. Spornou otázkou zůstává, zda může být tento Jiří Jaroslav ztotožněn s pozdějším stejnojmenným držitelem Kuncic²⁶.

Jan, po smrti svého bratrance Jana na Fulneku zvaný starší, je zakladatelem několika linií, včetně dvou nejvýznamnějších, hošťálkovské a šenovské. Od Jana Němčického z Němčic koupil ves Řepišť (1610) za 5000 zl., kdy již byl po otci majitelem Šenova, v letech 1616—1620 měl v užívání i Zábřeh nad Odrou. Velmi zajímavá korespondence se dotýká jeho vztahu k sirotkům Plaveckým a vladislavskému panství, nad nimiž vykonával poručenskou správu. Jak už bylo řečeno, snažil se úspěšně také sňatkovou politikou upevnit svazky mezi pány Plaveckými (původem z Uher) a svými blízkými příbuznými. Tak Zuzanu Plaveckou z Plavče, sestru Heleny, provdal za Jana Jetřicha Petřvaldského, který jí na Dřevohosticích dvěma listy zapsal 10 000 zl. věna a 2000 zl. nadvěna (16. VII. 1634)²⁷. Smlouvami s bratry převedl jejich podíly na Hošťálkovech na sebe a stal se jediným majitelem panství. Svým sňatkem z Juditou Bruntálskou z Vrbna z významného slezského panského rodu, dcerou Albrechta na Vel. Heralticích a Johanky Sedlnické z Choltic, dal jasně najevo, kam směřují jeho ambice na

²³ KCC, ASz, heslo Skrbenský; ZAO, PJZ, Šlechtické rody, heslo Skrbenský; tamtéž, SSA, PaN, inv. č. 807 1661—1666, f. 105

²⁴ ZAO, HÚOK, kart. 44, inv. č. 215.

²⁵ ZAO, Sbírká matrik severomoravského kraje (dále Sbm), rodná matrika r.k. fary Opava, Panna Marie (dále RM), I, 1627—1664, f. 321, 352.

²⁶ Riegrův slovník naučný, 8, s. 506, 507, kde článek Leopolda Svobody o Skrbenských z Hřiště.

Opavsku a Těšínsku. Juditinou sestrou byla Bohunka, manželka Václava Jáchyma Haugvice z Biskupic, která pak odkázala Petřikovy a Vratišovy (Pietrowice, Braciszów) do rodu Skrbenských. Za jeho vlády na Šenově byl 25. III. 1654 násilně uzavřen také zdejší evangelický kostel, ač on sám a prakticky všichni poddaní se hlásili k tomuto vyznání. Zastával úřad zemského maršálka knížectví Těšínského a byl též přisedicím zem. soudu knížectví Opavského, což je nepřímým důkazem jeho vzdělání a právnických zkušeností, bez nichž by jako evangelík neměl šanci takové místo v pokatoličtěném Opavsku získat. Nesporným uznáním a oceněním jeho úředních zásluh a věrnosti panujícímu rodu bylo již zmíněné povýšení do starého českého panského stavu, jenž byl opavskými stavy potvrzen zápisem do památní knihy (22. VI. 1661). Zemřel v průběhu roku 1664 ve vysokém věku²⁸.

Bernart, syn Jaroslavův z 2. manž., si koupil na Moravě statky Dřínov a Vrchoslavice za obnos 40 900 zl. zaplacených hotově (22. III. 1615, vklad 1616), konfiskované mu pro účast ve stavovském povstání. Byl ženat z Moravankou Ludmilou Alžbětou Čertorejskou z Čertorej, původem z rodu, aktivně se podílejícího na povstání. Z Moravy se uchýlili manželé na Opavsko se zbytky svého jmění a usadili se na dvoře v Malých Hošticích. Svého nároku na Hošťálkovy se musel zříci před konfiskační komisí, takže mu nakonec nezbylo, než aby se v Opavě písemně vzdal svého ztraceného podílu ve prospěch bratra Jana st. (15. V. 1636). O dalších osudech manželů se nedostává zpráv²⁹.

Od posledních dvou bratří, Jana st. a Bernarta, pocházelo četné potomstvo, velmi zajímavé z mnoha hledisek. U jednotlivých větví si povšimnu jejich osudu zhruba do počátku 18. století, zaměřím se však výhradně na základní a nezbytné informace a hlavně pak na doklady jejich náboženství.

Synové Jana st. se o otcovský majetek dělili na šenovském zámku 1. III 1666³⁰. A. Jan Jaroslav jako nejstarší syn dostal Bartovice, Radvanice a Lipinu, ženat byl s Moravankou Annou Veronikou Zahrádeckou ze Zahrádek. Jako evangelík zemřel zřejmě již v předešlém roce a teprve po udělení souhlasu P. Alexandra Augustina Klaybora, těšínského děkana a komisaře vratislavského biskupství pro knížectví Těšínské, mohl být pohřben do rodinné hrobky v Šenově (19.I.1683). Dožil se 73 let. Vdova Anna Veronika si přeje být pohřbena vedle manžela v Šenově a majetek dělí mezi tři děti, syna Jana Jiřího, dcery

²⁷ ZAO, HÚOK, kart. 44, inv. č. 215.

²⁸ ZAO, Pozůstalost ing. Josefa Nirtla (dále PJN), heslo Skrbensky; tamtéž, SSA, Kniha památní (dále KP), inv. č. 823, 1611—1699, f. 20; L. Igálffy, c.d., s. 140; H. Lankočí, c.d., s. 13, 31.

²⁹ MZD III, c.d., s. 469—470; ZAO, SSA, PaN, inv. č. 804 (1640—1645), f. 24, inv. č. 810 (1276—1682), f. 93, 94.

³⁰ ZAO, SSA, PaN, inv. č. 809 (1671—1675), f. 222.

Juditu Markétu, manželku Mikuláše Bludovského na Ochabech, a Helenu Polexinu³¹.

Jediný syn **Jan Jiří**, nar. asi roku 1651, se ženil 10. I. 1673 v Těšíně se slečnou Alžbětou Pelhřimovou z Tránekovic. Závěť sepsal v Bartovicích 28. IV. 1693, netěšil se tedy příliš dobrému zdraví. Pohřben si přál být v Šenově, jeho syn Rudolf byl tehdy ještě nezletilý. Když pak zemřel 19. III. 1700 v Bartovicích, protáhl se souhlas církevních úřadů a k vlastnímu pohřbu došlo až 5. V. t.r. Jeho náboženské vyznání dokládá i závěr zápisu; *die 19 Martii in Calvinismo obierat*. Vdova byla pohřbena v Šenově 30. V. 1707, datum úmrtí není uvedeno, o jejím vyznání svědčí poznámka „*haeretica 50 circiter annorum*“.³² Narození a úmrtí některých dětí těchto manželů je zaznamenáno v šenovské matrice.

Dospělosti se dožil jediný **Rudolf**, křtěný 20. III. 1687 v Šenově, dědic Bartovic, který se ženil 18. II. 1710 v evangelickém chrámu v Těšíně s Helenou Charlotou Gočálkovskou na Stonavě, dcerou Jana Jetřicha a Anny Barbory Pačinské z Tenčina. Když pak týž Jan Jetřich pořizoval svou poslední vůli (1727), byla Helena Charlota jeho jedinou ještě žijící dcerou a matkou **Jana Maxe Gottloba Skrbenského**, posledního známého příslušníka této bartovické větve. Rudolf byl v Šenově pohřben 31. V. 1731 se souhlasem církevních úřadů do rodinné hrobky jako dědičný pán na Stonavě a Bartovicích a — „lutheranus“. **Helena Charlotta** sepsala svou závěť (Těšín, 22. XI. 1769), kterou odkazuje majetek synovi Janu Maxi Gottlobovi a jeho manželce Heleně Leopoldině roz. Marklovské na Grodišti, pamatuje však i na kněze při evang. kostele, p. Tobiase Schuberta, p. Traugotta Bartelmusa a p. Johanna Glaubegotta Leberechta Fabriho, jakož i na učitele evang. školy, correktora Wenera a učitele Thielische, Frölicha a Bockshammera³³.

B. Jiří Frydrych byl při dělení pozůstalosti odbyt penězi. Svatební smlouvy, sepsané 30. V. 1649 v Opavě, dokládají, že jeho manželkou se stala Lidmila Konstancie Vanecká z Jemničky, dědička Poruby a Dolní Polanky (část Ostravy). Velmi často se jeho jméno objevuje v knihách půhonů knížectví Opavského při četných majetkových sporech, v nichž zastupoval svou manželku. Nebyl právě milostivou vrchností a své poddané dohnal zvyšováním robotních povinností ke stížnosti u zemského soudu (1652). Se svou žádostí byli odmrštěni, neboť nemohli předložit žádná privilegia. Tuto jinak v kontextu práce nepřilíš

³¹ ZAO, SbM, ř.k. fara Šenov, úmrtní matrika (dále UM), I, 1682—1718, f124; Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Cieszynie (dále APC), Komora Cieszyńska (dále KC), sygn. 1883 (Šlechtické pozůstalosti), dat. Heřmanice 6. VII. 1683.

³² Parafia Katolicka św. Marii Magdaleny w Cieszynie, oddací matrika (dále OM), III, 1661—1680, f. 133; APC, KC, sygn. 1883, dat. Bartovice 28. IV. 1693; ZAO, SbM, ř.k. fara Šenov, I, 1682—1718, f. 141, 148.

³³ ZAO, SbM, ř.k. fara Šenov, RM, I, 1676—1718, f. 29; tamtéž, UM, II, 1719—1782, f. 26; Parafia Ewangelicko-Augsburska w Cieszynie, Biblioteka R. G. Tschammera, OM, I, f. 3; APC, KC, sygn. 1884, dat. Těšín 24 VII 1727 a Těšín 22. XI. 1769.

Pečeť Jirího Fridricha svob. pána Skrbenskeho z Hřistě (1677). Fot. M. Pavlů.

významnou věc zmiňuji proto, aby mohla být konfrontována s jeho křesťanským názorem. Není asi lepšího dokladu o tomto rozporu mezi zásadami desatera a praxí, nežli stížnost vdovy Anny Kateřiny Tworkovské z Kravař, roz. Eysakové z Rychnova na Smolkově (okr. Opava), která mu dlužila po nebožtíku manželovi 85 tol. Jiří Frydrych, nedbaje na svízelné postavení chudé vdovy, která v tísní prodala cennější mobilie a stržených 30 tol. mu nabídla jako splátku, nechal se zemským soudem zvést na 2 sedláky ve vsi Smolkově „...a raději od sedláků po 2 tol. než ode mne po 30 tol. bere, toliko že by syrotům mým v statku škodu učinil a jim snad proto, že jeho víry nejsou, buda on Caluinem, chleba nepřejíc...”. Přestože mu slíbila při minulém soudu dlužnou částku zaplatit, odmítl její nabídku a znovu ji zažaloval, čímž vzniknou sirotkům ještě větší škody. Vdova ve svém zoufalství nakonec použila argumentu velmi silného kalibru, když napsala dále: „...a tak nechťjice peněz brátí, jakžto Caluin křesťana snadno o statek přivéstí moci bude a vezmouce sobě Caluini ten příklad, že se jim tak daří, sami v zemi po malé

*chvilí panovati a křesťany vyhnati chtějí budou...*³⁴. Poněvadž jeho odlišná víra byla na Opavsku všeobecně známa, nebylo jemu a jeho synu Janu Zikmundovi povoleno, aby se stali poručníky sirotků Skrbenských na Petřikových (1685) s pádným odůvodněním, že nejsou katolíky, a z moci úřední byli sirotkům určení katoličtí poručníci. Přestože Lidmila Konstancie roz. Vanecká pocházela z moravského rodu, hlásícího se k Jednotě bratrské, zemřela na porubském zámku jako katolička, o čemž svědčí i zápis v matrice: „23. X. 1680 (zemřela) milostivá paní Ludmila Constantia paní Skrbenská alias rozená Vanecká, oddala jest ducha svého okolo 11. hodiny Pánu Bohu. Pán Bůh rač býti milostiv její duši a rač ji přijati do království nebeského“. Jiří Frydrych zemřel jako „acatholicus“ tamtéž, pohřben s nezbytným svolením dne 1. VI. 1690 v kryptě kostela³⁵.

Z dětí jsou známi pouze synové Jan Zikmund a Jiří Mikuláš. Mladší z nich prý vynikal učeností a zamřel neženat o Vánocích 1688 na Porubě, pochován byl počátkem roku 1689 ve sklípku Skrbenských v Šenově, jak dokládá citace: „*In Vigilia Nativitatis Dni praecedentis permissus est sepeli in Crypta Ecclesiae Schönoviensis Illustrissimus D. D. Georgius Skrbensky (titul) Junior, in Poruba Mortuus A catholicus*“³⁶. Více dokladů existuje o Janu Zikmundovi (n. 11. XII. 1650, Poruba), krácejícím ve stálých sporech v otcových stopách. Zůstal neženat a dostal se rovněž do konfliktu s porubskými poddanými, kteří uvádějí celkem v jedenácti bodech stížnosti na svou vrchnost (1701). Dovídáme se, že neomezenou paní na zámku byla zámecká klíčnice, svým hrubým a surovým jednáním, bitím i vězněním poddaných všeobecně nenáviděná. Ale i pán byl zlostný a prchlivý; když sedláci vozili chrastí z panských luk, v hněvu zlomil svou hůlku o jednoho čeledína, a jsa zřejmě i lakotný, nechal si škodu dvěma přítomnými sedláky ještě zaplatit. Z tohoto dokladu jasně plyne, že vztah vrchnosti k poddaným nezávisel na příslušnosti k té či oné víře, ale na osobních vlastnostech a pocitu zodpovědnosti. Zemřel 21. IX. 1706 jako kalvín v 50 letech, o místu uložení jeho ostatků není zmínky. Pochybujeme, že byla jeho smrt v Porubě oplakávána. Přesto po něm zůstal i velmi cenný doklad, totiž soupis pozůstalosti na porubském zámku, obsahující řadu informací o vybavení sídla a prozrazující něco z pánova soukromí. Nemohu opominout byť jen zmínku o zámecké knihovně, jakou bychom na malém zámečku sotva očekávali. Z valné části šlo o literaturu náboženského obsahu, jen evangelických modlitebních knih a žalmů tu komisaři napočítali 54 výtisků. Nechyběla tu ovšem Kralická bible (šestidílka), Komenského spisy Opera didactica omnia, Janua linguarium aurea

³⁴ ZAO, SSA, PaN, inv. č. 809, 1671—1675, f. 153, PaN inv. č. 810, 1676—1682, f. 32; KP, inv. č. 824, 1611—1735, f. 54, r. 1652; tamtéž, HÚOK, kart. 213, inv. č. 1052, nedatováno, asi r. 1672.

³⁵ ZAO, SSA, KP, inv. č. 824, 1611—1735, f. 172; tamtéž, SbM, f.k. fara Poruba, UM, I, 1661—1696, f. 255, 271.

³⁶ Tamtéž, SbM, f.k. fara Šenov, ÚM, I, 1682—1718, f. 129; *Ottův slovník naučný* (dále OSN), XXIII. Opravy a dodatky, heslo Skrbenský z Hříšitě.

reserata, Praxix pietatis, dále Život Jana Husa, Nový zákon v překladu Martina Luthera, ale také německá kniha, *opisující chlapskou a protestující vojnu*, Opera Machiavelli, Kochanowského Psalterium Davidis a řada dalších zajímavých titulů. Nechce se ani věřit, že tyto knihy jen zběžně četl obhroublý šlechtic z venkovského zámečku, kde hlavní slovo patřilo blíže neznámé klíčnici. Tomuto úsudku nasvědčuje i poznámka o 29 balících nesvázaných knih francouzských, italských a německých bez bližší specifikace. Snad tedy opravdu zrcadlila knihovna hlubší vědecké zájmy a upřímnou zbožnost předčasně zamřelého Jiřího Mikuláše³⁷.

C. Kryštof Bernard se narodil 5. I. 1615 a zemřel 13. III. 1686. Na jeho díl připadly Hošťálkovy a připojený statek Mokre (dnes v Polské republice). Od svého bezdětného bratra, předčasně zemřelého Albrechta Václava, měl v nájmu Petřikovy a Vratíšovy (podle smlouvy z 23. X. 1662). Jeho první manželkou se stala Judita Barbora svob. paní z Tvorkova a z Kravař, dcera Pertolda a Kateřiny Bruntálské z Vrbna, která zemřela 9. IV. 1659. Po její smrti se vypravil pro nevěstu do Brzegu, kde byly sepsány svatební smlouvy (13. IV. 1660) mezi ním a otcem nevěsty Kateřiny Apolonie Bořitové z Budče, moravským exulantem Janem Melicharem Bořitou. Dle této smlouvy pojistil ženich své vyvolené 10 000 zl. rýn. věna a nadvěna na Hošťálkovech. Jeho druhá paní zemřela 13. V. 1696 jako vdova³⁸.

Hošťálkovské panství Skrbenských tvořilo ještě v 2. polovině 17. stol. čistě evangelický ostrůvek, jeho obyvatelstvo bylo německé a reformace tu tedy zapustila pevné kořeny. Také jistá izolace, podpořená hornatým, silně zalesněným terénem, napomáhala k přetrvání a konzervaci evangelických náboženských obcí i ve zcela nových poměrech. Sám pan Kryštof Bernart držel nad nimi ochrannou ruku a přál také čtyřem dřevěným kostelíkům na panství (Hošťálkovy, Holčovice, Nová Ves, Mokre), vybudovaným s podporou jeho předků. Jeho rozhodný postoj v této záležitosti byl v rámci knížectví Opavského raritou jinde nevidanou, která ovšem nebránila tomu, aby vykonával úřad nejvyššího berníka. Pozornosti olomouckého biskupství situace na odlehlém panství neunikla a roku 1670 zde bylo započato s misemi, vedenými jezuiti. Nic nepomohlo uzavření evangelických kostelů a vypovězení duchovních, když sama vrchnost nabádala poddané k stálosti ve víře i za cenu dočasného útěku na bezpečné místo. Misie se setkala v první fázi s naprostým fiaskem i přes použití násilných prostředků. Teprve pánova smrt poněkud usnadnila další rekatolizaci panství. Není náhodou, že nejstarší matrika hošťálkovské fary byla založena

³⁷ ZAO, HÚOK, kart. 221, inv. č. 1258, kde pozůstalostní řízení po Janu Zikmundovi ze dne 7. XII. 1706 a nedatovaná stížnost poddaných (asi z roku 1701); tamtéž, SbM, f.k. fara Hrabyně, RM, I, 1645—1758, f. 2; tamtéž, f.k. fara Poruba, ÚM, II, 1697—1732, f. 215.

³⁸ tamtéž, SSA, PaN, inv. č. 809, 1671—1675, f. 223; inv. č. 805, 1649—1654, f. 14, PJN, heslo Skrbensky; OSN, c.d.; L. Igálffy-Igály, *Neues Silesiaca in der Österreichischen National-Bibliothek in Wien*, Herold, Bd. 12, 31, 1988, h. 5, s. 129—134.

počátkem roku 1687, farářovy kompetence však vykonávali i nadále misionáři ve funkci administrátorů, P. Jodocus Schmidl a P. Joannes Josephus Jantsch, oba členové Tovaryšstva Ježíšova. Nebylo ovšem zdaleka vyhráno, o čemž svědčí existující doklady v oddací matrice. Tak 13. XI. 1691 bylo najednou znovu sezdáno 12 párů již předtím neplatně sezdáných predikanty v okolních lesích, situace se opakovala i 1. II. 1693, kdy misionáři stejným způsobem oddali 15 dvojic³⁹.

Pokud je Kryštof Bernart nazýván slezským spisovatelem, zní takové označení poněkud nadsazeně. Z let 1648—1684 pocházejí jeho nepůvodní rukopisy, obsahující opisy podstatných částí děl jiných autorů, výpisky zajímavých pasáží z četby, případně spisy, v nichž Skrbenský dále rozvíjel citáty z Bible a z náboženské literatury, samozřejmě i ze spisů J. A. Komenského (*Rettung proti Antikrystu, Z Hystorie o umučení, Spis o pravdě bratra Lukáše aj.*) Část ze zjištěných 28 rukopisů (celkem 16 kusů) se dostala počátkem 18. stol. darem knihovně těšínské evangelické fary (Biblioteka R. G. Tschammera), kde jsou zřejmě uloženy podnes. Převážná část rukopisů je psána česky, teprve z posledního období jeho života pocházejí zápisy německé, proložené namnoze českými pasážemi⁴⁰. Kryštof Bernart byl otcem několika dětí. Syn z druhého manželství Jan Kryštof (n. 22.VI.1665, Hošťálkovy, †5.II.1725, Vídeň) zůstal svoboděn a hošťálkovská větev Skrbenských jeho osobou po meči vymřela.

Z prvního manželství se narodil František Albrecht (n. 2. IV. 1646, †28. X. 1685, Petříkovy), pán na Petříkovech, Vratišovech a Dolejších Kunčicích (okr. Nový Jičín), jež zdědil po své matce. Ženat byl dvakrát, ale děti pocházely jen z druhého sňatku s Marií Eleonorou v. Eckwricht (svatební smlouva dat. Brzeg, 15. VIII. 1676)⁴¹.

Velmi cenný je česky psaný inventář jeho pozůstalosti na zámku v Petříkovech, nově jím vystaveným v l. 1681—82, jehož vzhled a vnitřní vybavení je tu podrobně popsán. Nejvíce nás opět zajímá knihovna, v porovnání s výše popsanou porubskou knihovnou daleko skromnější, obsahující celkem 67 knih z nichž vynikají:

- luterská bible německá
- Biblia česká in Folio v Starém Městě Pražském vyčištěná (sic!) léta 1537
- kniha moravská in quarto jménem Postila Jonata Bohulského
- kniha in quarto psaná † pana France Albrechta Skrbenského jakž všelijaké Notatie, jak v cyzých zemách byl
- knížka in quarto v červeném jaksamitu stříbrem obitá jménem Wapenbuch, však ale ještě na větším díle prázdná

³⁹ L. Hosák; *Historický místopis země Moravkoslezské*, Praha 1938, s. 788, statek Hošťálkovy; A. Frinta, K. B. *Skrbenský, slezský spisovatel XVII. stol.*, „Věstník Matice Opavské (dále VMO), 25, 1919, s. 69—81, zejména s. 70; ZAO, SbM, f.k. fara Hošťálkovy, OM, I, 1687—1714, f. 1 s úvodním zápisem, f. 60, 61.

⁴⁰ A. Frinta, c.d., seznam a charakteristika rukopisů na s. 72—75.

⁴¹ ZAO, PjN, heslo Skrbensky.

- knížka latinská in octavo jménem Auto. Philip Melanchtoni
- knížka moravská in octavo jménem Biblia luterská
- Biblia latinská v Amsterdamě vyčistěná in parvo octavo a samozřejmě řada dalších, neméně zajímavých titulů v řeči německé, francouzské a latinské⁴².

Z jeho tři děti zasluhuje zmínky **Kryštof Bernart ml.**, pokřtěný stejně jako sourozenci misionářem P. Matoušem Beilichem T.J. (on 12. XII. 1677 v kostele v Nové Vsi)⁴³. Poněvadž zemřel jeho otec František Albrecht ještě před dědem Kryštofem Bernartem a k poručenství nad sirotky, odepřenému Jiřímu Frydrychovi a Janu Zikmundovi Skrbenským, byli určeni katolíci Frant. Vilém Sedlnický a Jindřich Vilém Vlček (Wilczek), je to důkaz, jak obratně byl volen postup při rekatolizaci potomků z tak „zatvrzelých“ rodů a jakým způsobem byla poslední generace držitelů Hošťálkov obrácena ke katolictví. Kryštof Bernart ml. prodal (1706) Petřikovy, Vratišovy a Dolejší Kunčice Sedlnickým, Hošťálkovy dědili po smrti Jana Kryštofa a následujícím vyhraném soudním sporu Skrbenští ze šenovské linie.

D. Rudolf Julius byl rovněž oddělen penězi a jako první člen rodu se po pobělohorských konfiskacích opět vrátil na Moravu, kde s manželkou Annou Polyxenou Kobylkovou z Kobylího získal zvláště panství Čechy pod Kosířem (okr. Olomouc). Jeho potomstvo podrobně sleduje d'Elvert i Sedláček⁴⁴. K této genealogii pouze doplňuji sňatek Rudolfova syna **Františka Antonína**, uzavřený v únoru 1698 v Hrabyni s paní (tedy vdovou) Johanou Františkou de Frey⁴⁵. Konverze příslušníků moravské linie ke katolictví byla základní podmínkou k získání inkolátu.

E. Karel Jetřich je vždy jmenován na předposledním místě, byl tedy starší než jeho bratr Rudolf Julius a zařadil jsem jej právě zde pro plynulý sled vyprávění.

Po otci zdědil Šenov, v l. 1674—1692 byl přisedícím zem. soudu knížectví Těšínského, zemřel v mladém věku a pohřben byl 15. X. 1692 v Šenově v rodinné hrobce. Někdy v roce 1683 se ženil s Helenou Rostkovou ze Bzí (v. Goldmansdorf) a z manželství se narodili synové **Karel František** (křtěn 15. X. 1684), otcův nástupce na Šenově, a **Jiří Leopold** (křtěn 17. II. 1686), pozdější držitel Rudzice a Landeka u Skoczowa.

Otcova mladá vdova se opět provdala (Ropice, 23.IX.1695) za katolíka Rudolfa Sobka svobodného pána z Kornic. Z druhého manželství se v Šenově narodil nevlastní bratr těchto synů, **Maxmilián Jindřich Sobek** (křtěn 21. IX.

⁴² tamtéž, HÚOK, kart. 217, inv. č. 1155, inventář dat. Petřikovy 31. X. 1685.

⁴³ tamtéž, SSA, KP, inv. č. 824, 1611—1735, f. 212, rok 1693, kdy mu jako zletilému byla předána pozůstalost; jeho bratr František Karel tamtéž, f. 228, 229, rok 1697; sestra Marie Juliana tamtéž, f. 245, rok 1699.

⁴⁴ Ch. d'Elvert, c.d.; OSN, XXIII, c.d., kde mezi Rudolfovy syny zmíněn i František Antonín.

⁴⁵ ZAO, SbM, f.k. fara Hrabyně, OM, I, 1645—1758, f. 14.

1704)⁴⁶. I v tomto případě bylo využito příhodné konstelace a sirotkům byli úředně stanoveni katoličtí poručníci, jejich otčím baron Rudolf Sobek a Václav Pelhřim z Třánekovic⁴⁷. Tímto zásahem zvenčí a katolickou výchovou mladých Skrbenských byla ukončena (stejně jako u větve hošťálkovské) evangelická tradice hlavní linie.

Daleko méně je známa genealogie potomstva Bernarta a Ludmily Alžběty Čertorejské, již budeme v závěru věnovat pozornost.

A. Syn Maxmilián Oldřich odešel na Opolsko, kde vyženil s Eleonorou Hedvikou z Račina statky Narok a Nivki u Niemodlina. Oba manželé zemřeli roku 1668 a zanechali dva sirotky, Maxmiliána Erdmanna a Gottlieba Arnošta. Potomstvo prvního z nich žilo v Dolním Slezsku a bylo samozřejmě evangelického vyznání, stojí však mimo naši pozornost. Na oba syny se vztahovalo povýšení do panského stavu (1694)⁴⁸. Jménem sirotků se hlásili u zemského soudu knížectví Opavského jejich strýcové, bratři Zikmund Jaroslav a Veikart o své domnělé nároky po otci †Bernartovi na Hošťálkovy v částce 25 000 zl.sl., vynesený nálezh byl však pro ně nepříznivý s poukazem na skutečnost, že †Bernart se svého dílu Hošťálkov zřekl před konfiskační komisí roku 1636 písemně ve prospěch bratra Jana st.⁴⁹

B. Zikmund Jaroslav (n. 20. V. 1628, Hněvošice, okr. Opava, †10. X. 1694, Popielów u Rybnika), se roku 1657 ženil s Helenou Markétou Frokštejnovou z Načeslavic. V l. 1650—1670 byl majitelem Chuchelné a míval neustálé spory s Lichnovskými z Voštic a jejich příbuznými. Později získal Popielów a Radziejów u Rybnika a se svou druhou manželkou Salomenou Lichnovskou z Voštic vyženil dvůr ve vsi Gródczanki na Ratibořsku. Druhá nevěsta byla vdovou po Karlu st. Taurovi z Viklína na Doběšovách (Dobieszów u Głubczyc). Roku 1682 byl v majetku manželů také Petřvald (okr. Karviná) v knížectví Těšínském. On i jeho potomci zůstali jako jediná linie v rytířském stavu⁵⁰.

Syny Zikmunda Jaroslava z 1. manž. byli Karel Zikmund a Maxmilián Veikart.

Karel Zikmund (n. 29. IX. 1664, †12. VIII. 1741), manžel Markéty Alžběty Laryšové z Načeslavic, pán na Bzí (Bzie u Pszczyny), se stal zakladatelem rytířské linie Skrbenských v Pruském Slezsku. Dcera Erdmuth Maxmiliána měla svatbu v evangelickém kostele v Těšíně 7. VI. 1746 s Johanem Christophem v. Lubrecht,

⁴⁶ tamtéž, SbM, f.k. fara Šenov, RM, I, 1676—1718, f. 23, 26, 27; ÚM, I, 1682—1718, f. 133; Parafia Katolicka św. Marii Magdaleny w Cieszynie, OM, IV, 1681—1709, f. 94.

⁴⁷ ZAO, SSA, PaN, inv. č. 812, 1696—1721, f. 152.

⁴⁸ tamtéž, PJN, heslo Skrbensky; L. Igálffy, *Beiträge*, s. 141, 142.

⁴⁹ tamtéž, SSA, PaN, inv. č. 810, 1676—1682, f. 93, 94, půhon podán 22. X. 1677.

⁵⁰ tamtéž, SSA, PaN, inv. č. 808, 1666—1670, f. 25, 26, inv. č. 807, 1661—1666, f. 41, inv. č. 810, 1676—1682, f. 337, 340; PJN, heslo Skrbensky; L. Igálffy-Igály, *Beiträge*, s. 141.

ale už následujícího roku pořizovala v Těšíně testament, v němž pamatuje na svých 5 sourozenců, dva bratry a tři sestry⁵¹.

Maxmilián Veikart dědil po otci zejména Petřvald (okr. Karviná) a dvůr v Malých Hošticích. Oženil se s Benignou Ludmilou Grotovskou z Grotovic, dcerou Jana Jiřího a Heleny Kočenské z Kornic, jejimuž otci v souvislosti se satebními smlouvami slíbil zvláštním potvrzením (Dzieržno u Gliwic 20. X. 1691), že svou katolickou nevěstu nebude nutit ke změně víry a že dcery nechá vychovat katolicky. Žili v Petřvaldě, ale jejich manželství nemělo dlouhého trvání, neboť v únoru 1695 sepsal Max Veikart svou závěť, jsa stížen nemocí. O ní svědčí také jeho podpis, sotva čitelný v porovnání s předešlým dokumentem. Pohřben chtěl být v Petřvaldě a tomuto kostelu také odkazuje 50 zl.rýn. Poručníky dítek stanoví manželku a své strýce Handzla a Karla na Gaszowicích u Rybnika a Popielówie, dále pak Maxe barona Skrbenského na Kunčicích a Karla „Frakstina“ z Načeslavic na Pogofi. Poznámka na rubu dokazuje, že testament se nesrovnával s *pořádkem zemským*, proto závěť nebyla publikována ani čtena (příčinou byli ovšem poručníci evangelického vyznání). Krátce potom, dne 23. III. 1695, zemřel v Petřvaldě a ještě před smrtí podle poznámky pravděpodobně konvertoval ke katolictví. Vdova se provdala za Bernarta Marklovského ze Žebrače na Živicích a zemřela 25. VII. 1737, pochována byla v Šenově 28. VII. t.r.⁵³

Z manželství pocházely dvě děti. Dcera Helena Markéta (n. 21. VI. 1693, Petřvald, †22. II. 1754 Šenov) se stala manželkou Františka Karla na Šenově (17. XI. 1712 Šenov) a pramáti všech pozdějších Skrbenských, syn Karel Maxmilián se narodil 31. II. 1695 tamtéž jako pohrobek⁵⁴.

C. Doslova lahůdkou na závěr jsou zápisy, týkající se rodiny Veikarta na Konské a Golešově, třetího Bernartova syna. Nechme však vyprávět jeho manželku, která si vedla zápisky o všech důležitých událostech: „*Letha Páně 1657 dne 2. Maii, já Anna Lidmilla Skrbenská, rozená šlechtična Borkovna z Rostropic a Tvorkova vstúpila jsem v stav svatý manželský z urozeným a statečným rytířem panem Waikhartem Skrbenským z Hřýšče a na Konské, zde na Konské na dole ve světnici sme slib brali...*”.

Snadno si uvědomíme souvislosti; svatba se konala 3 roky po uzavření evangelických kostelů v knížectví Těšínském, a proto kněz-pastor požehnal snoubencům přímo v jejich obydlí. *Ao 1658. d. 9 Martii popoledni mezy druhú a třetí hodinu dal nám Pán Bůh ceru, které jsme dali jméno Poleyxyna Elisabeth, Pán Bůh rač dát, abychom ji uchovali Pánu Bohu ke cti a slávě a sobě k potěšení.*

⁵¹ L. Igálffy-Igály, *Beiträge*, s. 141; OSN, XXIII, c.d.; APC, KC, sygn. 1883, dat. Těšín 7. X. 1747; Parafia Ewangelicko-Augsburska w Cieszynie, Biblioteka R. G. Tschammera, OM, I, f. 339.

⁵² APC, KC, sygn. 1884, obligace z 20. X. 1691 s vlastnoručním podpisem ženicha a jeho přítížetnou pečeti.

⁵³ tamtéž, KC, sygn. 1884; ZAO, SbM, ř.k. fara Šenov, ÚM, I, 1682—1718, f. 135, II, 1719—1782, f. 38.

⁵⁴ ZAO, SbM, ř.k. fara Šenov, RM, I, 1676—1718, f. 42, 45, OM, I, 1676—1718, f. 179, ÚM, II, 1719—1782, f. 60.

VI. *Aprilis ji křtili zde v Konské urozená paní Skrbenská ze Šenova na místu svého pána i panny cery její; obě, panna Zuzanka a panna Joška, syn její také pan Jan Jaroslav Skrbenský i ze svú paní, pan strýc můj pan heitman byl poslal na svém místě p. Jana Jaroslava Sobka, pasyrba svého, paní strýna také křtila heitmanova, paní Preklová i její syn pan Max i cera její, paní Zanzinová, paní Gurecká, druhá paní teta má po panu oci i za svého pána i její cera panna Kasia, pan Karel Gočialkovský i z paní svou, paní Bohunka Voisková roz. Skrbenská, panská paní teta po panu oci také křtila.*

Pan Maximilián Oldřich Skrbenský panský bratr byl přijel, ale již ji byli okřtili a pan Kaspar Vlček i z mů sestru Zuzankú nepřijeli že velká voda byla, pan hrabě z Lilije i z paní svú z Moravy se také vymluvili..., nepřijeli také, pan Kryštof Šarovec i z paní těš nepřijeli, p. Karel Berger z paní svú, paní Sobková paní Janova Jiřlho i na místu svého pána”.

Zápis záměrně cituji celý; pouze seznam hostů, pozvaných na první křtiny by mohl sloužit jako podklad pro slušnou genealogickou studii o těšínské šlechtě. Dýchne tu na nás rodinná pohoda, posílená dobrými rodovými a příbuzenskými svazky, jež byly ctěny nade vše, takže nepřítomnost kohokoliv z pozvaných posloužila jako téma k hovoru, vzpomínkám a snad i k postranním pomluvám.

První dcerka, kterou přivítali na svět s takovou slávou, zemřela po 19 týdnech 9. *Augustii* v *Velkých Kunčicích při Ostravě ležících*, pochována byla ve skřípku šenovského kostela. Ale život se nezastavil.

Ao 1659 d. 31 Martii popoledni o třetí hodině dal nám Pán Bůh syna, kterému jsme dali jméno Maximilián Bernart, narodil se na znamení Raka. Opět se sjelo plno hostů, tentokrát přijel též pan Jiří Tanfaldt, a pan Karel Bernart Berger „*i z paní svú po rodě Sobkovú*”.

28. V. 1660 porodila paní mrtvého syna Jana a 14. XI. následujícího roku mrtvou dceru Barboru, oba křtila z nouze bába, pochováni byli ve skřípku „*končeského*” kostela. Paní vzala těžký úděl statečně, pouze si povzdychla: „*Pán Bůh rač mne zachovat více od takových porodův!*”

15. XII. 1663 se narodila dcera Anna Palexina „*na znamení Váhy*”. Kmotry byli Martin Nievidomý, Plentička a stará Eva, žebráci z Kunčic.

3. XII. 1664 se narodil syn Rudolf „*na znamení Blíženců*”, kmotrů sice poněkud ubylo, ale paní se potěšila ze shledání se svými sestrami Helenou a Juditou a dalšími příbuznými.

V únoru 1666 následuje zápis o potratu dvouměsíčního plodu. A ještě 6. VII. 1668 se narodil syn Zikmund Jaroslav „*na znamení Blíženců*”. Mezi kmotry nechyběli ani manželův bratr Zikmund Jaroslav s manželkou a Jiří Jaroslav Skrbenský. Synáček však zemřel už 8. XII. téhož roku, „*2 neděle byl nemocný na ten nesčasný vnitřní vřed*,,.

Další zápis v rodinné kronice pochází z pánovy ruky a pedanticky přesně oznamuje, že „*Letha Páně 1675 d. 8 May zrána mezi třetí a čtvrtú hodinú jest se má*

milá manželka jménem Anna Lidomila..., mající věku svého 38 let 19 neděle a 5 dní, meškající se mnú na tomto světě v stavu manželském 18 let a 7 dní, splodivše spolu sedmero dítek, po vystálé, dlúho trvající nemoci, zanechajíc po sobě troje dítek živých, totižto 2 syny a jednu ceru, s tímto světem se rozžehkala a v Kristu Pánu usnula, jejížto duši Pán Bůh rač milostiv býti a radostného zmrtyých vstání v den súdny popřítí". Avšak vdovec nezůstal sám, potřeboval ženskou ruku pro svou domácnost a pro výchovu dětí. Oženil se tedy znovu s Annou Ludmilou Trachovou z Březího, již pojistil věno na Konské (26. I. 1678) a téhož roku prodal Golešov a Kozakovice Petru Marklovskému z Žebrače. Nejstarší syn postoupil maceše Konskou k splacení zapsaného věna⁵⁵.

Nejstarší dcera Anna Poxina pak zaznamenala zprávu o úmrtí svého otce, pana Veikarta Skrbenského z Hříštie a na Konské, Vel. Kunčicích, Ratimově, Rakovci, Venclovicích a Datyni a na svobodném dvoře v Malých Hošticích. Stalo se 19. IV. 1679 krátce po půlnoci, dožil se 49 let, 35 týdnů a 6 dní.

Ve štafetě pokračoval její bratr Maximilián Bernart, když 23. VII. 1680 „*vstoupila jest v stav svatý manželský sestra má Anna Poxina Skrbenská z urozeným a statečným rytířem p. Joachymem Fridrichem Rašicem ze Ščirbic na Sumině a Gurkách, dával jim slib v stonavském kostele dvojtí cti hodný kněz Albertus — Pán Bůh jich požehnati rač*".

Týž zapsal další smutnou událost, když 27. VII. 1692 ráno zemřel rytíř Rudolf Vayghardt Skrbenský na Ratimově, Rakovci, Venclovicích a svobodným dvoře v Malých Hošticích. „*Ležel nemocen bez velikého trápení 3 týhodně 2 dni, až potom nábožně a lehkú smrtí v Ratimově z týmto světem se rozlúčil. Dne 19. Aug. výš dotčeného roku při značným zjezdu večer v kostele Ratimovským pohřben. A toto byl jediný a milý bratr můj*“, posteskl si upřímně pan Max Bernart. Je to také poslední česky psaný zápis, dále opanovala rodinnou kroniku němčina, neboť Max Bernart se rozjel za nevěstou původem z Volovska v Dolním Slezsku. Sňatek byl uzavřen 12. II. 1694 v zámku v Bytomi, novomanželkou byla křestním jménem neuvedená slečna von Canitz, dcera + pana Melchiora Fridricha svob. pána v. Canitz, pána na Urschkau, Wandritsch, Otnitz, Präutsch a Schweinbraten. Právě tímto sňatkem se dostali Skrbenští na vzdálený statek Wondrož. Nepochybně byl tehdy povýšen se svými strýci také Max Bernart do panského stavu.

Ze dne 19. III. 1712 pochází poslední zpráva o potomstvu Veikartovy rodiny. Toho dne zemřela po desetidenní nemoci na horečku a úplavici Anna Poxina ovdovělá Rašicová, sestra Maxe Bernarta, jako paní na Vratimově, Rakovci, Sumině a Gurkách ve 48 letech 9 měsících a 5 dnech. Podpis — Maximilian Bernart Skrbensky Freyherr von Hrzisstie und Schönhoff je důkazem, že jeho se týkalo povýšení do panského stavu.

⁵⁵ ZAO, Bohemika v Archiwum Państwowy Katowice, oddz. ter. v Cieszynie, inventář zpracoval A. Turek, Opava 1973, s. 45, č. 189.

Roku 1738 změnila vzácná rodinná památka opět svého majitele. Rytíř **Maxmilián Bernard Leopold Skrbenský**, syn Erdmanna Jaroslava na Bzí a vnuk **Zikmunda Jaroslava** (viz B), zapsal bez data zprávu o úmrtí svého vondrožského strýce. Poněvadž týž strýc neměl děti, věnoval polovici své knihovny včetně památníku a částky 20 000 zl. otci jmenovaného, zatímco svůj statek Wondrož odkázal bratru Erdmanna Jaroslava a statek Velké Kunčice prodal za 60 000 zl. baronu Karlu Františkovi Skrbenskému na Šenově. Dědic památníku psal ovšem dlouho po vyličených událostech (zápis je datován 22. VII. 1761), přesto neopomenul zdůraznit, že vondrožský strýc byl „*ein frommer exemplarischer reformirter Christ*“⁵⁶.

Co tedy říci závěrem? Můžeme se pokusit na základně shromážděných informací vyslovit spolehlivý soud o náboženském vyznání tohoto rodu? Z obdobných pokusů (byť velmi fundovaných)⁵⁷ na Moravě víme, jak je stanovení náboženství ošidnou záležitostí, když jsme často svědky značných rozdílů mezi jednotlivými větvemi téhož rodu, případně i osobami, které žily ve stejné době. I přes předložena a otevřeně přiznaná úskalí mohu snad po důkladném studiu dostupných archiválií pro jeden jediný rod opatrné závěry udělat.

- 1) Od pol. 16. stol. do bělohorského období nacházíme Skrbenské v okruhu a v blízkém příbuzenském vztahu s rody výrazné bratrsko-kalvínské orientace, která jejich přední reprezentanty vedla pod prapory radikálního křídla nesmiřitelných odpůrců vlády Habsburků. Jsou to Pražmové, Petřvaldští a další.
- 2) Původní orientace na Jednotu bratrskou a jisté její recidivy i v průběhu 17. století pozorujeme při výběru manželek z rodů podobného zaměření a moravského původu (např. Vanečtí z Jemničky, Bořitové z Budče, Zahrádečtí ze Zahrádek, Čertorejští z Čertorej).
- 3) Konkrétními důkazy je nápadně časté označení některých Skrbenských v matričních zápisech i v jiných dokumentech pojmem „kalvín“ a zejména i zpráva o jejich knihovnách, zvláště v Porubě a Hošťálkovech.
- 4) Tento soud nijak nevylučuje, že na Těšínsku, kde do r. 1654 převládali evangelíci augsburského vyznání, se tomuto vyznání přizpůsobili i potomci bartovické a šenovské větve.

Je škoda, že bohatý rodinný archiv byl převezen po prodeji Šenova napřed na zámek v Melčí a po prodeji tohoto posledního majetku v Rakouském Slezsku skončil v National Bibliothek ve Vídni⁵⁸.

V případě Skrbenských z Hříštvě svádí jejich známé jméno k představě, že genealogii takového rodu už není třeba se zabývat. Bude satisfakcí autorovou, pokud tuto poněkud mylnou představu svým příspěvkem naruší.

⁵⁶ KCC, ASz, DDVIII2, heslo Skrbensky, kam vloženy opisy těchto pamětních zápisů.

⁵⁷ F. Hrubý, *Moravská šlechta r. 1619, její jmění a náboženské vyznání*, „Časopis Matice moravské“, 46, 1922, s. 107–169.

⁵⁸ L. Igálffy-Igály, *Neues Silesica*.

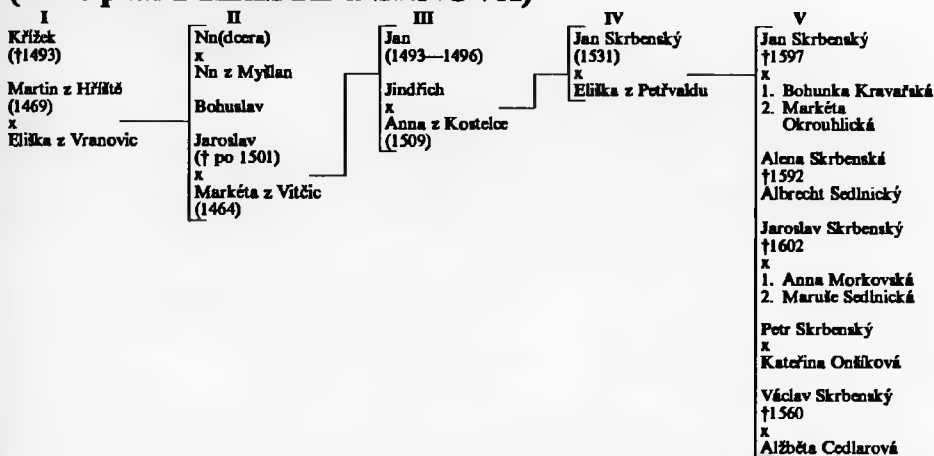
ZUSAMMENFASSUNG

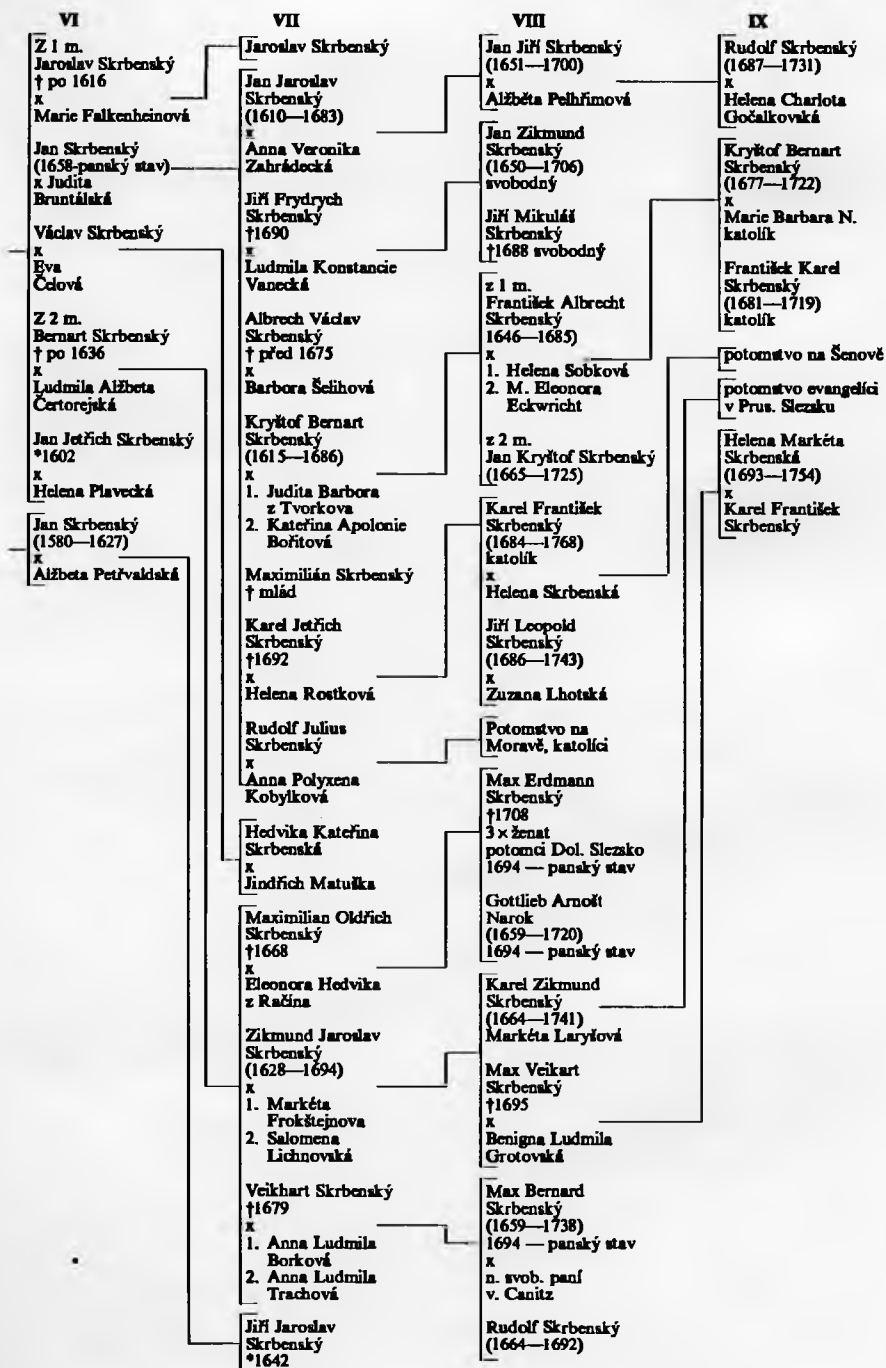
Jiří Stibor: Die Familie Skrbensky von Hrzistie und ihre Konfession

Die freiherrliche Familie Skrbenski von Hrzistie (mit eigenem Wappen) gehörte zu der sozialen und politischen Obersicht der oberschlesische Herzogtümer, insbesondere im Herzogtum Troppau und Teschen. Der Stammsitz der Familie liegt im böhmisch-schlesischen Grenzland in der Ortschaft Hrzistie (Bezirk Deutsch-Brod). Im Herzogtum Teschen lebten sie von der 2. Hälfte des 16. Jh. an. 1658 wurde Johann d. Ä., Herr von Schönhof im Herzogtum Teschen in den Freiherrenstand erhoben. Der Artikel schildert den Aufstieg der Familie Skrbenski von einer für die Region typischen kleinadeligen Familie zu einem der reichsten und einflußreichsten Geschlechter im Teschener Schlesien, was in Bezug auf ihre Konfession und Verfolgungen in der Gegenreformationszeit im 17. Jh. kein häufiger Prozeß war. Der Autor bespricht 9 Generationen der Familie von der 2. Hälfte des 15. Jh. an bis hin zu den Schlesischen Kriegen im 18. Jh. Am Beispiel der Skrbenski schildert der Autor die komplizierte Konfessionsgeschichte Schlesiens. Im 16. Jh. bekannte sich die Familie zum Calvinismus und gehörte somit zu den wenigen Vertretern dieser Strömung in der Reformation. Mit dem allmählichen Sieg der Gegenreformation traten die einzelnen Familienmitglieder zum Katholizismus über, aber ein Teil der Familie blieb protestantisch.

Alle dargestellten Tatsachen beruhen auf Archivrecherchen, insbesondere in Kirchenmatriken, die der Geschichtsforschung bisher unbekannt waren. Es ließen sich dadurch calvinistische Traditionen der Familie beweisen, die insbesondere durch die im Herzogtum Teschen angesiedelten Skrbenskis gepflegt wurden, wo sie eine günstige Atmosphäre vorfanden.

SKRBENSKÝ Z HRŠTĚ (svob. páni z HRŠTĚ a ŠENOVA)

Mariusz Makowski
CIESZYN

RODZINA BARONÓW VON MATTENCLOITÓW NA ZEBRZYDOWICACH (1747—1888)

Pochodzący z Westfalii mieszczański ród Mattencloitów w ciągu XV i XVI w. rozprzestrzenił się niemal na obszarze całej Rzeszy Niemieckiej. Kilku ich przedstawicieli przeniosło się też w XVII w. na Śląsk, gdzie dali początek szlacheckiej, a później baronowskiej linii. Dzieje tej rodziny, która od połowy XVIII w. znajdowała się w czołówce elity politycznej i gospodarczej Śląska Cieszyńskiego, nie doczekały się dotąd osobnego opracowania. Baronowska linia Mattencloitów podzieliła się na cztery gałęzie — toszonowicką (węgierską), zebrzydowicką, orłowską i marklowicką, których nazwy pochodzą od posiadanych przez nie majątków. Jeszcze w XIX w. członkowie toszonowickiej gałęzi przenieśli się na Węgry, zaś gałąź marklowicka wymarła bezpotomnie także w XIX w. Na Śląsku Cieszyńskim znaczącą pozycję aż po początek XX w. zajęli przedstawiciele gałęzi zebrzydowickiej i orłowskiej, których losy stanowiąc mogą ilustrację nie tylko stosunków rodzinnych i krewniaczych oraz powiązań pomiędzy miejscową szlachtą, lecz także charakterystyczny dla Śląska Cieszyńskiego obraz stosunków społecznych i gospodarczych schyłkowego okresu feudalizmu i budzącego się kapitalizmu. W odróżnieniu do bogatych właścicieli Orłowej, którzy potrafili wykorzystać rozwijający się przemysł górniczy, prowadzący w Zebrzydowicach tradycyjną ziemiańską gospodarkę rolną baronowie Mattencloitowie, podlegali powszechnym w XIX w. przemianom społecznym i gospodarczym, czego efektem stała się ich ostateczna deklasacja. Przedmiotem niniejszego opracowania jest właśnie ta gałąź rodziny baronów Mattencloitów, na którą składa się sześć pokoleń od poł. XVIII po XX wiek. W przyszłości opracowane zostaną także dzieje pozostałych gałęzi, co złoży się na monografię rodziny baronów von Mattencloitów.

Najstarsze udokumentowane dzieje rodu Mattencloitów datują się na rok 1460, kiedy to został po raz pierwszy wymieniony w źródłach jego protoplasta,

Tilmann Mattencloet z miasteczka Geseke w Westfalii¹. Potomkowie Tilmanna tradycyjnie byli piekarzami, jednakże wielu z nich pełniło często funkcje burmistrzów Geseke i sąsiednich miasteczek. Wnuk Tilmanna, Cyriacus (1461—1548) miał trzech synów. Najstarszy, Christoph (1514—1586) był założycielem linii z Padeborn, najmłodszy Alhard (zm. 1609), linii z Barterode. Średni, Gabriel (1523—1593), założyciel düsseldorfskiej linii, opuścił swe rodzinne miasto Geseke ze względów religijnych, jako zwolennik Reformacji. Udał się do Düsseldorfu, gdzie po wstąpieniu w służbę księcia Wilhelma V von Jülich został jego tajnym sekretarzem i protonotariuszem sądu dworskiego Juliaku, Kliwii i Bergu (Jülich, Cleve i Berg). Także jego potomkowie, syn Joachim (1552—1620), wnuk Hildegerus (1588—1634) i prawnuk Joachim Joannes (1620—?) otrzymawszy gruntowne, prawnicze wykształcenie, pełnili na dworach książąt Juliaku i Bergu, a później palatynów reńskich, funkcje tajnych radców i urzędników sądowych, które dziedziczyli nieomal z ojca na syna. Jednocześnie poprzez małżeństwa wchodzili w liczne związki z szlachtą nadreńską (np. Schopen von Elsdorf, von Winkelhausen zu Winkelhausen, Löwenich von Fronhofen), umacniając tym samym swą społeczną pozycję².

W 1683 r. wrocławskim biskupem został palatyn reński, książę Franciszek Ludwik von Neuburg. W biskupiej świcie podążającej na Dolny Śląsk znalazł się książęcy radca dworski, wyżej wspomniany Joachim Joannes Mattencloet wraz z dwoma synami. Starszy z nich, urodzony w Juliaku 2 VII 1651 Johann Peter Gabriel, został w 1688 r. kanonikiem i proboszczem, ważnego w strukturze wrocławskiej diecezji, parafialnego kościoła św. Jakuba w Nysie³. Młodszy, Bartholomaeus Gottfried (22 III 1653—1702) na wrocławskim dworze biskupim pełnił wysokie funkcje rzeczywistego radcy, tajnego sekretarza dworskiego, zaś później piastował także funkcje cesarskiego radcy kameralnego Górnego i Dolnego Śląska oraz dyrektora komory śląskiej⁴. Za swoją służbę, a także wcześniejsze zasługi rodziny (Gabriel Mattencloet w 1546 r. wynegocjował dla

¹ H. A. Fürth, *Beiträge und Material zur Geschichte der Aachener Patrizier-Familien*, Bonn 1882, t. 2, s. 30—34; E. Thurmann, *Die Familie Mattencloet aus Geseke*, „Geseker Heimatblätter”, Nr. 237, Geseke 1980, s. 117—119, Nr. 238, 1980, s. 121—126.

² H. F. Macco, *Aachener Wappen und Genealogien*, Aachen 1907, t. 1, s. 137—138, 268—269, 304—306.

³ Probsteipfarrkirche St. Maria Himmelfart Jülich, Archiv, Kirchenbuch, MCh, t. 1635—1665, f. 0078; Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu (dalej: AAW), sygn. IV d I „Liber Receptionum” 1562—1703 Kolegiatstift in Neisse, f. 739—753, 759 v—761; J. Sinapius, *Des Schlesischen Adels anderen Teil, oder Fortsetzung schlesischer Curiositäten*, Breslau — Leipzig 1728, s. 802; J. H. Zedler, *Grosses vollständiges Universal-Lexicon*, Halle — Leipzig 1739, t. XIX, s. 2135; J. F. Gauhe, *Des Heil. Röm. Reichs Genealogisch — Historisches Adels — Lexicon*, Leipzig 1747, t. II, s. 700—701; J. Kuhl, *Geschichte der Stadt Jülich*, Jülich 1893—1898, t. IV, s. 119.

⁴ Archiwum Państwowe we Wrocławiu (dalej: APW), Rep. 15, Archiwum Biskupstwa Wrocławskiego, sygn. 309, f. 11 n. i sygn. 312, f. 38—41; J. Sinapius: j.w.; J. H. Zedler: j.w.; J. F. Gauhe: j.w.; *Allgemeines Adels — Lexicon der Österreichischen — Monarchie*, Wien 1784, s. 23.

księcia Wilhelma von Jülich ślub z córką cesarza Ferdynanda I, arcyksiężniczką Marią), cesarz Leopold I dyplomem z 5 V 1689 przyjął go do czeskiego stanu rycerskiego, dodając do rodzowego nazwiska Mattencloit predykat „von”⁵.

Zatwierdzony dyplomem, dziedziczny herb przedstawiał na czterodzielnej tarczy, w jej 1 i 3 części w czerwonym polu niebieską kulę z leżącym na niej srebrnym jednorożcem. Dodano do niego herb matki Bartholomaeusa, Marii Löwenich von Fronhofen, w postaci trzech poziomych, złotych belek w czerwonym polu, w 2 i 4 części. Tarczę herbową wieńczyła baronowska korona starego typu, z pięcioma perłami i dwa, zwrócone ku sobie, turniejowe hełmy z rycerskimi koronami. Na prawym z nich umieszczony został klejnot przedstawiający niebieską kulę zwieńczoną czerwono-srebrnymi skrzydłami, zaś na lewym wyobrażenie srebrnego, siedzącego psa z obrozą na szyi. Labry po lewej były czerwono-srebrne, natomiast po prawej czerwono-złote. Herbem tym posługiwał się już być może założyciel tej gałęzi rodu, Gabriel, a z pewnością dwaj bracia Mattencloitowie przed uzyskaniem szlacheckiego dyplomu⁶.

Otrzymanie czeskiego inkolatu umożliwiło Bartholomaeusowi Gottfriedowi nabycie 7 VI 1689 za 23.000 śląskich talarów wsi Grabin (Grüben) koło Grotkowa od Ursuli Cathariny von Franckenberg. W tym czasie był już także właścicielem wsi Stęszów (Stenschen) koło Wołowa⁷.

Żoną Bartholomaeusa Gottfrieda została Maria Clara von Adolph (secundo voto von Seldern, zm. 16 X 1735), córka Heinricha, kanclerza cesarskiego rządu w księstwie wrocławskim i Kathariny von Jenisch⁸. Z małżeństwa tego urodziło się dwoje dzieci.

16 III 1693 przyszedł na świat ich jedyny syn, który otrzymał imiona Franz Ludwig, co stanowiło manifestację lojalności wobec panującego księcia-biskupa, dobroczyńcy rodziny. Pięć lat później, około 1698 r. urodziła się jego siostra, Helena Anna, później żona Felixa barona von Schwannenberg, która zmarła 29 III 1768 w Opawie⁹.

Franz Ludwig otrzymał zapewne prawnicze wykształcenie, podobnie jak jego

⁵ Státní ústřední archiv v Praze (dalej: SUA), Česká dvorská kancelář 1526—1749, inv. č. 752, sign. IV. D. 1., Saalbuchy, č. 99, f. 205 v.— 211 v. (Ritterstand für Bartholomaeus Gottfried v. Mattencloit), Wien 5 V 1689.

⁶ Pismo Dr. E. Thurmanna (Münster) z 4 XII 1992 do autora.

⁷ Österreichische Staatsarchiv in Wien (dalej: ÖSA), Allgemeines Verwaltungsarchiv (dalej: AVA), Adelsakten des k.k. Ministerium des Innern. Mattencloit, f. 11—17.

⁸ Zemský Archiv v Opavě (dalej: ZAO), Sbirka matrik Severomoravského kraje (dalej: SbM), Par. kat. N. P. Maryi w Opawie, sygn. Op. I 14, MZs, 1730—1812, f. 209; *Allgemeines...*, j.w.; *Gothaisches genealogisches Taschenbuch der Gräflichen Häuser*, Gotha 1864, s. 817; J. Nirtl, *Adelige Familien in schlesisches Matriken*, Monatsblatt der Heraldisch — Genealogischen Gessellschaft „Adler”, Bd. XI, Wien 1934, nr 45—48, s. 535

⁹ Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Cieszynie (dalej: APC), Komora Cieszyńska (dalej: KC), sygn. 2023, f. 116.

Herb barona Franza Ludwiga von Mattencloita z sali posiedzeń Sejmu Ziemskiego. Ze zbiorów Muzeum Beskyd we Frydku-Mistku.

przodkowie. W 1718 r. objął stanowisko ces. król. radcy rządowego księstwa legnickiego, był także jako przedstawiciel tego księstwa dożywotnim deputowanym do Sejmu Śląskiego (Conventum Publicum w Wrocławiu)¹⁰. Piastował także później honorową funkcję ces. król. radcy Sądu Apelacyjnego (Izby apelacyjnej) w Pradze¹¹.

W Legnicy, gdzie mieszkał, ożenił się 19 X 1718 z baronówną Marią Agnes von Ehrmanns zum Schlug, urodzoną 15 V 1684 w Neuburg an der Donau¹². Ojcem jej był Joachim Wilhelm, radca dworski palatyna Juliaku i Bergu w Düsseldorfie za matką Maria Susanna Scheffer. Nie do końca więc rodzina Mattencloitów zlikwidowała kontakty z macierzystą Nadrenią¹³.

Po 14 latach radcostwa w rządzie księstwa legnickiego, za swą służbę oraz zasługi dla korony, cesarz Karol VI nadał dyplomem z 30 I 1732 Franciszkowi Ludwigowi von Mattencloitowi i jego potomkom tytuł baronowski¹⁴.

Sytuacja rodziny zmieniła się zasadniczo po wojnach Fryderyka II Wielkiego z cesarzową Marią Teresą o Śląsk w latach 1740—1745. Po zajęciu Dolnego Śląska przez Prusy baron Franz Ludwig, jako poseł Sejmu Śląskiego złożył 7 XI 1741 królowi Fryderykowi II hołd lenny, poczym został przez niego zamianowany królewskim szambelanem¹⁵. Funkcję tę pełnił do 1745 r., kiedy to sprzedał wieś Michałów (Michelsdorf) koło Lubina¹⁶ i z całym swoim majątkiem przeniósł się z pruskiej części Śląska na Śląsk austriacki. Za takim krokiem przemawiały zapewne silniejsze powiązania z dworem wiedeńskim, względy ekonomiczne i wyznaniowe a także przekonanie o definitywnej utracie większej części Śląska przez Austrię.

¹⁰ *Allgemeines...*, j.w.; J. H. Zedler, j.w.

¹¹ E. H. Kneschke, *Neues Allgemeines Deutsches Adels-Lexicon*. Leipzig 1864, s. 168 n.

¹² APC, KC, sygn. 2023, f. 116.

¹³ *Gothaisches genealogisches Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser*, Gotha 1885, s. 179.

¹⁴ SUA, j.w., č. 163, f. 5 v.-12 v., Freyherrstand für Franz Ludwig v. Mattencloit. Wien 30 I 1732.

¹⁵ *Allgemeines...*, j.w.; J. F. Gauhe, j.w.

¹⁶ *Deutschordens — Zentralarchiv in Wien* (dalej: DOZA), Varia 432 (Mattencloit).

Początkowo Franz Ludwig wraz z żoną i dziećmi osiedlił się w Opawie¹⁷, czekając na możliwość kupna nowych majątków. Ta nadarzyła się wkrótce i 30 VIII 1746 nabył położoną w księstwie cieszyńskim wieś Dąbrowę (Doubrava, Dombrau) za 21.000 guldenów od hrabiego Karola Ludwiga von Gaschina¹⁸. W pół roku później, 13 III 1747, Maria Agnes von Mattencloit, w asyście swego męża jako kuratora, kupiła od hrabiego Karola Josepha von Hoditz dobra Dolne Zebrzydowice (Nieder Seibersdorf) za sumę 35.000 guldenów¹⁹. Niebawem, już jako właściciel dóbr tabularnych Franz Ludwig złożył w Cieszynie 16 V 1747 hołd lenny księciu cieszyńskiemu Franciszkowi Stefanowi Lotaryńskiemu i został członkiem cieszyńskiego Sejmu Ziemskiego. Także Maria Agnes 23 IV 1748 złożyła hołd, jako właścicielka Zebrzydowic²⁰. Za swoją główną siedzibę Franz Ludwig obrał pałac w Zebrzydowicach, przekazując Dąbrowę synowi.²¹

Po dziesięciu latach pobytu w Zebrzydowicach zmarła tam 16 X 1757 Maria Agnes i została pochowana w krypcie pod wielkim ołtarzem zebrzydowskiego kościoła, nad którą zapewne wtedy umieszczona została, istniejąca po dziś dzień, kamienna płyta z płaskorzeźbionym herbem Mattencloitów²².

W wieku 65 lat Franz Ludwig zdecydował się na powtórny ożenek. Jego drugą żoną, poślubioną 27 XI 1758 w Opawie, została Carolina (Charlotta) Catharina urodzona baronówna von Seidlitz, I-mo voto von Wottitz²³. Małżonkowie najprawdopodobniej zamieszkali w Cieszynie²⁴. Tam też Karolina sporządziła 17 IV 1766 swój testament, który został ogłoszony po jej śmierci, 26 września tegoż roku²⁵.

Franz Ludwig von Mattencloit zmarł 31 V 1768, w wieku 76 lat w Zebrzydowicach, gdzie też został pochowany w rodzinnej krypcie²⁶.

Z pierwszego małżeństwa Franza Ludwiga z Marią Agnes pochodziło pięcioro dzieci.

¹⁷ Österreichische Nationalbibliothek in Wien (dalej: ÖNB), Seria nova 29189/F.

¹⁸ APC, KC, sygn. 1888 (Dąbrowa).

¹⁹ APC, KC, sygn. 1889 (Zebrzydowice).

²⁰ Wtedy też w sali posiedzeń Sejmu Ziemskiego zawisnął olejny obraz, znajdujący się obecnie w zbiorach Muzeum Beskyd w Frydku-Mistku, z przedstawieniem herbu Mattencloit i podpisem: „Franz Ludwig Freyh: von Mattencloit Kais. König: Regirungs Rath des Fürst: Lignitz, und dieses Fürstenthums beständiger Deputirter ad Conventum Publicum des Herzogthums Ober und Nieder Schlesien, Erbherr auf Nieder Seibersdorf und Dombrau”.; APC, KC, sygn. 268, f. 670 n.; Muzeum w Cieszynie (dalej: MC), Biblioteka, rkps. sygn. 1869; A. Prokop: *Die Wappen im Zierfriesse des Sitzungssaales des Rathauses der Stadt Teschen*, Teschen 1912.

²¹ APC, KC, sygn. 1888 (Dąbrowa).

²² Par. kat. Zwiastowania N. P. Maryi w Zebrzydowicach (dalej: PZeb), MZg, III, 1722—1773, f. 50.

²³ ZAO, Sbm, Par. kat. N. P. Maryi w Opawie, sygn. Op I 10, MŚI, 1758, f. 257.

²⁴ PZeb, MCh, III, 1722—1773, f. 91, „...Carolina Catharina Christina Isabella Mattencloitisin nata Seidlitzin parté Teschin...” (1759).

²⁵ APC, KC, sygn. 1886, testament Charlotty v. Mattencloit.

²⁶ PZeb, MZg, III, 1722—1773, f. 66.

23 X 1719 przyszła na świat Maria Anna (Marianna), która 29 I 1736 wyszła za barona Johanna Ernsta von Saurma von und zu der Jeltsch (8 IX 1708—21 XI 1779). Maria Anna zmarła w Schönau 30 IX 1763²⁷.

Drugim dzieckiem był Carl Philip urodzony w 1722 r. Był kapitanem ces. Pułku Piechoty Ahrenberga (kais. Ahrenbergischen Infanterieregiment) i zmarł w r. 1750²⁸.

Kolejny syn, Anton, urodzony 22 XI 1723, został marszałkiem krajowym Dolnej Karyntii. W pełnieniu tej funkcji pomogły mu z pewnością studia na Uniwersytecie w Lipsku, gdzie wraz ze starszym bratem był immatrykulowany 19 I 1742. W 1749 r. ubiegał się bezskutecznie o stanowisko marszałka krajowego w Cieszynie, zaś w 1757 r. pragnął zostać radcą rządowym na Śląsku. Po zakończeniu urzędniczej kariery, w latach 1770, przeniósł się do Cieszyna, gdzie 28 I 1797 zmarł w domu przy ul. Menniczej pod numerem konskrypcyjnym 128 i został pochowany na cmentarzu przy kościele pw. św. Trójcy²⁹.

Urodzony w 1729 r. najmłodszy syn, który po ojcu przejął imiona Franz Ludwig, zginął w pojedynku w 1747 r., jako 18 letni kadet i chorąży Cesarskiego Pułku Zielonej Piechoty (kais. löbl. Regiments grüne Infaterie)³⁰.

Jednakże późniejszym dziedzicem Dolnych Zebrzydowic i Dąbrowy został przedostatni syn Franciszka Ludwiga, Johann Reinhard Wilhelm urodzony 19 XII 1724 w Legnicy³¹. Podobnie do starszych braci studiował na uniwersytecie lipskim, immatrykulowany tam 2 IV 1742, jako „equitus Silesiae”. Wkrótce po przeniesieniu się wraz z ojcem do austriackiej części Śląska, wraz z bratem Antonem złożył 1 IV 1746 hołd lenny³².

17 IV 1750 zaślubił we Wrocławiu hrabiankę Marię Johanę Josephę von Ostechau. Urodzona 24 V 1732 w Brnie, była córką Karla Franza von Osteschau i Cathariny Evy von Sack, właścicieli wielu majątków na Morawach³³.

Johan Reinhard wraz z małżonką osiadł w niedawno kupionych przez ojca dobrach dąbrowskich, którymi samodzielnie zarządzał, jako ich dziedziczny pan³⁴. Tam też prawie corocznie przychodziły na świat jego dzieci. Po śmierci

²⁷ APW, Stowarzyszenie Szlachty Śląskiej (DAG), sygn. 489 Graf von Sauerma; *Allgemeines...*, j.w.; *Genealogisches Handbuch der Freiherrlichen Häuser B.*, Glücksburg/Ostsee 1957, Band II, s. 53.

²⁸ *Allgemeines...*, j.w..

²⁹ *Allgemeines...*, j.w.; Książnica Cieszyńska w Cieszynie, Towarzystwo Czytelni Ludowej, sygn. 44/232; PZeb, MCh, IV, 1773—1800, f. 7.; Par. kat. św. Marii Magdaleny w Cieszynie (dalej: PCie), MZg, IV A, 1784—1812, f. 237; Pismo Dr Ericha Thurmanna, j.w.

³⁰ *Allgemeines...*, j.w..

³¹ DOZA, Varia 432, Auszug aus der Taufregister Stadtpfarkirche in Liegnitz, T. II, f. 97—98.

³² Moravský zemský archiv v Brně (dalej: MZAB), Stavovské Rukopisy (A 3), sygn. 53, (Matrica šlechtická V), M, f. 145; tamże, Zemská Registratura A 8, E 2, M—N, 389 Mattencloit; ŌStA, AVA, sygn. Mattencloit.

³³ APC, KPC, sygn. 2032, f. 116; ŌNB, Seria nova 29188; R. Prochaska, *Genealogisches Handbuch erloschener Böhmischer Herrenstandfamilien*, München 1990, s. 119.

³⁴ APC, KC, sygn. 1888 (Dąbrowa).

matki, Marii Agnes w 1757 r., przeniósł się do owdowiałego ojca, od tego bowiem czasu pozostałe jego dzieci rodziły się już w Zebrzydowicach. W tydzień po urodzeniu ostatniego, dziewiątego dziecka, zapewne w wyniku gorączki płożowej, 3 XI 1761 zmarła w Zebrzydowicach w wieku 29 lat jego żona Maria Johanna³⁵.

Powtórny związek małżeński zawarł Johann Reinhard 3 V 1764 w Cieszynie z Marią Renatą Johanną baronówną von Beeß und Chrostin, urodzoną 23 VII 1742 w Slezskich Pavlovicach (Deutsch Paulowitz) — córką Josephusa Eusebiusa i Marii Josephy von Maubeuge³⁶. Małżeństwo to wprowadziło w krąg osiadłej od wieków w księstwie cieszyńskim szlachty nową na tym terenie rodzinę baronów von Mattencloitów, podnosząc tym samym znacząco jej prestiż. Podkreślić to także miała, przeprowadzona przez Johanna Reinharda, późnobarokowa przebudowa zebrzydowickiego pałacu, po której zachował się na jego fasadzie płaskorzeźbiony herb Mattencloitów i Beeßów und Chrostin wraz z datą budowy rezydencji.

Renata urodziła czworo dzieci. Zmarła 26 XI 1777 w wieku 35 lat³⁷. Przy kościele w Zebrzydowicach ufundowała kaplicę grobową ozdobioną herbem Mattencloitów i w niej jako pierwsza z rodziny została pochowana.

Johann Reinhard von Mattencloit okazał się energicznym gospodarzem w swoich majątkach. W ciągu paru lat powiększył w znaczącym stopniu rodzinne dobra. Od 1751 do 1766 roku zakupił Średnią Suchą (Prostřední Suchá, Mittel Suchau), Marklowice Dolne, Średnie i Górne (Marklowice, Marklowitz) oraz Slezské Pavlovice (Deutsch Paulowitz), lenno arcybiskupstwa ołomunieckiego w morawskiej enklawie Osoblachá (Hotzenplotz)³⁸. Będąc już właścicielem tych posiadłości i członkiem cieszyńskiego Sejmu Ziemińskiego złożył 1 X 1766 hołd lenny arcyksiężnej Marii Krystynie i księciu Albertowi Sasko-Cieszyńskiemu — nowym właścicielom księstwa cieszyńskiego, zaś 13 XII tegoż roku uzyskał potwierdzenie czeskiego inkolatu³⁹. W 1768 r. odziedziczył po zmarłym ojcu

³⁵ PZeb, MZg, III, 1722—1773, f. 56.

³⁶ ZAO, SbM, Parafia rz.-katolicka Osoblachá 1688—1745, inw. nr 7286, Deutsch Paulowitz.

³⁷ PZeb, MZg, IV, 1773—1800, f. 28.

³⁸ Johann Reinhard nabył Średnią Suchą 5 XI 1751 za 4.200 guldenów od Johanna Kaschnitzy, Marklowice Dolne od Karla Dominika Sednickiego, Marklowice Średnie 10 VI 1765 za 2.400 guldenów od tegoż, Marklowice Górne 14 VII 1765 za 17.200 guldenów od tegoż oraz Niemieckie Pawłowice 30 VI 1766 za 22.000 guldenów od Maximiliana Hermanna i Alexandra Beeßów; ZAO, Slezsky stavovsky archiv v Opavě 1318—1850, inv. č. 9771, f. 5—7, inv. č. 977 n, f. 8—13; APC, KC, sygn. 1889/18 (Średnia Sucha); APC, KC, sygn. 2031, f. 78—81; MZAB, C 9 Moravskoslezské Zemské Pravo, 13—1600 Mattencloit František, karton 117; tamże, Gubernium Moravsko-Slezské B 1, sygn. 517. S 12/24 M.; J. Bayer, *Denkwürdigkeiten der Stadt Freistadt im Herzogthum Schlesien*, Wien 1879, s. 257; L. Hosak, *Historický mlstopsis země moravskoslezské*, Praha 1938, s. 919.

³⁹ J. Zukal, *Die Belehnung der Erzherzogin Maria Christine und ihres Gemahls Herzog Albert von Sachsen mit dem Fürstenthum Teschen 1766*, „Zeitschrift für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch Schlesien“, III, Troppau 1907/8, 2—4, s. 114, MZAB, B 1 Gubernium Moravsko-Slezské, sygn. 517. S 12/24 M.; ŌStA, AVA, Mattencloit.

Dolne Zebrzydowice i Dąbrowę, które wraz z kupionymi przez niego majątkami utworzyły kompleks dóbr o obszarze ok. 4.500 ha (ok. 2% powierzchni księstwa cieszyńskiego).

Johann Reinhard zmarł 20 IX 1790 w Zebrzydowicach i spoczął tam w rodzinnej kaplicy grobowej. Po jego śmierci cały majątek został podzielony pomiędzy czterech synów, którzy spośród 13 dzieci osiągnęli dojrzały wiek⁴⁰.

Pierwsza żona, Maria Johanna von Osteschau, urodziła mu 9 dzieci: 1. Johanna Heinricha, ur. 16 VII 1751 w Dąbrowie, zm. 24 III 1823 w Cieszynie, przyszłego pana na Dolnych Toszonowicach (Dolní Tošanovice, Nieder Toschonowitz), Nierodzimiu, Hermanicach i Sl. Pavlovicach⁴¹; 2. Marię Franziskę, ur. 6 VI 1753 i zm. 20 XI 1753 w Dąbrowie w wieku 5 miesięcy⁴²; 3. Marię Antonię, ur. 17 VII 1754 w Dąbrowie i zmarłą zapewne w dzieciństwie⁴³; 4. Karla Franza, ur. 12 VII 1755 w Dąbrowie, zm. 29 IV 1814 w Zebrzydowicach, przyszłego pana na Dolnych Zebrzydowicach i Sl. Pavlovicach⁴⁴; 5. Josepha Johanna, ur. 17 VIII 1756 w Dąbrowie, zm. 16 III 1764 w Zebrzydowicach⁴⁵; 6. Johanna Richarda, ur. 31 VII 1757 w Dąbrowie, zm. 14 I 1759 w Zebrzydowicach⁴⁶; 7. Richarda Johanna, ur. 30 VIII 1759 w Zebrzydowicach, zm. 9 I 1637 w Ropicy (Ropice, Roppitz), przyszłego pana na Dąbrowie, Ropicy, Suchej i Sl. Pavlovicach⁴⁷; 8. Marię Barbarę, ur. 10 X 1760 i zm. 3 XII 1762 w Zebrzydowicach⁴⁸; oraz 9. Marię Caroline, ur. 27 X 1761 i zm. 19 IX 1762 w Zebrzydowicach⁴⁹.

Z małżeństwa z drugą żoną Renatą Johanną von Beeß und Chrostin urodziło się czworo dzieci: 1. Maximilian Anton, ur. 14 I 1766 w Dąbrowie, zm. 18 XI 1781 w Zebrzydowicach⁵⁰; 2. Maria Renata, ur. 7 I 1768 w Zebrzydowicach, zm. 18 II 1768 w Zebrzydowicach⁵¹; 3. Franz Xaver, ur. 17 X 1771 w Zebrzydowicach, zm. 19 II 1837 w Slavičynie na Morawach, przyszły pan na Markłowicach, Górnych Zebrzydowicach, Sl. Pavlovicach i Mszanej koło

⁴⁰ PZeb, MZg, IV, 1773—1800, f. 84; APC, Das Teschner Herzogliche Landrecht (dalej: THL), sygn. 10, f. 235—247.

⁴¹ ZAO, SbM, Par. kat. Narodzenia N. P. Maryi w Orłowej-Dąbrowa, sygn. Ka V 3, MCh, I, 1738—1807, f. 56; PCie, MZg, V a. 1813—1837, f. 57.

⁴² ZAO, SbM, Par. kat. Narodzenia N. P. Maryi w Orłowej-Dąbrowa, sygn. Ka V 3, MCh, I, 1738—1807, f. 65; tamże, sygn. Ka V 11, MZg, I, 1740—1823, f. 34.

⁴³ tamże, sygn. Ka V 3, MCh, I, 1738—1807, f. 70.

⁴⁴ tamże, f. 77; PZeb, MZg, V, 1801—1850, f. 45.

⁴⁵ ZAO, SbM, j.w., f. 82; PZeb, MZg, III, 1722—1773, f. 61.

⁴⁶ ZAO, SbM, j.w., f. 87; PZeb, j.w., f. 52.

⁴⁷ PZeb, MCh, III, 1722—1773, f. 91; ZAO, SbM, Par. kat. Zwiastowania N. P. Maryi w Ropicy, sygn. JA V 3, MZg, 1826—1876, f. 32.

⁴⁸ PZeb, MCh, III, 1722—1773, f. 96; tamże, MZg, III, (1722—1773, f. 56. 1722—1773, f. 56.

⁴⁹ tamże, MCh, III, 1722—1773; tamże, MZg, III, 1722—1773, f. 58.

⁵⁰ ZAO, SbM, Kar. kat. Narodzenia N. P. Maryi w Orłowej-Dąbrowa, sygn. Ka V, MCh, I, 1738—1807, f. 132; PZeb, MZg, IV, 1773—1800, f. 49.

⁵¹ tamże, MCh, III, 1722—1773, f. 117.

Jastrzębia w pruskim Śląsku⁵² oraz, 4. Anton Joseph, ur. 28 IX 1773 i zm. 23 X 1781 w Zebrzydowicach⁵³.

Zebrzydowice Dolne odziedziczył drugi syn Johanna Reinharda, Karl Franz von Mattencloit. Zanim to nastąpiło obrał karierę wojskową i doszedł do stopnia porucznika w Cesar skim Pułku Dragonów Berlichingena (Kais. Regiment Berlichingen Dragoner)⁵⁴.

Przejęty przez niego w 1790 r. zebrzydowicki majątek oszacowany został na 70.000 guldenów i obejmował 617 ha upraw rolnych, 82 ha pastwisk, 40 ha łąk, 12 ha ogrodów, 280 ha lasów i 94 ha stawów hodowlanych, co stanowiło w sumie 1.135 ha⁵⁵. Dodatkowo został także współwłaścicielem lenna w Slesz kich Pavlovicach.

Karl Franz von Mattencloit zawarł związek małżeński 12 II 1794 w Raju (Ráj, Roy) z baronówną Marią Theklą von Beeß und Chrostin, urodzoną 25 IX 1773 w Gnojniku (Hnojnik, Hnoynik), która była córką Geoga pana Gnojnika i Rakowca (Rakovec, Rakowetz) oraz Anny von Wipplar und Uschütz⁵⁶.

Mieli oni sześcioro dzieci: 1. Karla Nikolausa, ur. 14 XII 1795 i zm. 29 IX 1796 w Zebrzydowicach⁵⁷, 2. Annę Marię, ur. 12 II 1797 w Zebrzydowicach, która 19 VI 1820 tamże wyszła za mąż, za nadporucznika ces. król. Wirtemberskiego Pułku Piechoty (k.k. Württemberg Infaterie Regiment), barona Geoga von Wipplar und Uschütz i miała z nim dwie córki, Agnes Theklę, ur. 11 I 1820 i zm. 31 I 1820 w Zebrzydowicach oraz Emilię Annę, ur. 13 V 1822 w Ze-

Karl Franz von Mattencloit (1755—1814).
Portret ze zbiorów Muzeum w Cieszynie.
Fot. D. Dubiel.

⁵² Tamże, f. 128; APC, KC, sygn. 2031/15; tamże, THL, sygn. 11, f. 64—68; MZAB, C 9 Moravsko-sleské Zemské Pravo, sygn. 13 — 1600 Mattencloit František.

⁵³ PZeb, MCh, IV, 1773—1800, f. 7; tamże, MCh, IV, 1773—1800, f. 49.

⁵⁴ APC, KC, sygn. 1889 (Dolne Zebrzydowice); *Allgemeines...*, j.w.

⁵⁵ R. Kneifel, *Der zweyte Band der Topographie von dem k.k. Antheile Schlesiens... dem Herzogthum Teschen*, Brünn 1804, s. 317.

⁵⁶ ZAO, SbM, Par. kat. w Frysztacie, MŚl, IV, 1792—1817, f. 1; tamże, Par. kat. w Frysztacie, sygn. Fr VII 1, MCh, Gnojnik 1773—1846, f. 5.

⁵⁷ PZeb, MCh, IV, 1773—1800, f. 164; tamże, MZg, IV, 1773—1800, f. 112.

brzydowicach⁵⁸, 3. Karla Josepha, ur. 4 III 1798 w Zebrzydowicach⁵⁹; 4. Marię Agnes, ur. 19 V 1799 i zm. 8 XI 1813 w Zebrzydowicach⁶⁰; 5. Marię Ernestinę, ur. 23 XII 1800 i zm. 7 VIII 1821 w Zebrzydowicach⁶¹; 6. Johanna Baptistę, ur. 24 VI 1803 w Zebrzydowicach⁶², przyszłego spadkobiercę.

Karl Franz von Mattencloît zmarł w wieku 59 lat w Zebrzydowicach, 29 IV 1814⁶³. Dolnymi Zebrzydowicami gospodarował w trudnym okresie wojen napoleońskich w latach 1792—1815 i finansowego bankructwa Austrii w 1811 r. Już wcześniej miała miejsce w księstwie cieszyńskim masowa wyprzedaż przez szlachtę własnych majątków. Dobra zebrzydowickie oparły się niesprzyjającemu procesowi. W swoim testamencie z 4 XI 1811 Karl Franz zapisał je najmłodszemu synowi Johannowi Baptiście.

W chwili śmierci ojca miał on zaledwie 11 lat i z tego też względu aż do 31 VIII 1824 majątkiem zarządzała jego matka, Maria Thekla⁶⁴. W międzyczasie Johann Baptista w latach 1816—17 uczęszczał do Gimnazjum Katolickiego w Cieszynie⁶⁵, a następnie, co stało się już rodzinną tradycją, odbywał od 1819 r. ochotniczą służbę wojskową w ces. król. 57 Liniowym Pułku Piechoty Josepha hr. Colloredo (k.k. 57 Linien Infaterie Regiment Joseph Graf Colloredo), zakończoną 20 VI 1822 nominacją do stopnia chorążego⁶⁶.

1 III 1824 ożenił się w Pogwizdowie pod Cieszynem z Marią Anną baronówną Spens von Booden, urodzoną 27 III 1804 tamże, córką Emenuela Traugotta, właściciela Kaczyc i Otrembowa, oraz Gabrieli hrabianki von Sobeck und Kornitz⁶⁷. Z małżeństwa tego urodziło się trzech synów.

Johann Baptista okazał się zaradnym gospodarzem w swoich dobrach. Oszacowane po śmierci ojca na 116.274 guldeny, obciążone były 4 letnimi spłatami w wysokości 54.412 guldenów na rzecz matki i dwóch sióstr⁶⁸. Po ich spłacie Johann Baptista w znaczący sposób podniósł efektywność gospodarki, zwiększył też jej rentowność i zwielokrotnił dochody pieniężne. Uzyskane w ten sposób środki finansowe przeznaczył na powiększenie majątku.

⁵⁸ tamże, MCh, IV, 1773—1800, f. 175; tamże, MŚl, II, 1800—1850, f. 37; tamże, MCh, Va, 1801—1850, f. 108; tamże, MZg, V, 1801—1850, f. 59; tamże, MCh, Va, 1801—1850, f. 123.

⁵⁹ tamże, MCh, IV, 1773—1800, f. 179.

⁶⁰ tamże, f. 188; tamże, MZg, V, 1801—1850, f. 43.

⁶¹ tamże, MCh, IV, 1773—1800, f. 198; tamże, MZg, V, 1801—1850, f. 63.

⁶² tamże, MCh, Va, 1801—1850, f. 15.

⁶³ tamże, MZg, V, 1801—1850, f. 45.

⁶⁴ APC, KC, sygn. 1889, (Dolne Zebrzydowice); tamże, KC, sygn. 2031/13; tamże, THL, sygn. 13, f. 129—134, 216—226, 240—249; Sąd Rejonowy w Cieszynie (dalej: SRC), Wydział V Ksiąg Wieczystych (dalej: KW), Tabuła Krajowa, t. II, f. 197 nn., (Nieder Seibersdorf).

⁶⁵ APC, K.k. Katholische Gymnasium in Teschen (dalej: KGT), sygn. 15, f. 206.

⁶⁶ ÖStA, Haus-, Hof- und Staatsarchiv (dalej: HHStA), K.k. Oberstkämmerer Amt Adelsarchiv (dalej: OKäA), 42/F Ahnenprobenexaminator, sygn. 60, Lit. „M”.

⁶⁷ ZAO, Velkostatek Valazske Mezifíči — Polična, sygn. 320, f. 21.

⁶⁸ APC, KC, sygn. 2031.

Naturalną całość z Zebrzydowicami Dolnymi tworzyły Zebrzydowice Górne, będące od roku 1809 własnością rodziny de Fourneau. (Jedynie przez krótki okres, w latach 1796—1809, ich właścicielem był stryj Johanna Baptisty, Franz Xaver von Mattencloit). Po śmierci Karla de Fourneau, który pozostawił małoletnie dzieci, liczące ok. 256 ha Górne Zebrzydowice wystawiono 16 I 1833 na licytację. W jej wyniku zostały kupione za 24.000 guldenów przez Johanna Baptistę von Mattencloita, który tym samym połączył w całość podzieloną dotychczas wieś i zwiększył powierzchnię swego majątku ziemskiego do prawie 1.500 ha⁶⁹.

Kolejnym zakupem był nabyty 20 X 1835 przez jego żonę Marię za 11.000 guldenów dom szlachecki na rogu Rynku i ul. Niemieckiej (obecnie Menniczej) w Cieszynie, pod nr konskrypcyjnym 187⁷⁰. Fakt, iż w roku tym zaczął uczęszczać do Gimnazjum Katolickiego w Cieszynie pierwszy z synów Johanna Baptisty i Marii, stał się zapewne przyczyną jej zamieszkania w bliskości szkoły, co dawało możliwość lepszej opieki nad uczącymi się dziećmi⁷¹.

Wysoki status społeczny małżonków von Mattencloitów potwierdzony został w 1844 r. przez cesarza Ferdynanda I nadaniem Johannowi Baptiście tytułu ces.król. szambelana, oraz odznaczeniem Marii prestiżowym Orderem Krzyża Gwiazdzystego (Sternkreuzorden) 17 I 1844 przez cesarzową Karolinę Augustę⁷². Johann Baptista został także wyróżniony przez cesarza Franciszka Józefa I odrębnym listem pochwalnym z 22 X 1866 za patriotyczną postawę w trakcie wojny z Prusami⁷³.

Na czasy Johanna Baptisty przypadła Wiosna Ludów roku 1848 i zmiana prowadzonej dotychczas gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej przez wprowadzenie reform agrarnych i społecznych. W diametralny sposób zmieniła się także sytuacja Zebrzydowic po uwłaszczeniu chłopów, zniesieniu resztek osobistego poddaństwa i jurysdykcji patrymonialnej. Johann Baptista stosunkowo szybko zmienił strukturę swoich dóbr, jednakże konkurencyjny wzrost wielkiej własności ziemskiej, postępująca industrializacja oraz brak umiejętności przystosowania się do kapitalistycznej gospodarki prowadziły do powolnej, ekonomicznej degradacji rodziny.

Johann Baptista von Mattencloit zmarł 10 II 1878 w swej cieszyńskiej kamienicy, skąd nastąpiła eksportacja jego zwłok do Zebrzydowic, gdzie zostały złożone w rodzinnej krypcie, przy asyście biskupa Franciszka Śniegonia i 19 księży⁷⁴.

⁶⁹ APC, KC, sygn. 1889 (Górne Zebrzydowice); APC, THL, sygn. 7, f. 503, sygn. 12, f. 107—119, sygn. 14, f. 532—542; SRC, KW, Tabula Krajowa, T. II, f. 553 (Seibersdorf Ober).

⁷⁰ APC, Akta Miasta Cieszyna (dalej: AMC), Haupt Buch der Stadt-Hauser-Teschen, t. IV, Nr. 187; SRC, KW, Cieszyn, Großbürger-Haus 187.

⁷¹ APC, KGT, sygn. 15, f. 437.

⁷² ŌStA, HHStA, OKāA, 42/F Ahnenprobenexaminator, Karton 368, Johann Baptist Mattencloit; tamże, sygn. 60, Lit „M”.

⁷³ J. Bayer, j.w., s. 292.

⁷⁴ PCie, MZg, VIII A, 1870—1887, f. 100; PZeb, MZg, IV, 1850—1919, f. 72.

Johann Baptist von Mattencloit
(1803—1878). Fot. A. Ost.

Emerich Emanuel von Mattencloit
(1829—1888). Fot. Goldmann.

Dzieci zmarłego udundowały wewnątrz zebrzydowickiego kościoła, poświęcone mu epitafium z czarnego marmuru, o następującej treści: „Crypta infraposita continet * inclusa sarcophago aeneo ossa et cineres * Joannis Baptistae Liberi Baronis de Mattencloit * possessoris domini Infra- et Supra Zebrzydowicii * et Magno Paulowicii; caes. reg. cubicularii; * qui die XXIV. Junii MDCCIII natus, * X. Februarii MDCCCLXXVIII vita decedens diebus * post Pium IX, inclitum Papam, supremum diem obiit. * Patrii dilectissimo grati filii”.

Po dwóch latach, 20 II 1880, zmarła, także w Cieszynie, Maria von Mattencloit i pochowana została u boku męża⁷⁵. Podobnie i jej pamięć uwieczniona została epitafium z inskrypcją: „Annos septuaginta sex nata * 20. Februarii 1880 defuncta, * in hac crypta quiescit: * Illustrissima Bar, libera * Domina MARIA * de METTENCLOIT, * de Lib. Bar: de Spens-Booden, * A illustri Ordine insignita, * R + I + P +”.

Najstarszy syn Johanna Baptisty, Emil Maria Emanuel von Mattencloit przyszedł na świat 8 XII 1824 w Zebrzydowicach⁷⁶. Od 1835 r. uczęszczał do cieszyńskiego Gimnazjum Katolickiego, które ukończył w r. 1840⁷⁷. W 1846 r.

⁷⁵ PCie, j.w., f. 145; PZeb, j.w., f. 72.

⁷⁶ tamże, MCh, Va, 1801—1850, f. 135.

⁷⁷ APC, KGT, sygn. 15, f. 437.

został kadetem w 10 Pułku Huzarów (10. Husaren-Regiment) stacjonującego w Tarnopolu w Galicji, gdzie służył jeszcze w 1850 r.⁷⁸. Ożenił się 27 X 1851 w Pradze z Emilią Johanną Müller, urodzoną 20 II 1830 w Pradze, a zmarłą 15 II 1910 w Bratysławie⁷⁹.

Za uzyskane od ojca 19.000 guldenów kupił dobra Sobin i Schutka koło Kladna pod Pragą⁸⁰. Dał się tam poznać jako obrońca i orędownik rolników, do tego stopnia, że w 1863 r. podlegał policyjnej inwigilacji⁸¹.

Emil Maria von Mattencloit nie pozostawił męskich potomków. Zmarł w Bratysławie 25 VII 1890. Jedyna córka, Irma von Mattencloit, urodzona 8 X 1872 w Bratysławie, zmarła tam 26 V 1919 w stanie bezzennym⁸².

Drugi syn, któremu na chrzcie nadano imiona ojca — Johann Baptist, urodził się 14 VI 1827 w Zebrzydowicach⁸³. Po ukończeniu Gimnazjum Katolickiego w Cieszynie⁸⁴, ojciec przeznaczył go do służby wojskowej, którą rozpoczął w r. 1844 w 5 Wewnętrznym Austriackim Pułku Kirasjerów (5. Inner-Oesterreichisches Kürassier-Regiment)⁸⁵. Karierę wojskową zakończył w stopniu rotmistrza w pułku stacjonującym w Bubentě w Czechach⁸⁶. Zmarł w stanie bezzennym, jako emerytowany wojskowy w Pradze, 3 VII 1882 r. w wieku 55 lat i został tamże pochowany na wojskowym cmentarzu⁸⁷.

Trzeci, najmłodszy syn, Emerich Emanuel von Mattencloit urodził się 21 VIII 1829 w Zebrzydowicach⁸⁸. Podobnie jak starsi bracia uczęszczał w latach 1840—1845 do Gimnazjum Katolickiego w Cieszynie⁸⁹. Po jego ukończeniu podjął studia prawnicze na Uniwersytecie w Wiedniu. Tam zastały go wydarzenia marcowe 1848 r., w których aktywnie uczestniczył będąc podoficerem utworzonej 15 marca Legii Akademickiej⁹⁰. Skończywszy studia rozpoczął praktykę urzędniczą, początkowo jako praktykant w cieszyńskim

⁷⁸ *Militär Schematismus des österreichischen Kaiserthumes*, Wien 1850, s. 411; *Gothaisches...*, Gotha 1848, s. 245; MC, Dział Sztuki, sygn. MC/S/2939, E. Świerkiewicz „Portret braci Mattencloitów” z informacją na odwrocie.

⁷⁹ *Gothaisches...*, Gotha 1863, s. 619; tamże, Gotha 1921, s. 591; Archiv Genealogische — Heraldisches Gessellschaft „Adler” in Wien (dalej „Adler”), Mapped Mattencloit, klepsydra Emilii Mattencloit z 15 II 1910.

⁸⁰ *Gothaisches...*, Gotha 1863, s. 619; G. Bierman, *Geschichte des Herzogthums Teschen*, Teschen 1863, s. XV.

⁸¹ A. Grobelny, *Češi a Polacy ve Slezsku v letech 1848—1867*, Ostrava 1958, s. 183, 292.

⁸² *Gothaisches...*, Gotha 1884, s. 555; tamże, Gotha 1893, s. 575; tamże, Gotha 1921, s. 591.

⁸³ PZeb, MCh, Va, 1801—1850, f. 150.

⁸⁴ APC, KGT, sygn. 15, f. 473.

⁸⁵ *Militär...*, s. 370; DOZA, Varia 432; APC, KC, sygn. 2031/10, 11.

⁸⁶ *Gothaisches...*, Gotha 1863, s. 619; G. Biermann, j.w., s. XIV.

⁸⁷ „Adler”, j.w., klepsydra Johanna Mattencloit z 4 VII 1882.

⁸⁸ PZeb, j.w., f. 162.

⁸⁹ APC, KGT, sygn. 15, f. 497, 505.

⁹⁰ MC, j.w.

Pałac w Zebrzydowicach w 1846 r.. Fragment obrazu E. Świerkiewicza. Ze Zbiorów Muzeum w Cieszynie. Fot. D. Dubiel.

Urzędzie Okręgowym, a następnie jako koncypista przy Rządzie Krajowym w Opawie⁹¹.

Dnia 7 I 1857 w Opawie, a w dniu następnym w Zebrzydowicach, Emerich poślubił pochodzącą z pruskiego Śląska Evelinę Leopoldinę von Stockmanns, która urodziła się 15 IV 1833 w Zbroslawicach, jako córka Erdmanna Johanna i Caroliny hrabianki von Gaschin von un zu Rosenberg, właścicieli Zbroslawic, Wieszowej i Miedarów pod Tarnowskimi Górami⁹².

Młodzi małżonkowie zamieszkali w Opawie, gdzie urodziły się ich dwie pierwsze córki. W 1859 r. Emerich zrezygnował z państwowej służby i wraz z żoną i córkami przeniósł się do zakupionych w Galicji dóbr Komańcza⁹³. Jednakże już po dwóch latach, być może ze względu na trudne warunki gospodarowania panujące w Bieszczadach, zdecydował się na powrót do

⁹¹ *Gothaisches...*, Gotha 1855, s. 378.

⁹² J. Nirtl: *Adelige...*, Bd XI, 1934, nr 39—40, s. 442; ZAO, SbM, Par. kat. Wniebowzięcia NMP w Opawie, sygn. Op I 31, MSi, VI, f. 140; PZeb, MSl, III, 1851—1898, f. 8.

⁹³ *Anhang zu der Sammlung der „Beschlüsse des Schlesischen Landtages I, und II. Teil I. — XXXV. Session, Jahr 1861—1902“*, Troppau 1905, s. XXXV; Orgelbrand S. (wyd.), *Encyklopedia Powszechna*, Warszawa 1864, XV, s. 188; APC, KC, sygn. 2031/23.

księstwa cieszyńskiego. Sprzedał Komańczę i 31 XII 1861 nabył za 76.000 guldenów od małoletnich Josepha, Ludwiga, Angeliki i Alexandra Hoschów 246 hektarowy majątek Szumbark (Šumbark, Schumbarg)⁹⁴.

Emerich nie zaniechał także działalności publicznej. 3 VI 1865 został ces. król. szambelanem⁹⁵, zaś w r. 1870 wybrano go na posła do Sejmu Krajowego w Opawie z kurii wielkiej własności ziemskiej. W Sejmie tym zasiadał także w latach 1873—1883⁹⁶.

Po śmierci swego ojca, Johanna Baptisty w 1878 r., na mocy jego testamentu z 11 V 1870 został generalnym spadkobiercą Górnych i Dolnych Zebrzydowic oraz części Sleszkich Pavlovic.

W okresie tym na dobra zebrzydowickie obejmujące (zmniejszony po uwłaszczeniu chłopów) areal 867 ha składało się 458 ha uprawnych pól, 35 ha łąk, 0,3 ha ogrodów owocowo-warzywnych, 26,7 ha pastwisk, 325 ha lasów oraz 21 ha areалу budowlanego i ziemi bezproduktywnej. W majątku funkcjonowały 4 folwarki, leśniczówka, browar, palarnia wódki, młyn, cegielnia, 2 tartaki, 2 duże stawy rybne i owczarnia stanowiąca podstawę funkcjonowania sporej serowni⁹⁷.

Wartość spadkowa Zebrzydowic, które już wtedy obciążone były długiem 62.000 guldenów, określona została na 260.000 guldenów. Ponadto nowy dziedzic zobowiązany został w ciągu 5 lat spłacić swoich dwóch braci, każdemu 1/3 wartości majątku⁹⁸. Spłaty te w wydatnym stopniu nadwyrężyły kondycję finansową Emericha. Do pogłębienia zadłużenia Zebrzydowic przyczynił się niewątpliwie także europejski kryzys rolny w latach 1880, spowodowany nadprodukcją zbóż i spadkiem ich cen, a także konkurencją tanich zbóż amerykańskich. Sam Emerich prowadził niefrasobliwą gospodarkę, zaciągając wysokooprocentowane kredyty i pożyczki zabezpieczone na dobrach oraz prowadząc życie na wysokiej stopie, niewspółmiernej do realnych możliwości.

Tej sytuacji nie poprawiła ani sprzedaż 29 III 1880 Cieszyńskiej Kasie Oszczędności za 40.000 guldenów kamienicy w Cieszynie, ani też sprzedaż 10 VI 1882 Johannowi Santariusowi Szumbarku⁹⁹. W 1885 r. do cieszyńskiego Sądu Krajowego wpłynęły pierwsze wnioski o licytację Zebrzydowic. Pod koniec 1887 r. zadłużenie Zebrzydowic wyniosło 265.200 guldenów przekraczając tym samym wartość majątku. Z tego powodu Sąd wyznaczył termin licytacji na 11 I 1888¹⁰⁰.

⁹⁴ APC, THL, sygn. 7, f. 1509 (Gutes Schumbarg).

⁹⁵ DOZA, Ri 261/1122a Nr 53; ZAO, Velkostatek Hoštálkovy (dalej VH), sygn. 276, inv. č. 37: ÖStA, HHStA, OKäA, 42/F Ahnenprobenexaminator, Karton 533, Emerich Mattencloit.

⁹⁶ *Anhang...*, s. LVI.

⁹⁷ J. Bayer, j.w., s. 292; J. Prochaska, *Mährens und Schlesien land- und lehentäflcher Grundbesitz*, Prag 1881, s. 52, 53.

⁹⁸ APC, Kreisgericht Teschen (dalej KT), sygn. 268/24, testamenty lit. „M”, cz. 2.

⁹⁹ SRC, j.w.; APC, HTL, j.w.; SRC, KW, Tabula Krajowa, t. VII, s. 317 (Gut Schumbarg).

¹⁰⁰ ZAO, VH, inv. č. 22.

Niebawem, 2 II 1888, w niewyjaśnionych okolicznościach zmarł w Zebrzydowicach Emerich von Mattencloit¹⁰¹ w czasie, gdy jego żona Evelina wraz z dziećmi przebywała w Wiedniu. W swoim testamencie, sporządzonym krótko przed śmiercią, napisał: „Umieram chętnie... bo jednak nie udało mi się osiągnąć tego, do czego tak bardzo dążyłem”¹⁰². Pochowany został w rodzinnej krypcie obok swych przodków, zaś przy rodzicielskich zawisło jego epitafium z inskrypcją wyrytą także w czarnym marmurze: „Post vitae decursum * annosque quinquaginta novem, * requiem est adeptus, * in huius ecclesiae crypta, * secunda — 2 — Februarii * aō 1888 Domini: * Illustrissimus Dominus * EMMERICUS * Liber Baro * de MATTENCLOIT, * c. r. camerarius, latifundiorumque * possesor necnon huius parochiae * agrehius patronis. * R + I + P +”.

W związku z tym, że tuż przed śmiercią Emerich ubezpieczył się w Pierwszym Ogólnoaustriackim Towarzystwie Ubezpieczeń od Wypadków w Wiedniu na sumę 200.000 guldenów, towarzystwo to zażądało ekshumacji i obdukcji jego zwłok w celu stwierdzenia faktycznej przyczyny śmierci, do czego jednak nie dopuścił zebrzydowicki proboszcz.

Zadłużone dobra Górne i Dolne Zebrzydowice zostały 24 III 1888 wystawione na sprzedaż za 336.272 guldeny, nie znalazły jednak nabywcy. Ostatecznie w czasie kolejnej licytacji 25 X 1888 kupił je za 307.500 guldenów (Zebrzydowice Dolne za 250.500, zaś Górne za 57.000) hrabia Heinrich von Larisch-Mönnich z Karwiny¹⁰³. W ten sposób, po ponad 140 latach zakończył się okres władania Zebrzydowicami przez rodzinę baronów von Mattencloit.

Dziesięć lat po mężu, 15 XII 1898 w Hošťálkovych (Gotschdorf) pod Krnovem zmarła Evelina von Mattencloit, dama Orderu Krzyża Gwiazdzystego¹⁰⁴. Z jej małżeństwa z Emerichem urodziło się siedmioro dzieci.

Utrata majątku i zubożenie osobiste nie spowodowało jednak deklasacji społecznej, ani nie zachwiało towarzyską pozycją rodziny von Mattencloitów. Przynależność do stanu magnackiego dawała znacznie lepsze szanse, umożliwiając adaptację w nowej sytuacji i ponowny awans poprzez służbę dworską i wojskową, oraz korzystne mariaże.

Ilustrują to losy dzieci Emericha i Eweliny von Mattencloitów.

Maria Theresia (Marietta) von Mattencloit, urodzona 16 X 1857 w Opawie, wyszła w Szumbarku 27 X 1877 za barona Alphonsa Vesque von Püttlingen (24 III 1836—22 V 1904), z którym miała dwóch synów, Alphonsa i Oskara,

¹⁰¹ PZeb, MZg, 1850—1919, f. 106.

¹⁰² APC, KT, j.w.

¹⁰³ ZAO, VH, j.w.; „Silesia”, nr 19 z 12 II 1888, s. 3, edykt Sądu Krajowego w Cieszynie; SRC, KW, Tabula Krajowa, t. II, s. 197 nn. (Nieder Seibersdorf), s. 553 nn. (Seibersdorf Ober).

¹⁰⁴ „Adler”, j.w., klepsydra Evelyny Mattencloit z 15 XII 1898; ZAO, VH, inv. č. 276.

wysokich funkcjonariuszy w Zakonie Rycerzy Maltańskich. Marietta zmarła 19 I 1934 w Klagenfurcie w Austrii¹⁰⁵.

Eveline Gisela Maria von Mattencloit przyszła na świat 3 XII 1858 w Opawie. Jej mężem został w Hoštálkovych 26 IX 1898 hrabia Rzeszy Raymund von Wagensperg (zm. 4 X 1918) sędzia okręgowy w Rosseg w Karyntii. Zmarła bezdzietnie 17 X 1932 w Pörschach am Wärthersee w Austrii¹⁰⁶.

Johann (Hans) Baptist Emanuel von Mattencloit urodził się w czasie pobytu rodziców w Komańcy, 27 VIII 1860 w Sanoku¹⁰⁷. W 1889 r. kupił za 200.000 koron 197 hektarowy majątek Górne Domasławice (Horní Domaslavici, Ober Domaslowitz) pod Cieszynem¹⁰⁸. Był także właścicielem części podcieszynskiej wsi Mosty. 8 I 1910 w Dolnych Toszonowicach ożenił się z Ernestiną (Erną) Wiktorią von Foelckel, urodzoną 9 X 1891 w Wrocławiu, córką Juliusa von Foelckel, właściciela Borysławic pod Koźlem na pruskim Śląsku i Elisabethy z domu Reimann¹⁰⁹. 4 XII 1920 w Cieszynie przyszła na świat córka Maria Wiktoria, która zmarła tamże 24 VII 1977¹¹⁰. Po sprzedaży Górnych Domasławic w r. 1923 r. Hans i Erna przenieśli się do majątków w podcieszynskich Mostach, które sprzedali w 1928 r. W roku tym na dobre opuścili Mosty i Śląsk Cieszyński, by pod Krakowem wydzierżawić biskupią wieś Opatkowice¹¹¹, gdzie niebawem, 15 V 1929 zmarł Hans (pochowany 19 V w Domasłowicach)¹¹², zaś w rok po nim, w Krakowie 30 III 1930 zmarła jego żona Erna¹¹³.

Camilla Klara von Mattencloit, urodzona 28 VII 1862 w Szumbarku, poślubiła 15 VI 1886 w Zebrzydowicach hrabiego Rzeszy Karla von und zu Arco (29 VIII 1826—2 I 1895), właściciela dóbr Hoštálkovy. Miała z nim dwóch

¹⁰⁵ ZAO, SbM, Par. kat. św. Ducha w Opawie, sygn. Op II 11, MCh, VIII, 1856—1864, f. 99; tamże, SbM, Par. kat. w Dolnych Błędowicach, MSi, III, 1836—1880, f. 28, 29; *Gothaisches...*, Gotha 1937, s. 570; *Genealogisches Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser*, Band I. 1954, s. 454; List Ferdinanda hr. Arco (Wiedeń) z 29 IX 1994 do autora.

¹⁰⁶ ZAO, SbM, j.w., f. 175; „Adler”, Mappe Mattencloit, zaproszenie ślubne z 26 IX 1898; *Gothaisches...*, Gotha 1937, s. 340.

¹⁰⁷ Par. kat. Przemienienia Pańskiego w Sanoku, MCh, 1857—1861, f. 46.

¹⁰⁸ SRC, KW, Tabula Krajowa, t. VIII, s. 93 (Gut Ober Domaslowitz); Statni okresni archiv ve Frýdku-Místku, Archiv obce Horní Domaslovice 1724—1945, sygn. 4, sygn. 27, f. 70 n.; *Neuester schematismus der Herrschaften, Güter und Zuckerfabriken in Mähren und Schlesien...*, Brünn 1912, (XII. Ausgabe), s. 198, 199.

¹⁰⁹ Parafia rz.-katolicka w Domasłowicach (dalej: PD), MSi, II, f. 23; „Adler”, Mappe Mettencloit, zaproszenie ślubne z 8 I 1910; *Gothaisches...*, Gotha 1929, s. 442.

¹¹⁰ PCie, MCh, XXVI A, 1919—1923, f. 258; Urząd Stanu Cywilnego w Cieszynie, Akt zgonu Marii Farugi z d. Mattencloit 464/1977/1.

¹¹¹ Archiwum Państwowe w Krakowie, Sąd Grodzki w Skawinie, sygn. SGS 236.

¹¹² Parafia rz.-katolicka w Gaju, Opatkowice, nr 4; PD, MZg, II, f. 184.

¹¹³ Par. kat. N.M.P. z Lourdes w Krakowie, MZg, I, 1930, f. 68.

synów, Karla i Camilla. Zmarła 8 XII 1930 w Holčovicach (Hillersdorf) pod Krnovem, zaś pochowana została w Hošťálkovyc¹¹⁴.

Helena Hedwig von Mattencloit, urodzona 27 IX 1863 w Szumbarku poświęciła się życiu duchownemu i zmarła w Wiedniu 28 VI 1942, jako przeorysza tamtejszego Sabaudzkiego Zakonu Damskiego (Savoyensches Damenstift), ekskluzywnego zgromadzenia dostępnego dla szlachcianek¹¹⁵.

Emerich Erasmus von Mattencloit, który urodził się 1 VI 1864 w Szumbarku¹¹⁶, po ukończeniu gimnazjum i trzech lat studiów uniwersyteckich wybrał karierę wojskową i dworską. W 1891 r. został ces. król. szambelanem będąc porucznikiem w 13 Pułku Dragonów Księcia Eugeniusza Sabaudzkiego (Dragoner-Regiment Eugen Prinz von Savoyen Nr. 13)¹¹⁷. W r. 1902 awansował do stopnia rotmistrza, w 1914 majora, by w 1916 r. zostać podpułkownikiem¹¹⁸. 2 V 1893 został członkiem Niemieckiego Zakonu Rycerskiego w austriackim baliwacie, w stopniu profesora-rycerza¹¹⁹. Od 1900 r. przydzielono go do dworu arcyksięcia Ottona w Wiedniu, jako wychowawcę jego syna, arcks. Karola Franciszka Józefa, późniejszego, ostatniego cesarza Austrii. Funkcję tę pełnił do czasu uzyskania przez arcks. Karola pełnoletności, 17 VI 1907¹²⁰. Następnie został komendantem szkoły podoficerskiej w Klatovych (Klattau) w Czechach i w czasie I wojny światowej komendantem 102 pułku. Po I wojnie światowej Emerich osiadł w Opawie i zamieszkał w tamtejszej placówce Zakonu Niemieckiego. Został członkiem Kapituły Generalnej Zakonu w Wiedniu, pełniąc wysoką w jego hierarchii funkcję komtura¹²¹. Zmarł 12 I 1945 w Opawie, w wieku 81 lat¹²².

¹¹⁴ ZAO, SbM, Par. kat. w Szumbarku, sygn. Ka I 6, MCH, IV, f. 54.; PZeb, MSI, III, 1850—1898, f. 177; ZAO, VH, inv. č. 33, 37; H. F. Ehrenkrook, *Stammfolgen schlesische Adelsgeschlechter*, Görlitz 1941, Bd. 1, Lfg. 2, s. 157, 158; *Genealogisches Handbuch des Adels. Gräfliche Häuser 14*, Limburg a. d. Lahn 1993, s. 3; List Ferdinanda hr. Arco, j.w.

¹¹⁵ ZAO, SbM, j.w., f. 56; „Adler”, *Mappe Mattencloit*, klepsydra Heleny Mattencloit z 2 VII 1942; *Gothaisches...*, Gotha 1941, s. 283.

¹¹⁶ ZAO, SbM, j.w., f. 58.

¹¹⁷ ÖStA, HHStA, OKāA, 42/F Ahnenprobenexaminator, Karton 718, Emerich Mattencloit; *Gothaisches...*, Gotha 1893, s. 575; *Rangs-Liste und Personal-Status des Deutsch Ritter-Ordens 1894*, Wien 1894, s. 22.

¹¹⁸ ÖSA, Kriegsarchiv, Personalakten, Qualifikationsliste für Offiziere, Emerich von Mattencloit; Collegium Carolinum in München, Biografische Sammlung, Emerich Mattencloit; *Schematismus für das K. u. K. Heer und für die K. u. K. Kriegsmarine für 1906.*, Wien 1905, s. 673, 726; *Gothaisches...*, Gotha 1905, s. 495; *Mittheilungen des Deutschen Ritterordens*, Wien Nr 195 z 26 VI 1914; Sturm H., *Biografisches Lexicon zur Geschichte der Böhmisches Länder...*, München 1984, Band II, s. 604; *Gothaisches...*, Gotha 1921, s. 592.

¹¹⁹ DOZA, sygn. A. Urk., 1893, A. V 432, Ab. Ri 261/1122a; M. Tumlér, *Die Urkunden des Deutschen Ordens, Zentralarchiv in Wien, Urkundenbuch 25. Band, 1891 VII, 10.-1938 IX. 1.*, s. 15, 17.

¹²⁰ *Rangs-Liste...*, Wien 1902; *Mittheilungen...*, Nr 76 z 10 XI 1902; A. Polzer-Hoditz, *Kaiser Karl*, Wien 1929, s. 58, 67.

¹²¹ DOZA, sygn. A. GK Prot. 16 IV 1925, 27 III 1937, A. GK 778/ 1—2, 11; *Catalogus Ordinis Teutonici*, Freundenthal 1938, s. 9; tamże, Wien 1947, s. 77; *Gothaisches...*, Gotha 1937, s. 340.

¹²² Stavovskí Úřad v Opavě, MZg 1945, 1—293, nr 51.

Ostatnie dziecko Emericha i Eveliny, Evelina (Eva) Maria von Mattencloit, urodzona 15 III 1867 w Szumbarku, wyszła za mąż 2 VI 1898 w Brnie za Ottona von Gasteigera zu Raabenstein und Kobach (19 XII 1857—10 XI 1929), późniejszego szefa sekcji w austriackim ministerstwie finansów. Miała z nim jednego syna, Hermanna, który wyemigrował do Ameryki. Zmarła we Wiedniu, 13 VIII 1945¹²³.

Hans i Emerich, synowie ostatniego właściciela Zebrzydowic z rodu baronów Mattencloitów, nie pozostawili męskich potomków. Na nich wygasła zebrzydowicka gałąź tej rodziny.

Mattencloitowie posiadali Zebrzydowice od ich kupna w 1747 r. aż do licytacji majątku w roku 1888. W okresie tym losy Zebrzydowic przechodziły różne koleje, związane z sytuacją gospodarczą i polityczną, co miało także niebagatelny wpływ na rodzinę ich właścicieli, a szczególnie ich kondycję majątkową i społeczną. Wojny śląskie stały się bezpośrednią przyczyną kupna przez barona Franza Ludwiga i jego żonę Marię Agnes Zebrzydowic i Dąbrowej. W kolejnym pokoleniu ich syn Johann Reinhard zdołał powiększyć znacznie stan posiadania a tym samym i pozycję rodziny. Umożliwiło to podział majątku pomiędzy czterech spadkobierców — Johanna, Karla, Richarda i Franza Xavera, co dało początek czterem gałęziom rodziny. Do umocnienia wpływów tej i tak już znaczącej w księstwie cieszyńskim rodziny przyczyniły się małżeństwa zawierane w kręgu zasiedziały rodów. Od tego czasu przedstawiciele trzech kolejnych pokoleń tej gałęzi Mattencloitów (Karl, Johann Baptist i Emerich) gospodarzyli z różnym powodzeniem Zebrzydowicami, borykając się z trudnościami wojen napoleońskich i bankructwem państwa, społecznymi zmianami Wiosny Ludów i agrarnym kryzysem końca XIX w., który doprowadził do ostatecznej utraty tego majątku. Także ich zachowanie, nieproporcjonalne do rzeczywistego stanu majątkowego, będące także przejawem panującego w tej sferze społecznej stylu życia, było jedną z przyczyn powolnej majątkowej degradacji rodziny i zmierzchu jej znaczenia. Jeszcze jednemu, i to ostatniemu pokoleniu, udało się zachować społeczny status rodziny, czemu ostateczny kres położyło zakończenie w linii męskiej tej gałęzi na Hansie i Emerichu baronach von Mattencloitach.

¹²³ ZAO, SbM, j.w., f. 61; „Adler”, Mappe Mattencloit, zaproszenie ślubne z 2 VI 1898; *Genealogisches Taschenbuch der Adeligen Häuser*, Brünn 1890, s. 152; *Wiener Genealogisches Taschenbuch*, Wien 1937, Band VIII, s. 56; *Gothaisches...*, Gotha 1905, s. 495; tamże, Gotha 1941, s. 283; informacja administracji Zentralfriedhof w Wiedniu; informacje Magistratu Miasta Wiednia z 13 X 1997.

ZUSAMMENFASSUNG

Mariusz Makowski: Die Freiherren von Mattencloit auf Seibersdorf (1747—1888)

Die freiherrliche Familie von Mattencloit stammt aus der Kleinstadt Geseke in Westfalen, wo um das Jahr 1460 der Stammvater Tilmann bezeugt ist. Seine Nachkommen gelangten zu angesehenen Ämtern an Höfen der rheinischen Landesherren im 16. und 17. Jahrhundert. Am Ende des 17. Jh. wanderten sie nach Niederschlesien aus, wo sie im Dienste des Breslauer Bischofs Franz Ludwig standen. Im Jahre 1689 wurde Bartholomaeus Gottfried von Mattencloit in den Ritterstand erhoben. Sein Sohn Franz Ludwig erhielt den Freierrentitel im Jahre 1732. Nach den schlesischen Kriegen verließ Franz Ludwig 1745 das von Preußen besetzte Niederschlesien und wanderte in das bei den Habsburgern gebliebene Herzogtum Teschen aus. Bald erstand er die Dörfer Dombrau und Nieder-Seibersdorf. Zu seinem Erben wurde der Sohn Johann Reinhardt, der das väterliche Vermögen erheblich vergrößerte und unter seine Nachkommenschaft teilte, was der Anfang der vier Linien der Familie war. Seibersdorf erbte 1790 Karl und dann dessen Nachfahren — der Sohn Johann Baptist und Enkel Emerich. In den Händen der Familie von Mattencloit blieb Seibersdorf bis 1888, wo es auf einer Versteigerung verkauft worden ist. Der Artikel behandelt die Geschichte der Seibersdorfer Linie der Freiherren von Mattencloit und deren Verwandtschaften vor Hintergrund der wechselnden wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Umständen, unter welchem sie in Seibersdorf wirtschafteten.

TABLICA I

VON MATTENCLOITOWIE

I	II	III	IV	V	VI	VII
Tilmann MATTENCLOIT (1460)	Albertus ok. 1432—1529 x 1. ? Christine HOLTA ?—1484	Cyriakus 1461—1548 x ? Elisabeth TRAVELMANS ?—?	Christoph 1514—1586 Gabriel 1523—1593 x 1551 Anna v. WINKEL- HAUSEN ?—? Alhard ?—1609	Joachim 1552—1620 x 1551 Adriane SCHREINER 1562—1623	Hildeggerus 1588—1634 x ? Catharine SCHOPEN v. ELSDORF ?—?	Joachim Joannes 1620—? x 1650 Maria LÖVENICH v. FRONHOFEN ?—1665 (TAB. II)

TABLICA II

VII	VIII	IX	X	XI
Joachim Joannes 1620—? x 1650 Maria LÖVENICH v. FRONHOFEN ?—1665	Johan Peter Gabriel 1651—? Bartholomaeus Gottfried 1653—1702 x ? Maria Clara v. ADOLPH ?—1735 II v-to v. SELDERN	Franz Ludwig 1693—1768 x 1. 1718 Maria Agnes v. EHRMANN zum SCHLUG 1684—1757 x 2. 1758 Carolina Catharina v. SEIDLITZ I v-to v. WOTTITZ ?—1766 Helena Anna 1698—1768 x ? Sebastian Felix v. SCHWANNENBERG ?—?	1) Maria Anna 1719—1763 x 1736 Ernest v. SAURMA v. JELTSCH 1708—1779 1) Carl Philip 1722—1750 1) Anton 1723—1797 1) Johann Reinhard 1724—1790 x 1. 1750 Maria Johanna v. OSTESCHAU 1732—1791 x 2. 1764 Maria Renata v. BEEB u. CHROSTIN 1742—1777 1) Franz Ludwig 1729—1747	1) Johann Heinrich 1751—1823 1) Maria Franziska 1753—1753 1) Maria Antonina 1754—? 1) Karl Franz 1755—1814 x 1794 Maria Thekla v. BEEB u. CHROSTIN 1733—1832 (TAB. III) 1) Joseph Johann 1756—1764 1) Johann Richard 1759—1837 1) Richard Johann 1759—1837 1) Maria Barbara 1760—1762 1) Maria Carolina 1761—1762 2) Anton Maximilian 1768—1768 2) Maria Renata 1768—1768 2) Franz Xaver 1771—1837 2) Anton Joseph 1773—1781

TABLICA III

XI

Karl Franz
MATTENCLOIT
1755—1814
x 1794
Maria Thekla v.
BEB u. CHROSTIN
1733—1832

XII

Karl Nikolaus
1795—1796
Anna Maria
1797—1833
x 1820
Georg v. WIPPLAR
ubd USCHÜTZ
1787—1857
Karl Josef
1798—?
Maria Agnes
1799—1813
Maria Ernestine
1800—1821
Johann
Baptist
1803—1878
x 1824
Maria Anna
SPENS v.
BOODEN
1804—1880

XIII

Emil Maria
1824—1890
x 1851
Emilia
MÜLLER
1830—1910
Johann
Baptist
1827—1882
Emerich
1829—1888
x 1857
Eveline v.
STOCKMANN
1833—1898

XIV

Irma
1827—1919
Maria
Theresia
1857—1934
x 1877
Alphons
VESQUE v.
PÜTLINGEN
1836—1904
Eveline
Gisela
1858—1932
x 1898
Raymund v.
WAGENSBERG
?—1918
Johann (Hans)
Emanuel
1860—1929
x 1910
Ernestina (Erna)
Wiktor
v. FOELCKEL
1910—1930
Camilla Klara
1862—1930
x 1886
Karl v. ARCO
1826—1895
Helena Hedwig
1863—1942
Emerich Erasmus
1864—1945
Eveline (Eva)
Maria
1867—1945
x 1898
Otto v. GASTEIGER
zř KOBACH u. RABENSTEIN
1857—1929

XV

Maria
Wiktor
1920—1977

Książnica Cieszyńska

KN II 15255/2
